

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998
(Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimo Nr. 797
redakcija)

2021–2030 METŲ NACIONALINIS PAŽANGOS PLANAS

I SKYRIUS

IVADAS

2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas (toliau – Planas) rengiamas siekiant nustatyti pagrindinius ateinančių dešimtmetį valstybėje siekiamus pokyčius, užtikrinančius pažangą socialinėje, ekonominėje, aplinkos ir saugumo srityse. Planuojant pokyčius, atsižvelgiama į Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano valstybės teritorijos erdvinio vystymo kryptis ir teritorijos naudojimo funkcinius prioritetus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. birželio 4 d. nutarimu Nr. XIII-3021 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano valstybės teritorijos erdvinio vystymo kryptių ir teritorijos naudojimo funkcinių prioritetų patvirtinimo“, ir juose įtvirtintą vertybinę pagrindą, Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“, patvirtintoje Seimo 2023 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XIV-2466 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ patvirtinimo“, numatytą valstybės pažangos viziją ir valstybės vystymosi kryptis, Nacionalinio saugumo strategiją, patvirtintą Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkę 2030 ir kitus tarptautinius susitarimus, įsipareigojimus bei Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktus, taip pat įvertinama esama situacija, tarptautinių organizacijų (ES, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO), Tarptautinio valiutos fondo ir kitų tarptautinių organizacijų) teikiamos rekomendacijos, kylantys nauji iššūkiai ir valstybės pažangos galimybės.

2020 m. pradžioje kilusi naujojo koronaviruso (COVID-19 ligos) pandemija sukėlė netikėtų ir esminių iššūkių įvairiose valstybės gyvenimo srityse – visų pirma sveikatos, taip pat ekonomikos, socialinės apsaugos, švietimo, kultūros sektoriuose ir daugelyje kitų.

Planas pakeičia 2014–2020 m. nacionalinės pažangos programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“. Jis užtikrina strateginio planavimo tęstinumą, taip pat kartu įgyvendina ir kokybinį strateginio valdymo Lietuvoje pokytį. Siekiant įgyvendinti strateginio valdymo reformą, Planas tampa centriniu valstybės pokyčių planavimo dokumentu, kuriame įvertinamos valstybės finansinės šių pokyčių įgyvendinimo galimybės, integruojant ES, kitų tarptautinių šaltinių ir nacionalinio biudžeto lėšas. Tęstinė veikla, nepatenkanti į Planą, bus vykdoma ir finansuojama tęstinės veiklos lėšomis.

Plane numatytiems pokyčiams įgyvendinti rengiamos nacionalinės plėtros programos. Didžioji dalis Plane numatytų pokyčių turi tiesioginių sąsajų su Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane, kurį tvirtina Vyriausybė, nustatytomis šalies erdvinio vystymo įgyvendinimo gairėmis. Siekiant užtikrinti maksimalų investicijų ir kitų priemonių įgyvendinimo efektą ir

subalansuotą šalies teritorijos vystymą, atitiktis Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajam planui numatoma kaip būtina *ex-ante* sąlyga visoms nacionalinėms plėtros programoms.

Plane numatyti strateginiai tikslai ir pažangos uždaviniai, skirti kurti valstybei, kuri, kartu su kitomis valstybėmis laikydamosi įpareigojančių mūsų planetos galimybių ir išteklių tausojo taisyklių, sieks, kad visiems gyventojams būtų užtikrinta aukšta gyvenimo kokybė – kiekvienam sudarytos sąlygos dalyvauti visuomenės gyvenime ir kurti socialinę bei dvasinę gerovę šalyje. Plano esminis tikslas – sveikas ir laimingas žmogus, galintis veikti ir kurti, dirbti kokybišką darbą, gaunantis orias pajamas, gyvenantis darnioje bendruomenėje, įkvepiančioje ir palaikančioje, saugioje, sveikoje ir švarioje aplinkoje, ugdančioje pagarbą, atvirumą ir pasitikėjimą, vertybiniu pagrindu formuojamą valstybės politiką. Kartu siekiama puoselėti ir išsaugoti tautinę ir pilietinę tapatybę.

Siekiant įveikti sudėtingiausius Lietuvos iššūkius ir problemas, užsibrėžta 10 ateinančio dešimtmečio strateginių tikslų. Atkreiptinas dėmesys, kad visi strateginiai tikslai yra vienodai svarbūs ir sunumeruoti ne prioriteto tvarka. Kiekvienam strateginiam tikslui įgyvendinti suplanuoti pažangos uždaviniai, tačiau atskiriems strateginiams tikslams pasiekti numatytiems uždaviniams būdingas platesnis horizontalusis matmuo. Valstybės pažangai užtikrinti reikia užsibrėžtų strateginių tikslų tarpusavio sinergijos. Strateginiams tikslams ir pažangos uždaviniams numatomi pamatuojami poveikio rodikliai – planuojami rodikliai su konkrečiomis siektinomis reikšmėmis ir stebimi krypties rodikliai (1 priedas). Taip pat numatomi papildomai stebimi krypties rodikliai (4 priedas), siekiant operatyviau, taikliau, konkrečiau ir visapusiškiau stebėti strateginių tikslų ir pažangos uždavinių įgyvendinimo pažangą.

Plano strateginius tikslus ir pažangos uždavinius papildo horizontalieji principai, kuriais siekiama nuosekliai ir kompleksiskai formuoti tam tikrą požiūrį ir elgesį, būtiną visiems strateginiams tikslams ir pažangos uždaviniams įgyvendinti.

Norint, kad Plane numatytiems pokyčiams įgyvendinti reikalingų viešųjų finansų išteklių sutelkimas ir surinkimas derėtų su visų ligšiolinių Lietuvos vyriausybių deklaruotais ir įgyvendintais atsakingos ir tvarios finansų politikos principais, nepakanka vien esamų finansinių prioritetų peržiūros ir finansavimo perskirstymo tarp pažangos uždavinių ar valstybės veiklos sričių. Keliami strateginiai tikslai verčia persvarstyti valstybės vystymosi trajektoriją – reikia sutarti dėl viešojo sektoriaus įsipareigojimo masto mažinant ekonominius, socialinius ir regioninius netolygumus, teikiant kokybiškas ir visiems prieinamas viešąsias paslaugas ir tam reikalingą infrastruktūrą, užtikrinant nacionalinį saugumą, būtinus sisteminius pokyčius, skirtus aplinkos, klimato kaitos ir ekonomikos transformacijos iššūkiams įveikti. Sutarties viešojo sektoriaus įsipareigojimams finansuoti reikalingus viešųjų finansų išteklius sutelkti ir surinkti numatoma derinant ekonomikos augimo, šešėlinės ekonomikos mažinimo, visuomenės mokestinės moralės augimo (skatinimo) ir efektyvesnio valstybės turto valdymo sukuriamas galimybes didinti biudžeto pajamas su sutartam viešojo sektoriaus įsipareigojimo mastui įgyvendinti trūkstamų viešųjų finansų surinkimu, palaipsniui didinant bendrojo vidaus produkto (BVP) perskirstymo dalį mokesčių sistemos pertvarkymo ir efektyvesnio mokesčių administravimo būdu.

Derindama abu viešųjų finansų sutelkimo ir surinkimo būdus (biudžeto didinimą per ekonomikos augimo skatinimą ir efektyvų viešąjį valdymą su laipsnišku perskirstymo didinimu) viešojo sektoriaus įsipareigojimams įgyvendinti, Aštuonioliktoji Lietuvos

Respublikos Vyriausybė pirmenybę teikia pirmajam. Tam, kad perskirstymo didinimas socialiniams, ekonominiams ir regioniniams skirtumams mažinti neribotų ekonomikos augimo perspektyvų, būtina sėkminga viešojo valdymo reforma.

II SKYRIUS

ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Prieš trisdešimt metų atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, imtasi ekonominių, socialinių, teisinių, valdymo reformų. Svarbias reformas šalyje taip pat paskatino stojimo į ES ir kitas tarptautines organizacijas, tokias kaip NATO, EBPO, procesas. Lietuvai, tapusiai jų nare, atsivėrė didesnės galimybės užtikrinti saugumą, siekti klestėjimo, lygių galimybių ir gerovės visiems. Tačiau siekiant toliau žengti kartu su šiandieniniu pasauliu, pasižyminčiu nuolatine kaita ir technologine pažanga, ir įveikti vidaus ir išorės aplinkos keliamus iššūkius ir krizes, pvz., tokias kaip COVID-19 pandemija, kuri sukėlė didelę įtampą nacionalinėje sveikatos sistemoje, sutrikdė pasaulines tiekimo grandines, sukėlė finansų rinkų nestabilumą, neigiamai veikia įvairius ekonomikos sektorius ir gyventojų įpročius bei pajamas, pokyčių darbotvarkė ypač aktuali ir ateinančią dešimtmetį.

PIRMASIS SKIRSNIS

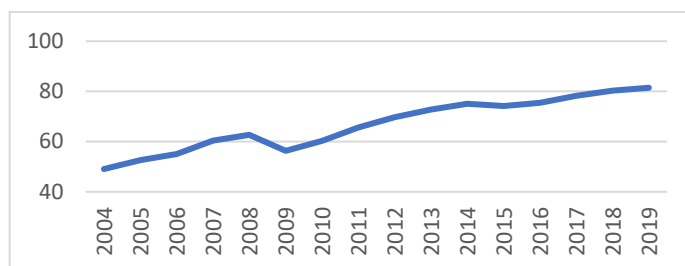
EKONOMIKOS VYSTYMASIS

Nuo 2004 m. Lietuvai tapus ES nare, šalies ekonomika vystėsi gana sparčiai. Lietuvos BVP vienam gyventojui pagal perkamąją galią išaugo nuo 50 proc. ES vidurkio 2004 m. iki 81,5 proc. 2019 m.¹. 2008–2009 m. patyrusi krizę, šalies ekonomika atsigavo ir toliau gana sparčiai vijosi ekonomiškai stiprias ES valstybes. Eurostato duomenimis, 2020 m. realusis BVP vienam gyventojui Lietuvoje siekė 13 890 eurų ir, palyginti su 2013 m., išaugo 28,5 proc. (atitinkamo ES rodiklio augimas tuo pačiu laikotarpiu siekė 4,7 proc.)².

¹ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_10_10/default/table?lang=en.

² https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en.

1 pav. Lietuvos BVP vienam gyventojui perkamosios galios standartu, palyginti su ES vidurkiu, proc.

Šaltinis – Eurostatas

Remiantis Finansų ministerijos 2021 m. rugsėjo mėn. paskelbtu ekonominės raidos scenarijumi, geri 2021 m. pirmojo pusmečio rezultatai, palankesnės ES ekonominės perspektyvos³, augantis imunitetą įgijusių žmonių skaičius leidžia tikėtis, kad Lietuvos ekonomika 2021 m. galėtų augti 4,3 proc., o 2022 m. tikėtinas 4 proc. ekonomikos augimas. Numatoma, kad 2023–2024 m. BVP augs po 3,5 proc. per metus. Ekonomikos augimą vidutiniu laikotarpiu skatins stiprėjanti vidaus ir išorės paklausa⁴.

Vartojimą 2021 metais didins gerėjanti gyventojų finansinė padėtis – augančios su darbo santykiais susijusios pajamos ir socialinės išmokos. Numatomas minimalios mėnesinės algos didinimas nuo 2022 m. sausio, numatomas spartesnis pensijų indeksavimas, konkurencija dėl reikiamos kvalifikacijos darbuotojų skatins gyventojų pajamų augimą ir artimiausioje ateityje. Nors numatoma, kad vidutiniu laikotarpiu atlyginimų augimas šiek tiek lėtės⁵, gyventojų pajamos turėtų augti sparčiau negu kainos ir palaikyti namų ūkių vartojimo didėjimą. Bendrųjų koreguotų disponuojamųjų namų ūkio pajamų, tenkančių vienam gyventojui, dydis, palyginti su ES vidurkiu (perkamosios galios standartais), 2019 m. sudarė 84,6 proc. ir, palyginti su 2018 m., išaugo 3,6 proc.

Lietuvos eksporto struktūroje jau ilgą laiką vyrauja mažesnio ir vidutinio sudėtingumo gaminiai, todėl ilgalaikėje perspektyvoje tai gali riboti eksporto plėtrą. Lietuvos prekių eksporto plėtra jau 2019 m. ėmė lėtėti, nes 4,8 proc. augimas buvo mažesnis nei 2018 m. (7,8 proc.). Po COVID-19 pandemijos sukeltų eksporto svyravimų 2020 m. ir 2021 m.⁶ toliau vidutinės trukmės perspektyvoje numatomas prekių ir paslaugų eksporto augimas apie 6 proc. per metus⁷. Konkurencingumą ilgesniuojų laikotarpiu taip pat gali mažinti sparčiau nei kitose šalyse didėjančios gamybos ir darbo jėgos sąnaudos, palyginti menkas darbo našumas.

Inovacinis Lietuvos pajėgumas nedidelis (pagal pasaulinį inovacijų indeksą Lietuva užima 40 vietą), o investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (toliau – MTEP)

³ Euro zonos ir ES BVP 2021 m. turėtų paaugti 4,8 proc., o 2022 m. – 4,5 procento (Europos Komisija, Summer 2021 Economic Forecast).

⁴ Finansų ministerija, Ekonominės raidos scenarijus 2021–2024 metams (2021 m. rugsėjis) <https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonominės-raidos-scenarijus>. Lietuvai Europos Komisija prognozuoja 3,8 proc. augimą 2021 m. ir 3,9 proc. 2022 metais.

⁵ 2021 m. – 9,0 proc., 2022 m. – 8,0 proc., 2023 m. – 5,5 proc. Finansų ministerija, Ekonominės raidos scenarijus 2021–2024 metams (2021 m. rugsėjis) <https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonominės-raidos-scenarijus>.

⁶ 2020 m. prekių eksportas sumažėjo 3,4 proc., o paslaugų – 13,1 proc. (Užsienio prekyba prekėmis 2020 m. gruodžio mėn. <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=251521>). 2021 m. numatomas 11,1 proc. prekių ir paslaugų eksporto augimas.

⁷ Finansų ministerija, Ekonominės raidos scenarijus 2021–2024 metams (2021 m. rugsėjis) <https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonominės-raidos-scenarijus>.

gerokai atsilieka nuo kitų ES valstybių. 2020 m. visos investicijos į MTEP sudarė tik 1 proc. BVP (ES vidurkis – 2,12 proc.), ir tai perpus mažiau už 2020 m. buvusį tikslą – 1,9 proc.

Investicijų augimui Lietuvoje reikšmingą įtaką daro ES paramos lėšų srautai energetikos ir transporto sektoriuose, investicijos į pramonę. Tačiau didėjantis tarptautinės aplinkos neapibrėžtumas, pirmiausia susijęs su COVID-19 pandemijos ekonominėmis pasekmėmis, 2020 m. sustabdė investicijų augimą. Kita vertus, koordinuotas ES atsakas į pandemiją leido (priešingai ankstesnėms prognozėms) padidinti 2021–2027 m. laikotarpiu Lietuvai teksiantį ES finansavimą. Jis pasipildys, nes 2021 m. liepos mėn. ES ekonomikos ir finansų reikalų taryba (ECOFIN) patvirtino Lietuvos parengtą 2,225 mlrd. eurų dotacijų planą „Naujos kartos Lietuva“⁸, kuriuo daugiausia lėšų tikimasi pritraukti į žaliosios energetikos, skaitmeninimo ir švietimo sritis. Dabartiniame etape didesnę reikšmę įgyja ne ES lėšomis finansuojamų investicijų mastas, o tikslingas ir efektyvus tokių lėšų naudojimas siekiant įgyvendinti prioritetines struktūrines reformas.

Daugėja įmonių, kurių veiklą riboja tinkamą kvalifikaciją turinčių darbuotojų stoka. 2018 m. su šia problema susidūrė apie 20 proc. įmonių⁹, panašaus lygio problema pastebima 2021 m. viduryje¹⁰. Reikiamų kompetencijų stygių lemia didelė emigracija, protų nutekėjimas. Vertinant migracijos mastą, tarptautinės migracijos balansas Lietuvoje ilgą laiką buvo neigiamas – per paskutinius dešimt metų (2010–2019 m. laikotarpiu) iš Lietuvos išvyko beveik 240 tūkst. žmonių daugiau nei atvyko. 2019–2020 m. pirmą kartą grynoji migracija buvo teigiama (Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2020 m. ji sudarė 0,72 proc. visų gyventojų), tačiau 2021 m. I pusmetį vėl pablogėjęs migracijos balansas nebekompensavo neigiamo visuomenės senėjimo poveikio, todėl per pusmetį gyventojų šalyje sumažėjo daugiau nei 12 tūkstančių. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, gyventojų daugiausia sumažėjo dėl natūralios gyventojų kaitos¹¹.

Siekiant sušvelninti mažėjančio darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus poveikį darbo rinkai, svarbu sudaryti geresnes galimybes įsidarbinti visiems. Kita svarbi problema – didelė ir viena didžiausių Europoje įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktis. Lietuvoje trūksta aukštos kvalifikacijos darbuotojų didesnių įgūdžių reikalinguose sektoriuose, tokiuose kaip informacinės technologijos, finansai, o žemos kvalifikacijos darbuotojų – perteklius¹². COVID-19 pandemija paskatino „bekontakčių“ technologijų plėtrą, procesų automatizaciją ir robotizaciją, dėl to sparčiau mažėja rutininių ir žemos kvalifikacijos darbų. Daugelis viešųjų ir privačių paslaugų ir veiklų perkeliama į skaitmeninę erdvę. Atliepiant šias tendencijas, svarbu, kad visi Lietuvos gyventojai mokėtų naudotis skaitmeninėmis technologijomis ir galėtų persikvalifikavę pereiti į tuos sektorius, kurie turi potencialo augti ateityje.

Stengiantis sušvelninti COVID-19 pandemijos sukeltos krizės ekonomines ir socialines pasekmes, reikėjo mobilizuoti valstybės išteklius ir didinti skolinimąsi. Tai padėjo išspręsti daugelį trumpo laikotarpio ekonomikos problemų, bet padidino rizikas, susijusias su valstybės

⁸ Parengtą pagal ES valstybių narių struktūrinių reformų ir ūkio atsigavimo skatinimui skirtą Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (angl. – RRF) priemonę.

⁹ Verslumo tendencijos Lietuvoje 2018 m. ir 2019 m. pradžioje.

<https://www.versli Lietuva.lt/wp-content/uploads/2019/06/Verslumo-ap%C5%BEvalga-2018-m.-2019-m.-I-ketv.pdf>.

¹⁰ Verslumo tendencijos Lietuvoje

2020 m. https://www.versli Lietuva.lt/wp-content/uploads/2020/11/2020.11.25_verslumo_apzvalga-final.pdf.

¹¹ Lietuvos statistikos departamentas: Gyventojų vėl mažėja - YouTube.

¹² Tarptautinis valiutos fondas, Šalies ataskaita Nr. 19/253: Lietuvos Respublika, liepa, 2019 m.

finansų tvarumu. Valstybės skolos išlaikymas tokio lygio, kuris nekeltų nepagrįstos rizikos ekonomikos augimui ir valstybės biudžeto tvarumui, turi tapti vienu iš svarbiausių vidutinės trukmės laikotarpio makroekonominės politikos tikslų. 2021 m. valdžios sektoriaus deficitas sudarys 6,9 proc. BVP, o išlaidų priemonėms, skirtoms kovai su neigiamais COVID-19 pandemijos padariniais, vertė sudarys 3,4 proc. BVP¹³. Pagal Seimo patvirtintus 2021, 2022 ir 2023 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos planuojamus rodiklius vidutiniu laikotarpiu valdžios sektorius taip pat bus deficitinis.

ANTRASIS SKIRSNIS

GYVENIMO KOKYBĖS RODIKLIAI

Svarbūs šalies ir gyventojų gerovės socialiniai ir ekonominiai rodikliai rodo nevienodą Lietuvos pažangą atskirose srityse. Pagal EBPO gerovės indeksą (*OECD Better Life index*) Lietuva gana gerai vertinama keliose srityse – bendras išsilavinimo ir įgūdžių bei darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo vertinimas yra aukštesnis už EBPO šalių vidurkį. Tačiau sveikata, pajamos, užimtumas, būstas, socialiniai ryšiai, pilietinis aktyvumas, asmens saugumas ir subjektyvus gerovės suvokimas vertinami prasčiau. Atkreiptinas dėmesys ir į žmonių pasitikėjimą vieni kitais. Legatum instituto matuojamo pasaulio šalių gerovės indekso (*The Legatum Prosperity Index*) žmonių tarpusavio pasitikėjimą (angl. *Interpersonal trust*) matuojantis rodiklis rodo, kad tik 34,9 proc. Lietuvos gyventojų pasitiki vieni kitais. Per dešimtmetį šis pasitikėjimas sumažėjo 0,2 proc.¹⁴ Didėjant šalies ekonomikos konvergencijai su ES, skurdo bei nelygybės rodikliai, palyginti su kitomis šalimis, byloja, kad pažanga dar nepakankama. Nors asmenų, patiriančių skurdo riziką ar socialinę atskirtį, dalis 2018–2020 m. sumažėjo (nuo 28,3 iki 24,8 proc.), šis rodiklis viršija ES vidurkį, kuris 2019 m. siekė 20,9 proc. Pagal namų ūkių tipą daugiausiai asmenų, patiriančių skurdo riziką ar socialinę atskirtį, Lietuvoje buvo namų ūkiuose, kuriuos sudarė vienas suaugęs ir išlaikomi vaikai (51 proc.) arba vieni gyvenantys asmenys (50,7 proc.).

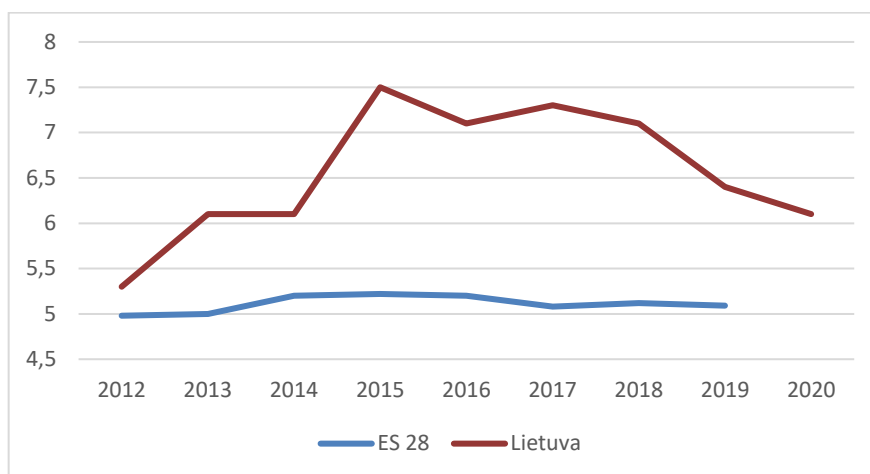
20 proc. turtingiausių ir 20 proc. vargingiausių namų ūkių metinių pajamų santykį rodančio pajamų pasiskirstymo koeficiento reikšmė sumažėjo nuo 7,5 (2015 m.) iki 6,1 (2020 m.). Svarbu pastebėti, kad, vertinant pajamų nelygybės rodiklius pagal darbo pajamas, per paskutinius penkerius metus dirbančių gyventojų pajamų skirtumas taip pat reikšmingai sumažėjo – nuo 6,8 karto 2015 m. iki 5 kartų 2019 m.¹⁵

¹³ Seimo 2021 m. birželio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos 2021 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo Nr. XIV-102 preambulės, 1, 2, 3, 9, 10, 11, 14, 20 straipsnių ir 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 priedų pakeitimo įstatymas Nr. XIV-430.

¹⁴ https://docs.prosperity.com/8816/0508/7484/Lithuania_2020_PICountryprofile.pdf.

¹⁵ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys.

2 pav. Pajamų pasiskirstymo koeficiento kaita

Šaltinis – Eurostatas

Augant Lietuvos ekonomikai, didėjo užimtumas ir mažėjo nedarbas, tačiau regioniniai skirtumai vis dar dideli. Eurostato duomenimis, užimtumo lygis išaugo nuo 71,8 proc. 2014 m. iki 78,2 proc. 2019 m. ir buvo 5,1 proc. punkto didesnis už ES vidurkį (73,1 proc. 2019 m.). Nedarbo lygis iki 2018 m. kasmet nuosekliai mažėjo. Tai pasakytina tiek apie jaunimo (15–29 m.), tiek apie ilgalaikį nedarbą. Tačiau 2019 m. bendras nedarbo lygis pradėjo augti. Be to, nedarbo lygis pagal savivaldybes skiriasi daugiau nei penkis kartus. Viena iš priežasčių – menkas darbo jėgos judumas, taip pat sunkiau įsidarbinantys asmenys su žemesniu nei viduriniu išsilavinimu. 2019 m. tokių žmonių užimtumo lygis buvo žemesnis nei ES 27 šalių vidurkis (atitinkamai 47,9 ir 55,7 proc.).

Dėl COVID-19 pandemijos sukeltos krizės 2020 m. nedarbas didėjo ir sudarė 8,5 procento. Numatoma, kad dėl stiprios išorės ir vidaus paklausos, taip pat įmonių poreikio plėsti ekonominę veiklą užimtųjų gyventojų skaičius po 2020 m. 1,5 proc. nuosmukio 2021 m. išaugs 0,4 proc., o nedarbo lygis, apskaičiuotas pagal gyventojų užimtumo tyrimo metodiką, sumažės iki 7,4 proc. Užimtųjų gyventojų skaičius 2022 metais padidės 0,9 proc., o nedarbo lygis sumažės iki 6,7 proc. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais dėl demografinių priežasčių darbingo amžiaus gyventojų skaičius mažės, o tai neigiamai veiks darbuotojų pasiūlą ir užimtumą – nepaisant stiprios darbuotojų paklausos, vidutinio laikotarpio pabaigoje užimtųjų gyventojų skaičius taip pat turėtų imti mažėti. Darbuotojų paklausa turėtų išlikti stipri, bet dėl darbuotojų, atitinkančių darbo rinkos poreikius, trūkumo nedarbo lygis mažės lėčiau ir vidutinio laikotarpio pabaigoje sudarys apie 6 proc.¹⁶

2019 m. EBPO Lietuvos švietimas įvertintas 7,3 balo iš 10, t. y. Lietuva užėmė 18 vietą tarp 40 šalių. Pagal gerovės indekso švietimo dedamąsias Lietuva iš kitų EBPO šalių teigiamai išsiskiria švietimo aprėpties srityje. 2017 m. 93 proc. 25–64 metų Lietuvos gyventojų buvo įgiję vidurinį išsilavinimą (EBPO šalių vidurkis – 78 proc. 2017 m.), tačiau tarptautinio penkiolikmečių mokinių tyrimo (PISA 2015) duomenys rodo, kad gebėjimai taikyti įgytas žinias gerokai prastesni už EBPO vidurkį. Vaikų pasiekimai gamtamokslinio, matematinio

¹⁶ Finansų ministerija, Ekonominės raidos scenarijus 2021–2024 metams (2021 m. rugsėjis)
<https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonominės-raidos-scenarijus>.

raštingumo ir skaitymo gebėjimų srityse pagal PISA 2018 m. tyrimo duomenis buvo žemesni nei EBPO šalių vidurkis. Išryškėjo dideli pasiekimų skirtumai tarp didelių ir mažų gyvenviečių, kuriuos lemia mokinių priklausymas skirtingai socialinei, ekonominei ir kultūrinei aplinkai. Kaip rodo ES ir nacionaliniai vertinimai, Lietuvai aktuali rengiamų specialistų neatitiktis darbo rinkos poreikiams problema¹⁷, o švietimas ir suaugusiųjų mokymo sistema šią problemą sprendžia santykinai neveiksmingai¹⁸.

Pagal vyrų ir moterų vidutinę tikėtiną gyvenimo, taip pat vidutinę tikėtiną sveiko gyvenimo trukmę Lietuva gerokai atsilieka nuo ES28 vidurkio¹⁹. Lietuvoje vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė nuo 2007 m., kai šio rodiklio reikšmė buvo 64,5 metų, kasmet didėja ir 2019 m. siekė 71,53 metų. Palyginti su kitomis ES šalimis, Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė yra 6,9 metų mažesnė. Moterų situacija kiek geresnė nei vyrų – jų vidutinė gyvenimo trukmė 2019 m. siekė 81,2 metų ir mažai atsilieka nuo ES vidurkio (84 metų). Bendra vidutinė tikėtina būsimo gyvenimo trukmė 2019 m. buvo 76,4 metų, taigi 4,8 metų trumpesnė už ES vidurkį (81,3 metų). Atkreiptinas dėmesys, kad 2020 m. vidutinė tikėtina būsimo gyvenimo trukmė sumažėjo 1,4 metų iki 75,1 metų.

Lietuva COVID-19 pandemijos pradžioje buvo tarp šalių, kuriose mirtingumas nuo COVID-19 vienas mažiausių²⁰, tačiau 2021 m. pradžioje situacija kardinaliai pasikeitė – Lietuva pagal sergamumo COVID-19 infekcija ir mirtingumo nuo jos mastą buvo atsidūrusi pirmose vietose. COVID-19 pandemijos valdymas vis dar yra vienas iš didžiausių iššūkių, kuri įveikti mėgina visas pasaulis. Ateityje pasaulyje prognozuojama dar ne viena galima viruso sukelta pandemija, todėl būtina iš esmės tobulinti šalies sveikatos apsaugos sistemos pasirengimą tokioms situacijoms ir stiprinti jos pajėgumus.

Keičiasi gyventojų amžiaus struktūra – mažėja vaikų ir daugėja vyresnio amžiaus asmenų. 2021 m. pradžioje šalyje gyveno 557,1 tūkst. 65 metų ir vyresnių asmenų. Jų padaugėjo nuo 15,8 proc. (2005 m. pradžioje) iki 19,9 proc. (2021 m. pradžioje) visų Lietuvos nuolatinių gyventojų. Šimtui vaikų 2019 m. pradžioje teko 131 pagyvenęs žmogus (2005 m. pradžioje – 93). Remiantis Eurostato prognozėmis, šimtui 15–64 metų gyventojų 2030 m. teks 45,8 65 metų ir vyresnių asmenų.

TREČIASIS SKIRSNIS

POVEIKIS KLIMATO KAITAI IR APLINKOS KOKYBĖ

Lietuva siekia tinkamai įgyvendinti Lietuvos darnaus vystymosi ir klimato kaitos švelninimo įsipareigojimus ir atskirti ekonomikos augimą nuo išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau – ŠESD) kiekio. 2018 m. išmetamų ŠESD kiekis, palyginti su 1990 m., sumažintas 57,9 procento. Tuo metu šalies BVP (2017 m.) buvo 173,3 proc. didesnis nei

¹⁷ Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras (MOSTA). Žmogiškųjų išteklių būklės ataskaita: 2018. 2018 m. birželio 27 d.

¹⁸ Europos Komisija, Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2019) 1014 „Šalies ataskaita. Lietuva 2019“, 2019 m. vasario 27 d. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf.

¹⁹ Eurostatas. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00208/default/table?lang=en>.

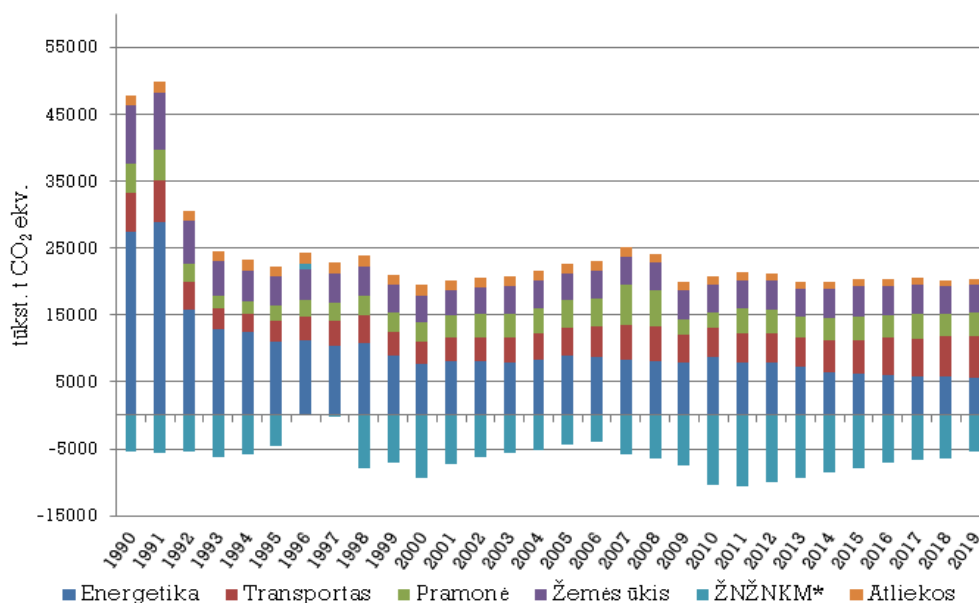
²⁰ Trys žmonės 100 tūkst. gyventojų, 2020 m. rugpjūčio 4 d. duomenimis; <https://edition.cnn.com/interactive/2020/health/coronavirus-maps-and-cases/>.

1990 m.²¹ Vis dėlto daugiausiai ŠESD kiekiai buvo sumažinti 1990–2000 m. laikotarpiu, nes nuo 2000 m. bendro ŠESD kiekio ir BVP augimo tendencijos yra panašios.

Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos vizijoje šalies ekonomikos neutralumą klimatui numatoma pasiekti iki 2050 m. Pagal naujausias Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės projekcijas 2030 m. Lietuvai nustatytas 25 proc. ŠESD mažinimo tikslas ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje (toliau – ATLPS) nedalyvaujančiuose sektoriuose, palyginti su 2005 m., arba net 14 proc. punktų didesnis už buvusįjį.

Itin daug pastangų prireiks transporto, žemės ūkio ir pramonės sektoriams, kurių išmetamas ŠESD kiekis nuo 2005 m. stipriai išaugo, o mažinimo tikslai pagal naujausias projekcijas buvo dar labiau padidinti.

3 pav. Bendras susidaręs ŠESD kiekis, išreikštas CO₂ ekvivalentu

*ŽNŽNKM – žemės naudojimas, žemės naudmenų keitimas ir miškininkystė.

Šaltinis – Aplinkos ministerija

Pagal Europos Komisijos (EK) parengtą aplinkosaugos ataskaitą Lietuvai²² 2015 m. žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinyje pabrėžta, kad reikia pereiti prie gyvavimo ciklu grindžiamos žiedinės ekonomikos, kurioje būtų laikomasi pakopinio išteklių naudojimo principo ir beveik nebeliktų galutinių atliekų. Siekiant žiedinės ekonomikos tikslų, svarbu užtikrinti efektyvų išteklių naudojimą, tačiau Lietuvoje išteklių produktyvumo rodiklis vis dar gerokai mažesnis už ES vidurkį. Didinti išteklių našumą galėtų padėti ekologinės inovacijos, tačiau šioje srityje Lietuva taip pat atsilieka nuo ES vidurkio²³.

Aplinkos kokybės blogėjimas pastebimas tokiose srityse kaip biologinės įvairovės nykimas, paviršinio vandens kokybė, dirvožemio derlingumo praradimas ar gamtos išteklių

²¹ 2020 m. Lietuvos nacionalinė ŠESD apskaitos ataskaita (1990–2018).

²² Europos Komisija, ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita. Lietuva 2017 m.

²³ Pwc (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Aplinkosauga.

pereikvojimas. Kaip teigiama naujausioje Europos aplinkos būklės ataskaitoje, būtent „Europos biologinės įvairovės apsauga ir išsaugojimas tebėra sritis, kurioje pažanga nuvilia labiausiai“²⁴.

Nors Lietuva pagal aplinkos oro kokybę priskirtina prie švariausių Europos, taip pat ir Baltijos jūros regiono, šalių, aplinkos oro būklė ir jos pokyčiai rodo, kad yra nacionalinių, savivaldybių ir vietos lygmenimis sprendinų opių problemų²⁵: vietinių oro taršos šaltinių (transporto ir jo pakeltosios taršos, pramonės, energetikos objektų, tarp jų kuro deginimo įrenginių namų ūkyje) išmetami teršalai miestuose, tarša iš žemės ūkio (gyvulininkystės) veiklos²⁶. Mažinant oro taršą ir gerinant jo kokybę, ypač svarbus vaidmuo tenka kelių transportui. Nacionaliniams oro taršos mažinimo tikslams įgyvendinti taip pat labai aktualus taršos valdymas žemės ūkio sektoriuje.

Dar vienas reikšmingas oro taršos šaltinis yra kietasis kuras, naudojamas šilumos energijai gaminti ir ypač namų ūkiuose būstams šildyti²⁷, ir būstams šildyti naudojami neefektyvūs, nepakankamai prižiūrimi įrenginiai. Dauguma (66 proc.) Lietuvos gyventojų gyvena daugiabučiuose namuose, o apie 96 proc. daugiabučių namų pastatyti iki 1993 metų. Šie namai energetiškai neefektyvūs, neatitinka šiuo metu keliamų atitvarų šiluminių savybių reikalavimų, inžinerinės sistemos nusidėvėjusios. Mažinti energijos suvartojimą ir aplinkos taršą nepadeda ir neracionalus vartotojų elgesys energijos efektyvumo srityje, o bendras visuomenės energijos taupymo ir energijos efektyvumo svarbos suvokimas dar nėra susiformavęs²⁸.

Lietuvos vidaus, išorės bei požeminių vandenų būklė vis dar nepatenkinama. 51 proc. upių ir 40 proc. ežerų kategorijos vandens telkinių neatitinka geros būklės kriterijų, daugiausia dėl gausaus ir perteklinio trąšų naudojimo žemės ūkyje. 2016 m. iš viso buvo 53 proc. geros būklės vandens telkinių.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

VALDYMAS, NACIONALINIS SAUGUMAS, VAIDMUO TARPTAUTINĖJE APLINKOJE

Lietuvos gyventojų dalyvavimas rinkimuose ir pasitikėjimas vykdomos politikos ir jos įgyvendinimo skaidrumu yra vieni esminių demokratinės valstybės požymių. Lietuvos rinkėjų aktyvumas, paskutinių rinkimų duomenimis, buvo 17 proc. punktų mažesnis nei EBPO šalių vidurkis. Korupcijos suvokimo indeksas 2020 m. siekė 60 balų (100 indekso balų žymi labai skaidrią, 0 balų – labai korumpuotą valstybę). Lietuva pagal korupcijos suvokimą užima 35 vietą tarp 180 pasaulio ir 15 vietą tarp ES valstybių (kartu su Slovėnija).

²⁴ Europos aplinkos būklė ir raidos perspektyvos 2020 m., Europos aplinkos agentūra, 2019 m. gruodžio 4 d.

²⁵ Europos Komisijos 2020 m. gruodžio 1 d. pranešimas Lietuvai Ref.Ares (2020)7252600 dėl pagal direktyvą (ES) 2016/2284 parengtų nacionalinių oro taršos kontrolės programų politikos ir priemonių atnaujinimo, kuriame nurodoma, kad Lietuvai kyla rizika neįvykdyti išmetamo kiekio mažinimo įsipareigojimų (SO₂, NO_x, NMLOJ ir KD_{2,5} 2020–2029 m.; SO₂, NO_x ir NMLOJ nuo 2030 m.).

²⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2018). Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas.

²⁷ Pwc (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Aplinkosauga.

²⁸ Pwc (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Energijos vartojimo efektyvumas ir būsto renovacija.

Kokybiškos viešosios paslaugos lemia pasitikėjimą institucijomis. Kuo kokybiškesnę viešąją paslaugą piliečiai gauna, tuo labiau pasitiki ją suteikusia institucija²⁹. Apklausų duomenys rodo, kad Lietuvoje pasitikėjimas institucijomis menkas. Labai svarbus vaidmuo demokratinėje valstybėje tenka laisvai ir nepriklausomai veikiančiais žiniasklaidais. Pagal nepriklausomos organizacijos „Reporteriai be sienų“ skaičiuojamą žiniasklaidos laisvės indeksą Lietuvai 2021 m. teko 28 vieta (iš 180), Latvijai teko 22 vieta, Estijai – 14.

Valstybės teikiamų viešųjų paslaugų apimtį atspindi BVP dalis, kurią sudaro valstybės pajamos. Eurostato duomenimis, 2019 m. Lietuvoje pajamos iš mokesčių (įskaitant socialinio draudimo įmokas) siekė 30,4 proc. BVP, o ES vidurkis – 40,2 proc.³⁰ Kita vertus, Lietuvos viešajame sektoriuje darbuotojų daugiau už bendrą EBPO vidurkį – 2017 m. vidutiniškai EBPO šalyse viešajame sektoriuje dirbo 17,7 proc., o Lietuvoje – 22,16 proc. visų dirbančių gyventojų (Lietuva užėmė ketvirtą vietą po Skandinavijos šalių)³¹. Tai lemia palyginti mažus viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus.

Pastaruosius du dešimtmečius augantys Lietuvos regionų skirtumai tampa vis didesniu viešojo valdymo iššūkiu. Į netolygų Lietuvos regionų vystymąsi 2020 m. Europos semestro ataskaitoje dėmesį atkreipusi EK nurodo, kad 2017 m. Sostinės (Vilniaus) regione BVP vienam gyventojui buvo pasiekęs 112 proc., o kituose šalies regionuose tesiekia nuo 41 iki 77 proc. ES vidurkio³². Daugeliu atvejų šalies teritorinio vystymosi strategijos nėra susietos su regionine specializacija ar teritorijos galimu ekonominiu vystymusi ir nenumato, kaip funkciškai plėtoti ryšius, kurie sudarytų sąlygas siekti gerovės arba galimybes sklisti jai iš turtingesnių regionų į neturtingesnius. Pasak EK, integruotų teritorinio vystymosi strategijų įgyvendinimą taip pat stabdo menki vietos ir regionų įstaigų gebėjimai administruoti integruotas teritorines investicijas, maža finansinė nepriklausomybė ir nepakankamos paskatos pritraukti investicijų ir kurti darbo vietas. Pabrėžiama, kad didinti neturtingiausių regionų patrauklumą galėtų padėti geresnis kokybiškų viešųjų paslaugų prieinamumas ir susisiekiama³³.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuva daug dėmesio skyrė energetinio, kibernetinio saugumo stiprinimui, pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys į hibridines grėsmes. Neseniai dar buvusi energetiškai izoliuota šiandien Lietuva elektros jungtimis yra sujungta su Švedija ir Lenkija, pasirašytas politinis susitarimas su EK dėl Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos per Lenkiją su Vakarų Europos tinklais. Lietuva savo suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) terminalo, padėjusio užtikrinti dujų tiekimo alternatyvas, projekto įgyvendinimo patirtimi dalijasi su kitomis pasaulio šalimis. Pagal šalių pasirengimą užkirsti kelią kibernetinėms grėsmėms ir valdyti kibernetinius incidentus (nacionalinį kibernetinio saugumo indeksą) Lietuva yra pirmame penketuke greta tokių šalių kaip JAV, Didžioji Britanija ir kitos.

²⁹ UAB „PPMI Group“ (2019). Veiksmų programos prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ įgyvendinimo tarpinio pažangos vertinimo ataskaita (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos užsakymu).

³⁰ Lietuvoje 2019 m. persikirstyta 30,5 proc., o 2020 m. numatoma persikirstyti 31,4 proc. BVP.

³¹ OECD, Government at a Glance 2019 https://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2019_8ccf5c38-en.

³² Europos Komisija, Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020) 514 „Šalies ataskaita. Lietuva 2020“, 2020 m. vasario 26 d. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf.

³³ Europos Komisija, Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2019) 1014 „Šalies ataskaita. Lietuva 2019“, 2019 m. vasario 27 d. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf.

2017 m. sausio 17 d. Seimas priėmė atnaujintą Nacionalinio saugumo strategiją ir nurodė konkrečias grėsmes, pavojus ir rizikos veiksnius, kuriems nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos turi skirti ypač daug dėmesio³⁴. Dokumente nustatyta, kad Lietuva turi plėtoti krašto apsaugos sistemos pajėgumus, skirtus patikimam atgrasymui ir šalies gynybai bei atsakui į nekonvencines grėsmes, nuosekliai stiprinti žvalgybos ir diplomatinį institucijų gebėjimus, toliau spręsti energetinės nepriklausomybės, valstybės krizių prevencijos ir valdymo pajėgumų, civilinės saugos klausimus. Atsižvelgiant į sudėtingus geopolitinius procesus ir naujų grėsmių kompleksiskumą (ypač informacines ir virsmo technologijų keliamas grėsmes, visuomenės poliarizaciją, pradėjusią veikti Baltarusijos atominę elektrinę, Baltarusijos režimo bandymus instrumentalizuoti migraciją, augančią Rusijos įtaką Baltarusijai, o taip pat Kinijos spaudimą dėl Lietuvos sprendimo stiprinti ekonominius ryšius su Taivanu) iškilo būtinybė kokybiškai naujam požiūriui į nacionalinį saugumą, kuris bus atspindėtas naujojoje Nacionalinio saugumo strategijoje, kurią, kaip tikimasi, Seimas patvirtins 2021 m.

Tarptautinė aplinka įgauna vis didesnę vaidmenį užtikrinant ne tik šalies saugumą, bet ir kitus nacionalinius tikslus. COVID-19 pandemija išryškino regioninio ir tarptautinio bendradarbiavimo svarbą. Būtina prisitaikyti prie jo pokyčių, stiprinti diplomatinį atstovavimą ekonominiais ir kitais aktualiais klausimais stiprėjančiuose (pvz., Azijos) ir strategiškai svarbiuose regionuose. Lietuva, Jungtinių Tautų (toliau – JT), Pasaulio prekybos organizacijos, ES narė ir neseniai tapusi EBPO nare, turi stiprinti vaidmenį jose ir tinkamai pasinaudoti pirmininkavimu ES Tarybai 2027 m.

PENKTASIS SKIRSNIS

DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLŲ ĮGYVENDINIMAS

Siekdamos užtikrinti darnų valstybių vystymąsi, 2015 m. JT patvirtino 17 darnaus vystymosi tikslų (DVT), apimančių socialinės aplinkos gerinimo, ekonominio vystymosi, aplinkosaugos bei bendradarbiavimo sritis. Darnus vystymasis remiasi trimis pamatiniais matmenimis – ekonomikos augimu, visuomenės gerove bei aplinkos kokybe, užtikrinant darnų visų trijų vystymą, neteikiant nė vienam iš jų pirmenybės prieš kitus du.

Pagal 2020 m. bendrinį visų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo indeksą (*angl. Sustainable Development Goals Index*) Lietuva užima 36 vietą (iš 193 JT narių) ir atsilieka nuo kaimyninių šalių (Estija užima 10, Lenkija – 23, Latvija – 24 vietą)³⁵. Lietuva iki šiol yra pasiekusi 15 tikslui – Gyvybė žemėje (*saugoti, atkurti, skatinti darnų žemės ekosistemų naudojimą, darniai valdyti miškus, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti žemės degradaciją, sustabdyti bioįvairovės praradimą*) – keliamus rodiklius. Prastėja 10 tikslo – Sumažinti nelygybę – ir 13 tikslo – Sušvelninti klimato kaitos poveikį – rodikliai. Čia kyla ir didžiausi iššūkiai.

³⁴ Dokumente nurodomos pagrindinės grėsmės: *konvencinės karinės grėsmės; užmaskuotos karinės ir žvalgybos priemonės; grėsmės euroatlantinės bendrijos vienybei; nestabilumas regione ir pasaulyje; terorizmas, ekstremizmas, radikalėjimas; informacinės grėsmės; kibernetinės grėsmės; ekonominė ir energetinė priklausomybė; ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas; nesaugios branduolinės energetikos plėtojimas šalia Lietuvos Respublikos sienų; socialinė ir regioninė atskirtis, skurdas; demografinė krizė; organizuotas nusikalstamumas, korupcija; valstybės ir tarptautinio lygio ekstremaliosios situacijos; vertybių krizė.*
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/Od089c20d73711e69c5d8175b5879c31>.

³⁵ *SDG Index and Dashboards Report*, 2020.

4 pav. DVT tikslų įgyvendinimo Lietuvoje pažanga

- ↑ tikslas įgyvendinamas pagal planą, didelė tikimybė pasiekti 2030 m.
- ↗ nedidelis gerėjimas, nepakankamas siekiant įgyvendinti tikslą 2030 m.
- nėra pažangos įgyvendinant tikslą 2030 m.
- ↓ blogėjanti tendencija
- .. nėra duomenų

Šaltinis – darnaus vystymosi tikslų indeksas: Lietuva, 2020 m.

Atsižvelgiant į vidaus ir išorės aplinkos analizę, išskirti 5 sisteminiai iššūkiai, kuriems įveikti siekiama sutelkti pastangas ateinančią dešimtmetį:

- menkas ekonomikos produktyvumas;
- socialinė atskirtis ir nelygybė;
- švietimo kokybė ir ugdymo netolygumai;
- regioniniai skirtumai;
- klimato kaita ir aplinkos būklė.

III SKYRIUS

HORIZONTALIEJI PRINCIPAI

Plane nustatyti trys horizontalieji principai – 1) darnus vystymasis, 2) inovatyvumas (kūrybingumas) ir 3) lygios galimybės visiems. Jais siekiama nuosekliai formuoti visuomenės pažangai svarbias vertybes ir skatinti norimus požiūrio ir elgsenos pokyčius. Šie pokyčiai aktualūs visiems Plano strateginiams tikslams ir pažangos uždaviniams, tačiau prie jų įgyvendinimo atskiri strateginiai tikslai ir pažangos uždaviniai prisideda skirtingai – dalis pažangos uždavinių aktyviai ir visa apimtimi prisideda prie atitinkamo horizontaliojo principo įgyvendinimo, kiti prisidės tam tikrais konkrečiais veiksmais ir priemonėmis, kurie bus nustatomi vėlesniame – Plano įgyvendinimo – etape arba turės netiesioginį poveikį. Pažymėtina, kad nė vieno pažangos uždavinio įgyvendinimas negali turėti neigiamo poveikio horizontaliajam principui.

Darnaus vystymosi horizontalusis principas suprantamas kaip ekonominės, socialinės ir aplinkos sričių vystymosi integrali tarpusavio sąveika ir darna. Įgyvendinant Planą,

patvirtinamas įsipareigojimas ir sustiprinamos pastangos siekti įgyvendinti tarptautinius susitarimus darnaus vystymosi srityje, visų pirma – Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkę 2030. Darnaus vystymosi principas įgyvendinamas Plane atspindint DVT ir uždavinius, daugiausia dėmesio ir pastangų skiriant Lietuvai aktualiausiems DVT, t. y. tiems, kuriems įgyvendinti reikia reikšmingos pažangos, – nelygybės mažinimui ir klimato kaitos švelninimui. Kiekvienas Plano pažangos uždavinys prisideda bent prie vieno DVT uždavinio, o strateginis tikslas – daugiau nei vieno DVT įgyvendinimo. Konkrečios Plano strateginių tikslų sąsajos su DVT nurodomos strateginių tikslų aprašymuose ir 3 priede. Plano strateginių tikslų ir pažangos uždavinių rinkinys sudaro sąlygas darniai plėtoti ekonomikos, socialinę ir aplinkos sritis šalyje.

Inovatyvumo (kūrybingumo) horizontalusis principas suvokiamas kaip inovatyvių ir veiksmingiausių veikimo būdų paieška ir taikymas, efektyvus mokslo ir verslo bendradarbiavimas, mokslinių tyrimų ir mokslo pažangos rezultatų, naujų technologijų taikymas, kūrybiškų sprendimų paieška šaliai aktualiems iššūkiams įveikti, didesnei vertei, geresnės kokybės paslaugoms ir produktams visose valstybės veiklos srityse kurti. Dalis Plano pažangos uždavinių skirti tiesiogiai spręsti sisteminiams inovacijų ekosistemos problemoms, ribojančioms inovacijomis grįstos ekonomikos kūrimą, visuomenės pažangą, aplinkos ir klimato kaitos iššūkių įveikimą. Kiti strateginiai tikslai ir pažangos uždaviniai prisidės prie atviros, laisvos, savimi pasitikinčios ir kūrybingos visuomenės kūrimo – būtinos inovatyvumo sąlygos. Siekiama geriau naudoti viešojo sektoriaus potencialą inovacijoms šalyje skatinti ir numatoma, kad inovatyviesiems viešiesiems pirkimams ir (arba) ikiprekybiniais pirkimams ir (arba) valstybės užsakymams atlikti, mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacinei (toliau – MTEPI) veiklai vykdyti skiriamų viešojo sektoriaus investicijų dalis nuosekliai didėtų. Kuriant ir diegiant naujas inovacijas, būtina užtikrinti, kad jos būtų atsakingos ir darnios, taip pat užtikrintų tinkamą nustatytų sumaniosios specializacijos prioritetų įgyvendinimą.

Lygių galimybių visiems horizontaliojo principo taikymas užtikrina, kad visiems asmenims, nepaisant jų lyties, tautybės, rasinės ar etninės kilmės, pilietybės, kalbos, religijos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, negalios, sveikatos būklės, socialinės padėties, amžiaus, seksualinės orientacijos ar kitų bruožų, būtų užtikrintos vienodos teisės ir galimybės naudotis paslaugomis, infrastruktūra, transportu ir kitomis priemonėmis, dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Įgyvendinant Plano pažangos uždavinius ir rengiant nacionalines plėtros programas, privaloma atsižvelgti į asmenų su negalia, moterų ir vyrų, skirtingų amžiaus grupių, tautinių mažumų ir kitų galinčių patirti diskriminaciją grupių poreikius ir numatyti lygių galimybių principą įgyvendinančias priemones bei rodiklius. Pažymėtina, kad Lietuvoje žmonės su negalia yra viena iš visuomenės grupių, kurių galimybės visapusiškai dalyvauti įvairiose veiklose apribotos labiausiai. Lietuvos lyčių lygybės indeksas yra mažesnis už ES vidurkį. Nors vyrų ir moterų užimtumo rodikliai panašūs, aukštas moterų išsilavinimo lygis, tačiau vis dar nepakanka dėmesio tokioms sritims kaip neproporcingai didelė buitės ir vaikų priežiūros našta moterims, vaikų priežiūros įstaigų prieinamumas, darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas,

lyčių pusiausvyra politikoje, lyčių stereotipų paplitimas, smurto artimoje aplinkoje mastas, moterų ir vyrų atlyginimų ir pensijų skirtumai. Įgyvendinant Plano pažangos uždavinius, numatoma spręsti šias problemas.

Horizontalieji principai taikomi įgyvendinant visus Plano strateginius tikslus ir pažangos uždavinius, į juos būtina atsižvelgti ir juos taikyti rengiant visus Plano pažangos uždavinių įgyvendinimo žingsnius – rengiant Plano įgyvendinamąsias nacionalines plėtros programas, planuojant konkrečias priemones, vykdant veiklą ir atliekant Plano įgyvendinimo pažangos vertinimus. Siekiant sustiprinti horizontaliųjų principų taikymą sprendimų priėmimo procese, Vyriausybei teikiamus teisės aktų projektus rengėjai vertina darnaus vystymosi, inovatyvumo ir lygių galimybių poveikio vertinimo požiūriais, siekdami nustatyti jų galimą poveikį horizontaliųjų principų įgyvendinimui.

Plano horizontaliųjų principų įgyvendinimui užtikrinti gali būti sudaromos vyriausybės lygmens komisijos, darbo grupės (ar panašiai), kurių tikslas – padėti Vyriausybei formuoti koordinuotą darnaus vystymosi, inovatyvumo (kūrybingumo) ir lygių galimybių visiems politiką ir kurioms pavedama svarstyti horizontaliųjų principų įgyvendinimo pažangą, teikti pasiūlymus dėl geresnio jų įgyvendinimo. Papildomai paskiriami horizontaliųjų principų koordinatoriai (darnaus vystymosi principo – Aplinkos ministerija, inovatyvumo (kūrybingumo) principo – Ekonomikos ir inovacijų ministerija, lygių galimybių visiems principo – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija), kurie sistemiskai koordinuoja horizontaliųjų principų įtraukimą į nacionalines plėtros programas, atlieka horizontaliųjų principų įgyvendinimo stebėseną, teikia ekspertinę pagalbą kitoms ministerijoms, skatina institucijų bendradarbiavimą horizontaliųjų principų įgyvendinimo klausimais, siekdami skatinti elgsenos ir požiūrio pokyčius viešojo sektoriaus institucijose. Siekdama stiprinti kūrybingą visuomenę ir prisidėti prie visapusiško inovatyvumo (kūrybingumo) horizontaliojo principo įgyvendinimo, Kultūros ministerija prisideda ir dalyvauja įgyvendinant aptartą principą. Taip pat kiekvienoje ministerijoje paskiriamas (-i) asmuo (-enys), atsakingas (-i) už horizontaliųjų principų įgyvendinimo koordinavimą ministrams pavestose valdymo srityse.

IV SKYRIUS

STRATEGINIAI TIKSLAI IR PAŽANGOS UŽDAVINIAI

1 strateginis tikslas – pereiti prie mokslo žinių, pažangiosiomis technologijomis, inovacijomis grįsto darnaus ekonomikos vystymosi ir didinti šalies tarptautinį konkurencingumą

Pastaruosius metus Lietuvos ekonomika augo ganėtinai sparčiai, palyginti su kitomis ES šalimis. Eurostato duomenimis, 2017–2019 m. metinis vidutinis realaus BVP augimas siekė 3,9 proc. per metus³⁶. Tuo pačiu laikotarpiu ES valstybėse šis rodiklis vidutiniškai augo 2,1 proc., o euro zonos šalyse – dar lėčiau. Dėl COVID-19 pandemijos sukeltų ribojimų Lietuvos ekonomika 2020 m.

³⁶ European Economic Forecast Summer 2020 (Interim) https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip132_en.pdf.

susitraukė 0,9 proc., o 2021 m. prognozuojamas 4,3 proc. BVP augimas. 2022 m. BVP galėtų augti 4,0 proc. per metus³⁷.

Ekspertų vertinimu, Lietuvai vis dar aktuali rizika patekti į vidutinių pajamų spąstus – nors demografinės tendencijos pradeda keistis teigiama linkme (2019 m. pasiekta teigiama grynoji migracija ir gyventojų skaičiaus augimas), kvalifikuotos, darbo rinkos poreikius atitinkančios darbo jėgos stoka ir lėta ūkio transformacija į aukštos pridėtinės vertės ekonomiką riboja ekonomikos vystymosi potencialą. Lietuvoje nuo įstojimo į ES įvykę sukuriamos bendrosios pridėtinės vertės (toliau – BPV) struktūros pokyčiai nedideli ir, palyginti su ES, gerokai didesnius lyginamuosius svorius turi tradicinės pramonės produkcija ir paslaugos. Dauguma Lietuvos įmonių dirba mažiausiai pelningose pridėtinės vertės kūrimo grandyse: yra žaliavų tiekėjos, gamina ar eksportuoja tarpines produktų dalis³⁸.

Viena iš priežasčių, kodėl Lietuvai nepavyksta pasiekti pažangos pereinant iš mažomis sąnaudomis grįstos ekonomikos prie žiniomis ir aukšta pridėtine verte grįstos ekonomikos, yra prastas inovacinių pajėgumų naudojimas, vieno koordinacinio centro nebuvimas, menkas ryšys tarp inovacijų politikos formuotojų ir įgyvendintojų. Pagal pasaulinį inovacijų indeksą (*Global Innovation Index*) Lietuva 2020 m. užėmė 40 vietą (2019 m. – 38 vietą). Pagal 2020 m. rezultatus Lietuvoje kuriama inovatyvi produkcija viršija indėlį į inovacijas. Kai kurie ryškiausi Lietuvos privalumai yra ekologinis tvarumas (8/131), sukuriamų mobiliųjų programų skaičius ir vertė (8/131). Džiugina puikus įvertinimas pagal moterų, dirbančių inovacijų srityje ir turinčių aukštesnį mokslinį laipsnį, rodiklį – Lietuva užima net 4 vietą tarp 131 šalių. Didžiausi Lietuvos trūkumai – viešojo ir privataus sektorių partnerystės būklė (92/131), privataus sektoriaus patiriami finansavimo sunkumai (80/131), taip pat rinkos dalyviams reikalingų žinių stoka ir įsisavinimas (85/131), verslo skiriamos išlaidos intelektinei nuosavybei (91/131).³⁹

Mokslo, technologijų ir inovacijų (toliau – MTI) ekosistemos plėtra įgauna svarbą naujų raidos iššūkių sąlygomis. Tarptautinės organizacijos konstatuoja, kad vieni didžiausių globalios raidos iššūkių yra augantis neapibrėžtumas, ypač padidėjęs COVID-19 pandemijos sąlygomis, eksponentinis informacijos kiekio augimas, radikali technologinė kaita, visų visuomenės gyvenimo sričių bei globalių kaitos procesų tarpusavio priklausomybės didėjimas. Siekiant efektyviai kaupti ir pritaikyti globalią informaciją Lietuvos visuomenės raidos poreikiams, MTI turi tapti visų politikos sričių sudėtine dalimi. Kartu svarbu užtikrinti reikiamų investicijų sutelkimą nustatytiems sumaniosios specializacijos prioritetams įgyvendinti. Pavyzdžiui, gyvybės mokslų sektorius COVID-19 sąlygomis įgauna strateginę reikšmę ES mastu. ES sieks į Europą susigrąžinti gyvybės mokslų pramonę ir jos operacijas⁴⁰. Šių procesų suteikiamomis galimybėmis turėtų pasinaudoti Lietuvos gyvybės mokslų sektorius.

Lietuva pagal darbo našumo didėjimą yra viena sparčiausiai augančių ES valstybių narių – per du dešimtmečius Lietuvos darbo našumas per vieną dirbtą valandą išaugo daugiau nei dvigubai (apie

³⁷ LR finansų ministerijos prognozė <https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonomines-raidos-scenarijus>.

³⁸ Estep, PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: 2 priedas. Verslo skatinimas, atliktas Finansų ministerijos užsakymu <<https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>>.

³⁹ Paskelbtas pasaulinis inovacijų indeksas 2020 (PII). Ar pandemija darys įtaką inovacijų plėtrai? <https://vpb.lrv.lt/lt/naujienos/paskelbtas-pii-2020-ar-pandemija-darys-itaka-inovaciju-pletrai>.

⁴⁰ Addressing shortages of medicines; European Parliamentary Research Service, April 2020.

103 proc.), o per tą patį laikotarpį ES valstybių narių – 21 proc. Kita vertus, nors ir augo, pagal perkamosios galios paritetą darbo našumas Lietuvoje 2019 m. siekė tik 77,1 proc. ES vidurkio. Žiniomis bei naujomis technologijomis grindžiamos ekonomikos dalies didinimas padėtų spartinti našumo augimą ir mažinti atotrūkį nuo ES. Be to, našumui didelį poveikį daro demografiniai pokyčiai – mažėjanti darbo jėgos pasiūla ir jos nulemtas didelis darbo užmokesčio augimas verčia skatinti įmones investuoti į našumą didinančias technologijas, tokias kaip automatizavimas ir robotizavimas. Šios investicijos darosi vis svarbesnės atsižvelgiant į augančias vienetai tenkančias darbo sąnaudas ir jų poveikį sąnaudų konkurencingumui⁴¹.

Vienas esminių šalies konkurencingumo ir produktyvumo didinimo veiksnių yra visos valstybės skaitmeninimas ir technologinis atsinaujinimas – aukštos pridėtinės vertės produktų kūrimo pagrindas. Skaitmeninės Europos programoje pabrėžiama, kad prioritetas turėtų būti skiriamas superkompiuterijos, dirbtinio intelekto, kibernetinio saugumo, aukšto lygio skaitmeninių įgūdžių ir skaitmeninių technologijų plataus naudojimo užtikrinimui visose ekonomikos srityse ir visuomeniniame gyvenime.

Globalūs klimato kaitos ir prastėjančios aplinkos būklės iššūkiai skatina ieškoti darnių ekonomikos vystymosi modelių. Lietuva – ištekliais ir energijai imli šalis. Išteklų produktyvumas Lietuvoje tebėra mažas – nors 2010–2019 m. šis rodiklis didėjo nuo 0,7 euro už kg iki 0,9 euro už kg, tačiau jis vis dar yra gerokai mažesnis už ES vidurkį (2,2 euro už kg). Didinti išteklių produktyvumą galėtų padėti ekologinės inovacijos, o šioje srityje Lietuva taip pat atsilieka nuo ES vidurkio – 2019 m. duomenimis, Lietuvos ekologinių inovacijų indeksas – 82, o ES vidurkis – 100. Pramonės sektoriuje energijos sąnaudos, vertinant gaminio savikainą, išlieka didelės ir yra 20 proc. didesnės negu ES vidurkis.

Siekdama paskatinti žaliąją ir įtraukią ekonomikos pertvarką, EK 2019 m. gruodį pasiūlė Europos žaliąjį kursą⁴², formuluojantį naują augimo strategiją, grįstą darnaus ekonomikos vystymosi modeliu ir numatančią visų ekonomikos sričių (pramonės, energetikos, transporto, žemės ūkio) plėtros pokyčius. Žaliuoju kursu grįstas ir ES ekonomikos atsigavimo po COVID-19 planas. Žiedinės ekonomikos veiksmų plane EK skatina valstybės nares pereiti prie žiedinės ekonomikos, per kurios ciklą būtų siekiama kuo ilgiau išlaikyti produktų, medžiagų ir išteklių vertę ir kuo labiau sumažinti sukuriamų atliekų kiekį. Šis perėjimas sudaro galimybę ES valstybėms narėms atnaujinti ir skatinti tvarų ekonomikos augimą, didinant žaliavų produktyvumą ir verslo konkurencingumą.

Planu siekiama įgyvendinti žaliąjį kursą – skatinti perėjimą prie žiedinės ekonomikos, didinti išteklių produktyvumą, mažinti ekonominio vystymosi neigiamą poveikį aplinkai, taip pat pasinaudoti atsirandančiomis galimybėmis plėtoti naujas žaliosios ekonomikos sritis ir didinti ekonomikos konkurencingumą. Šiuo strateginiu tikslu skatinami moksliniai tyrimai ir inovacijos, kurios yra ypač svarbios siekiant persiorientuoti į aukštos pridėtinės vertės ir žiedinę ekonomiką, pasinaudoti pasaulinėse rinkose atsivėrusiomis plačiomis galimybėmis mažataršioms technologijoms, tvariems produktams bei paslaugoms ir spręsti aplinkos bei klimato kaitos problemas.

⁴¹ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019, SWD(2019) 1014 final.

⁴² Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Europos žaliasis kursas, Briuselis, 2019 12 11 COM(2019) 640 final.

Igyvendinant Plano pirmąją strateginę tikslą siekiama stiprinti MTI sistemą, kaip pagrindinę ekonomikos vystymosi ir pažangos kitose valstybės raidai svarbiose srityse sąlygą. Igyvendinant šio strateginio tikslo pažangos uždavinius taip pat bus sudarytos kitos ekonominio konkurencingumo, našumo augimui būtinos ir tarptautinių organizacijų nurodomos sąlygos – skatinamos produktyviosios investicijos, technologinė pažanga, skaitmenizacija ir perėjimas prie žiedinės ekonomikos, gerinama verslo aplinka, skatinamas verslumas. Siekiant telkti ir kryptingai orientuoti pastangas, prioritetas įgyvendinant strateginę tikslą teikiamas naujų mokslo žinių, technologijų, naujų produktų pagal sumaniosios specializacijos prioritetus kūrimui, komercinimui ir diegimui, daugiausia dėmesio skiriama didžiausio potencialo sritims, tokioms kaip gyvybės mokslai, inžinerinė pramonė, informacinės ir komunikacinės technologijos. Pažymėtina, kad įgyvendinant pirmąją strateginę tikslą siekiama skatinti ekonomikos, ypač žaliosios, vystymąsi, tačiau produktyvumo ir konkurencingumo didinimas nėra savitiksliis, jis sudaro pagrindą augti socialinei gerovei ir privalo būti derinamas su aplinkosauginiais klausimais.

Taikant darnaus vystymosi horizontalųjį principą, užtikrinama, kad ekonominis vystymasis būtų darnus, ekonomika grindžiama socialiniu atsakingumu bei „žalioju“ augimu, teikiama pagalba esamų verslų transformacijai, taikomi nauji verslo modeliai. Pirmojo strateginio tikslo pažangos uždaviniai tiesiogiai susiję, papildantys ir bus įgyvendinami drauge su kitų strateginių tikslų pažangos uždaviniais, kuriais siekiama plėtoti bioekonomikos principais paremtą žemės ūkį, didinti gyventojų sąmoningumą ir skatinti vartojimo pokyčius (6 strateginis tikslas), skatinti verslo atsakomybę už jo veiklos poveikį aplinkai ir visuomenei (2 strateginis tikslas).

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Spręsti aukštos kvalifikacijos mokslininkų ir tyrėjų, jų kompetencijų stokos problemą⁴³, kuri riboja galimybes nustatyti potencialius šalies pranašumus, formuoti tarptautinio pajėgumo grupes, MTEP veiklų intensyvumą ir jų kokybę mokslo ir studijų institucijose, lemia prastus dalyvavimo ES ir tarptautinėse programose rezultatus, taip pat prisidėti prie aukštos kvalifikacijos tyrėjų pajėgumų verslo sektoriuje, kurie būtini aukšto lygio žiniomis ir naujausiomis technologijomis grindžiamai ekonomikai kurti, didinimo.

Kurti ir tikslingai pritaikyti aukšto lygio mokslo žinias, didinti mokslinių tyrimų kokybę ir jų poveikį visuomenei ir ekonomikai⁴⁴ – užtikrinti geresnį ir efektyvesnį mokslinių tyrimų infrastruktūros naudojimą, integruojant ją į tarptautines infrastruktūras, didinti institucijų įsitraukimą į tarptautines organizacijas, plėsti jų tinklus, stiprinti MTI institucinę sistemą, skatinti aukšto lygio mokslo žinių paklausą valstybės sektoriuje.

Stiprinti mokslo ir studijų institucijų (toliau – MSI) verslumo, žinių ir technologijų perdavimo pajėgumus, kurie sudarys geresnio MSI bendradarbiavimo su verslu, mokslo žinių perdavimo ir komercinimo sąlygas, paskatins esamo verslo transformaciją ir mokslui imlaus verslo sektoriaus kūrimąsi ir plėtrą, mokslo konversiją aukštos pridėtinės vertės inovacijoms kurti ir šalies ūkio struktūros kaitą į aukštą pridėtinę vertę kuriančią ekonomiką.

Perorientuoti pramonę link klimatui neutralios ekonomikos. Įgyvendinti pramonės žiedinę ir skaitmeninę transformaciją, didinti išteklių produktyvumą – skatinti žiedinės ekonomikos principus atitinkantį projektavimą ir gamybą, antrinių žaliavų naudojimą, pavojingų cheminių medžiagų naudojimo mažinimą, skaitmeninių ir inovatyvių sprendimų taikymą.

Skatinti pažangiųjų technologijų ir inovacijų kūrimą, diegimą ir sklaidą. Uždaviniu skatinami moksliniai tyrimai ir inovacijos, kurios yra ypač svarbios siekiant persiorientuoti į aukštos pridėtinės vertės ir žiedinę ekonomiką, pasinaudoti pasaulinėse rinkose atsivėrusiomis plačiomis galimybėmis mažataršėms technologijoms, tvariems produktams ir paslaugoms, spręsti aplinkos ir klimato kaitos problemas.

Numatoma skatinti pažangiųjų technologijų ir inovatyvių produktų kūrimą, diegimą ir sklaidą, ekonomikos inovatyvumą, taip pat viešojo sektoriaus inovacijas. Įgyvendinant uždavinį ypač daug dėmesio bus skiriama tvarios ir veiksmingos inovacijų, pramonės ir verslo ekosistemos sukūrimui, glaudesnio tarptautinio ir vietinio bendradarbiavimo ir jungimosi į klasterius (mokslo, verslo ir valstybės, taip pat tarptautinį) skatinimui, MTEP rezultatų komercinimui, privataus kapitalo aktyvumui kuriant infrastruktūrą, inovacijų pasiūlos ir jų paklausos viešajame sektoriuje skatinimui, inovacijų politikos formavimo ir koordinavimo Vyriausybės lygmeniu gerinimui.

Didinti tiesiogines užsienio ir vietines investicijas, ypač pažangiųjų technologijų gamybos ir žinioms imlių paslaugų sektoriuose, taip kurti naujas darbo vietas šiuose sektoriuose, skatinti ekonominį augimą, didinti pridėtinę vertę, taip pat prisidėti prie šalies saugumo užtikrinimo.

Skatinti valstybės – viešojo sektoriaus, ekonomikos ir visuomenės – skaitmeninimą, kurti sprendinius, leidžiančius verslo įmonėms, viešajam sektoriui ir akademinėi bendruomenei naudotis reikiamomis skaičiavimo, duomenų tvarkymo ar kibernetinio saugumo galimybėmis, stiprinti pačių gyventojų gebėjimus visavertiškai pasinaudoti naujomis technologijomis, didinti supratimą apie ateinančius technologinius pokyčius ir įgalinti valstybę prie jų prisitaikyti. Gerinti sąlygas verslui

⁴³ Aukšto tarptautinio lygio mokslininkų ir kitų tyrėjų stoka atskirose mokslo kryptyse konstatuojama Lietuvos mokslo ir studijų būklės apžvalgoje, atliktoje MOSTA, Vilnius, 2017.

⁴⁴ 2019 m. Europos semestro ataskaitoje Lietuvai konstatuojama nepakankamo mokslo sektoriaus finansavimo lemiamą žemą mokslinių tyrimų kokybę.

kurti ir jam augti, stiprinti visuomenės verslumą, skatinti inovatyvaus verslo modelių plėtrą, startuolių kūrimąsi, taip didinti šalies ekonomikos aktyvumą ir spartinti vystymąsi.

Skatinti kurti ir naudoti intelektinę nuosavybę, kuri yra svarbus inovatyvios ekonomikos kūrimo veiksnys ir pagal intelektinės nuosavybės pajamų, eksporto rodiklius smarkiai atsilieka nuo kitų ekonomiškai pažengusių valstybių.

Skatinti kultūros ir kūrybines industrijas (toliau – KKI) ir stiprinti jų indėlį į aukštos pridėtinės vertės ekonomiką; formuoti kūrybingumą skatinančią aplinką, naudoti didžiuosiuose šalies miestuose sutelktą kūrybingumo potencialą jo plėtrai vietos ir tarptautiniu lygiu, stiprinti kūrybines kompetencijas ir gebėjimus efektyviai naudoti kūrybos potencialą kaip vieną didžiausių pridėtinių verčių generuojantį ekonominį išteklių naujiems produktams kurti, paslaugoms teikti, pridėtinei vertei didinti.

Didinti Lietuvos prekių ir paslaugų eksportą, nes tarptautinės prekybos vaidmuo Lietuvai, kaip mažos ir atviros ekonomikos valstybei, ypač svarbus. Siekiama didinti ne tik eksporto apimtį, bet ir jo konkurencingumą, keičiant eksporto struktūrą ir didinant aukštesnės pridėtinės vertės eksporto dalį, skatinant pažangiųjų technologijų prekių ir daug žinių reikalingų energetikos paslaugų eksportą.

Geriau naudoti turizmo potencialą šalies pažangai – laikytis darnumo principų ir taikyti inovatyvius sprendimus, skaitmeninimo galimybes, specializuoti paslaugas konkrečioms rinkoms, tikslinėms grupėms. Turizmo sektoriuje kurti naujas darbo vietas ir naujas turizmo paslaugas, stiprinti socialinio jautrumo ir atsakomybės nuostatas. Subalansuotai ir tvariai plėtoti aktualias turizmo kryptis, didinti turizmo srityje kuriamą pridėtinę vertę ir mažinti sezoniškumą, ypač daug dėmesio skirti vietos ir regionų savitumui, skatinti keliautojus daugiau laiko praleisti šalies regionuose.

Užtikrinti energijos ir energijos išteklių tiekimą konkurencingomis rinkos kainomis, kurios būtų mažesnės nei kainų lygis kaimyninėse šalyse arba artimos jam. Šiuo metu dėl neefektyvių ir energijai imlios gamybos technologijų pramonės sektoriuje energijos sąnaudos išlieka didelės ir yra 20 proc. didesnės nei ES vidurkis. Siekiant mažinti energijos sąnaudas ir didinti Lietuvos verslo konkurencingumą globaliu mastu, svarbu naudoti turimą MTI potencialą energetikos srityje, skatinti mokslinius tyrimus, perspektyviausių energetikos technologijų eksperimentinę ir pramoninę plėtrą, diegti efektyvesnes ir modernesnes energijos gamybos, tiekimo ir vartojimo technologijas, gerinti energijos tiekimo patikimumą ir prieinamumą.

Didinti žemės ūkio, maisto pramonės ir žuvininkystės sektorių pridėtinę vertę – diegti naujausias technologijas, efektyvius vadybos metodus, modernizuoti infrastruktūrą, pasitelkiant inovatyvius, moksliniais tyrimais grįstus sprendinius, taip pat išlaikyti tvarius gamybos metodus, skatinti tvarų, aplinkosauginiu požiūriu atsakingą ūkininkavimą.

Geriau tenkinti aukštos ir vidutinės pridėtinės vertės ekonomikos sektorių žmoniškųjų išteklių poreikį. Tai ypač svarbu demografinių pokyčių, nepakankamos švietimo sistemos atitikties darbo rinkos poreikiams sąlygomis. Įgyvendinant uždavinį, orientuojamasi į aukštos kvalifikacijos specialistus užsienyje ir siekiama pasinaudoti galimybėmis skatinti likti Lietuvoje studijuojančius gabius užsienio piliečius bei darbdavių pasitenkinimą kvalifikuotų specialistų pasiūla.

Pirmojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

2 strateginis tikslas – didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtraukti, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį

Nors po 2008 m. finansų krizės Lietuvos ekonomika augo, gyventojų skurdo ir socialinės atskirties bei pajamų nelygybės rodikliai gerėjo ne taip sparčiai. Be to, demografinės tendencijos lemia naujus socialinės gerovės iššūkius.

Tarptautinės institucijos nurodo, kad skurdas ir pajamų nelygybė – didžiausios Lietuvos socialinės politikos problemos. 2015 m. 20 proc. turtingiausių gyventojų pajamos daugiau nei 7,5 karto viršijo 20 proc. neturtingiausių gyventojų pajamas. Nuo to laiko situacija pastebimai pagerėjo – 2018 m. pajamų pasiskirstymo rodiklis siekė 7,1, o 2020 – 6,1 karto, tačiau vis dar gerokai viršijo ES vidurkį (ES vidurkis 2019 m. siekė 5,09). Per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje taip pat smarkiai sumažėjo ir dirbančių gyventojų pajamų atskirtis – daugiausiai ir mažiausiai uždirbančiųjų darbo pajamų skirtumas sumažėjo nuo 6,8 karto iki 5 kartų.

Skurdo ir socialinės atskirties lygis taip pat smarkiai viršija ES vidurkį. 2019 m. Lietuvoje buvo 26,3 proc., arba 734 tūkst. asmenų, kuriems grėsė skurdas arba socialinė atskirtis⁴⁵, ES vidurkis siekė 21,4 proc. Pažymėtina, kad skurdo rizikos ir socialinės atskirties rodiklis paskutiniaisiais metais gerėja ir 2020 m. sumažėjo iki 24,8 proc. Vis dėlto kai kurių tikslinių grupių skurdas ir socialinė atskirtis tebėra didelė problema. Gerokai didesnę skurdo riziką ir socialinę atskirtį patiria vyresni nei 65 metų asmenys, vieniši tėvai, asmenys su negalia.

EK nurodo, kad labiausiai pajamų nelygybę Lietuvoje didina dideli žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumai, ribotas mokesčių sistemos progresyvumas ir nepakankamai adekvati socialinės apsaugos sistema. Nors skurdo ir socialinės atskirties rodikliai pagerėjo, šioje srityje reikia didesnės pažangos. Lietuvos viešosios išlaidos socialinei apsaugai yra palyginti mažos, socialinių pervedimų poveikis skurdo mažinimui 2018 m. siekė 6,8 proc. punkto, 2019 m. padidėjo iki 9,5 proc. punkto, tačiau 2020 m. vėl kiek sumažėjo ir siekė 8,7 proc. punkto. Šalies galimybes finansuoti viešąsias gėrybes bei paslaugas ir mažinti skurdą bei pajamų nelygybę riboja mažas mokesčių ir socialinių išmokų sistemos progresyvumas ir perskirstymo pajėgumas⁴⁶, taip pat nepakankamas viešųjų išlaidų efektyvumas. Neigiamas COVID-19 pandemijos poveikis užimtumui ir namų ūkių pajamoms šias problemas dar labiau paaštrina.

Lietuvoje aktuali apsirūpinimo būstu problema. 2019 m. socialinio būsto fondą sudarė 11 908 būstai, iš kurių 260 būstų (2,2 proc.) buvo avarinės būklės arba netinkami gyventi. Visi tinkami gyventi socialiniai būstai naudojami, tačiau laukiančių paramos būstui išsinuomoti sąrašė šiuo metu yra daugiau nei 10 tūkst. asmenų (šeimų). Todėl socialinio būsto poreikis, net ir sutvarkius avarinės būklės ar netinkamus būstus, išlieka didelis. Asmenys su negalia ir gausios

⁴⁵ Lietuvos statistikos departamento duomenimis, prie gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje priskiriami asmenys, kurie atitinka bent vieną iš trijų sąlygų: 1) yra žemiau skurdo rizikos ribos (t. y. neturi pakankamo lygio pajamų); 2) susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi (t. y. dėl lėšų stokos susiduria su tam tikrais materialinio nepritekliaus elementais, pavyzdžiui, negali apmokėti būsto nuomos ar šildymo sąskaitų, negali apmokėti numatytų išlaidų ir pan.); 3) gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose (labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenantys asmenys – asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose visų darbingo amžiaus (18–59 metų) nesimokančių asmenų dirbtų valandų suma neviršija 20 proc. jų galimo dirbti viso darbo laiko).

⁴⁶ Tarybos rekomendacija dėl 2020 m. Lietuvos nacionalinės reformų darbotvarkės su Tarybos nuomone dėl 2020 m. Lietuvos stabilumo programos.

šeimos yra tos grupės, kurioms tinkamas būstas rinkoje sunkiai prieinamas arba visai neprieinamas.

Ekonomikos vystymuisi bei visuomenės gerovei iššūkių kelia ir demografiniai pokyčiai. 2004–2019 m. Lietuvoje santykinis gyventojų skaičiaus sumažėjimas buvo vienas didžiausių ES (nuo 3,38 mln. 2004 m. iki 2,79 mln. 2019 m.). Pažymėtina, kad 2019 m. situacija ėmė gerėti – pirmą kartą nuo įstojimo į ES grynoji migracija buvo teigiama. Vis dėlto dvejus metus iš eilės (2019 ir 2020 m.) džiaugęsi didėjančiu gyventojų skaičiumi, 2021 m. I pusmetį stebime, kad gyventojų vėl mažėja. Mažėjimą iš esmės lemia natūrali gyventojų kaita.

Kinta gyventojų amžiaus struktūra, visuomenė sensta – mažėja vaikų, jaunų ir darbingo amžiaus žmonių, daugėja vyresnio amžiaus žmonių. Lietuvos gyventojų bendros sveikatos rodikliai smarkiai atsilieka nuo ES šalių. 2019 m. vidutinė moterų tikėtina sveiko gyvenimo trukmė⁴⁷ (toliau – VSGT) buvo 59,1 metų, vyrų – 56 metai. Palyginti su ES vidurkiu, Lietuvos moterų VSGT buvo trumpesnė 6 metais, o vyrų – 8,2 metų. Išvengiamo mirtingumo nuo širdies ir kraujagyslių ligų ir dėl savižudybių, daugiausia vyrų, rodiklis daugiau nei dvigubai viršija ES vidurkį. Tokiu pat mastu ES vidurkį viršija ir prevencijos ir sveikatos priežiūros priemonėmis išvengiamas mirtingumas⁴⁸. Dideles ir mažas pajamas gaunančių Lietuvos gyventojų subjektyvus savo sveikatos įvertinimas, kuris apima tiek fizinę, tiek psichologinę sveikatos būklę, skiriasi beveik du kartus⁴⁹. Siekiant spręsti visuomenės sveikatos bei socialines problemas, Lietuvoje paskutiniaisiais metais imtasi svarbių priemonių, skirtų alkoholio vartojimui mažinti. Tačiau vis opesnė darosi psichoaktyviųjų ir narkotinių medžiagų vartojimo problema. Remiantis pasaulio ir Europos organizacijų ataskaitomis, narkotikų vartojimas didėja ir situacija tiek pasauliniu, tiek Europos mastu jau ne tik kelia susirūpinimą, bet ir yra grėsminga⁵⁰. Palyginti su ES vidurkiu, Lietuvoje atliekama gana mažai organų transplantacijų, nes paruošiamų efektyvių donorų skaičius yra netvarus ir kintantis. Lietuvoje vidutiniškai paruošiama iki 50 organų donorų per metus. Būtų galima paruošti dvigubai ar net trigubai daugiau.

Visuomenės sveikatos išsaugojimui svarbus sveikatai palankaus ir kokybiško maisto vartojimas, todėl svarbu šia linkme plėtoti vietos maisto pasiūlą, taip pat didinti vietos, ekologiškų, geresnės kokybės produktų paklausą. 16 metų ir vyresnių gyventojų, kurių suvokiama sveikata yra gera arba labai gera, sumažėjo nuo 46,3 proc. 2013 m. iki 44 proc. 2018 m. Tai gerokai mažiau už ES analogišką rodiklį (80,9 proc. 2017 m.)⁵¹.

Prastesni nei kitų ES valstybių Lietuvos gyventojų bendros sveikatos rodikliai reikalingi sisteminės sveikatos apsaugos sistemos peržiūros. Dėl dabartinės pandemijos kilęs papildomas spaudimas sveikatos apsaugos sistemai dar labiau išryškino struktūrinius iššūkius, ypač susijusius su sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimu. Remiantis Tarybos rekomendacija Lietuvai, būtina sutelkti išteklius, kurių reikia dabartinei krizei įveikti ir savo sveikatos apsaugos sistemos atsparumui ateityje padidinti, nepamirštant sveikatos prieinamumo, efektyvumo ir kokybės gerinimo iššūkių⁵². COVID-19 pandemijos sąlygomis iš esmės tobulinamas šalies sveikatos apsaugos sistemos pasirengimas tokioms situacijoms, stiprinami sveikatos apsaugos sistemos pajėgumai ir organizaciniai sveikatos apsaugos sistemos įstaigų gebėjimai operatyviai reaguoti į kylančias grėsmes.

⁴⁷Rodiklis apskaičiuojamas pagal Sullivan'o metodą, jungiantį šalies mirtingumo ir gyventojų apklausos duomenis (gyventojų pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo (EU-SILC) duomenys). Atkreiptinas dėmesys, kad gyventojų savo sveikatos vertinime gali atspindėti šalių kultūriniai skirtumai. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Healthy_life_years_\(HLY\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Healthy_life_years_(HLY)).

⁴⁸ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019, SWD(2019) 1014 final.

⁴⁹ *Society at a Glance 2016, OECD Social Indicators* https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/society-at-a-glance-2016_9789264261488-en.

⁵⁰ JT pasaulio narkotikų vartojimo ataskaita 2021 ir Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (EMCDDA) Europos narkotikų vartojimo ataskaita 2021.

⁵¹ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2020). Šalies ataskaita. Lietuva 2020, SWD(2020) 514 final.

⁵² Tarybos rekomendacija dėl 2020 m. Lietuvos nacionalinės reformų darbotvarkės su Tarybos nuomone dėl 2020 m. Lietuvos stabilumo programos.

Iki COVID-19 pandemijos buvo stebima užimtumo ir užimtų darbingo amžiaus asmenų dalies didėjimo tendencija. Darbo rinka susidūrė su darbo jėgos ir reikiamų gebėjimų stokos problema. 2020 m. 20–64 metų asmenų užimtumo lygis sudarė 76,4 proc., buvo aukštesnis už 2020 m. ES tikslą (75 proc.) ir viršijo Lietuvos nacionalinį 2020 m. tikslą (72,8 proc.). Vis dėlto COVID-19 pandemija turėjo neigiamos įtakos užimtumui. Per metus (2020 m. palyginus su 2019 m.) 20–64 m. gyventojų užimtumas sumažėjo 1,8 proc. Bendras nedarbo lygis 2020 m. siekė 8,5 proc. ir buvo 2,2 proc. punkto didesnis nei 2019 metais. Vis dar aktuali ir kvalifikuotų darbuotojų bei reikiamų įgūdžių stokos problema, kylanti dėl nepakankamos švietimo sistemos atitikties darbo rinkos poreikiams, menko dalyvavimo suaugusiųjų mokymosi programose.

Dideli regionų ir atskirų socialinių grupių dalyvavimo darbo rinkoje skirtumai, darbo rinka nėra pakankamai įtrauki – gana aukštas pažeidžiamoms grupėms priklausančių asmenų nedarbo lygis, daug žemos kvalifikacijos asmenų arba asmenų su negalia nedirba ir nesimoko, dalyvavimą darbo rinkoje riboja nepakankamai palankios sąlygos derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Svarbu pažymėti, kad jaunimo (15–29 metų) nedarbo lygis 2020 m. sudarė 13,4 proc. ir buvo 4,7 proc. punkto didesnis nei 2019 m. (8,7 proc.). Jaunimas – viena iš labiausiai darbo rinkoje dėl COVID-19 pandemijos nukentėjusių grupių. Prieš pandemiją aktyvios darbo rinkos politikos priemonių aprėptis mažėjo, o dalyvavimo suaugusiųjų mokymosi programose lygis išliko žemas. Tačiau siekiant padėti bedarbiams kuo anksčiau grįžti į darbo rinką, reikia didinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir kitų priemonių, skirtų darbo jėgos kvalifikacijai keisti ir kelti, aprėptį⁵³.

Siekiant didinti gyventojų gerovę, svarbi užimtumo, darbo vietų kokybė. Remiantis Europos darbo sąlygų tyrimo rezultatais, 2011–2016 m. Lietuvoje užimtumas sparčiausiai augo darbo vietose, kurioms būdingos labai aukštos ir labai žemos kokybės darbo sąlygos – tai poliarizacijos darbo rinkoje ženklas. ES užimtumas sparčiausiai augo darbo vietose, kurioms būdingos aukštos kokybės darbo sąlygos.

Lietuvoje darbo vietų kokybę smarkiai lemia nepakankamas socialinio dialogo (ypač darbdavio lygmeniu) lygis ir menkas verslo socialinės atsakomybės principų suvokimas. Socialinė atsakomybė suvokiama ir diegiama įmonėse formaliai – vykdomas reikalavimas teikti įmonių socialinės atsakomybės ataskaitas, tačiau socialinės atsakomybės suvokimas menkas⁵⁴.

Pažymėtina, kad aplinkos ir klimato kaitos iššūkiai ir ekonomikos, vartojimo modelių ir gyvenimo būdo perorientavimas į žiedinę ekonomiką taip pat turės didelių socialinių pasekmių, darys poveikį gyventojų užimtumui ir skirtingų socialinių grupių gerovei. Siekiant didinti gyventojų socialinę gerovę, būtina įvertinti šiuos pokyčius ir užtikrinti socialiai teisingą perėjimą prie darnios ekonomikos, atsižvelgiant į skirtingų visuomenės grupių pažeidžiamumą.

Antrasis Plano strateginis tikslas skirtas šalies gyventojų socialinei gerovei ir įtraukčiai didinti, sveikai, darbingai, kuriančiai ir socialiai atsakingai visuomenei stiprinti. Šiuo strateginiu tikslu taip pat siekiama stiprinti socialinį kapitalą – socialinius ryšius, tinklus, tarpusavio pasitikėjimą ir pasitikėjimą institucijomis, aktyvumą ir pilietinį dalyvavimą, kuris laikomas viena svarbiausių sąlygų kurti gyventojų socialinę ir ekonominę gerovę ir Lietuvoje, remiantis tarptautiniais vertinimais, yra išskirtinai menkas (pagal pasaulio konkurencingumo indekso socialinio kapitalo vertinimą Lietuva 2019 m. užėmė 89 vietą iš 141, pagal „Legatum“ klestėjimo indeksą 2020 m. – 156 iš 167).

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Mažinti pajamų nelygybę, kuri didina visuomenės susipriešinimą, emigraciją, nusikalstamumą, mažina socialinio teisingumo jausmą, todėl neigiamai veikia visuomenės socialinę gerovę. Remiantis

⁵³ Tarybos rekomendacija dėl 2020 m. Lietuvos nacionalinės reformų darbotvarkės su Tarybos nuomone dėl 2020 m. Lietuvos stabilumo programos.

⁵⁴ Estep, PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: 1 priedas. Užimtumas ir socialinė įtrauktis, atliktas Finansų ministerijos užsakymu <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

EK ataskaita, Lietuvoje pajamų nelygybės problemą siūloma spręsti gerinant mokesčių ir socialinių išmokų sistemos struktūrą, didinant mokesčių sistemos progresyvumą. Atsižvelgiant į problemos kompleksiskumą ir įrankius jai spręsti, tinkamiausių uždaviniui įgyvendinti priemonių rinkinį formuos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su Finansų ministerija.

Didinti asmenų su negalia ir jų šeimų, senyvo amžiaus žmonių bei kitų pažeidžiamų ir socialinėje atskirtyje esančių grupių gerovę, integraciją į visuomenę, darbo rinką, spręsti apsirūpinimo būstu, benamystės problemas. Įgyvendinant uždavinį, laikomasi individualizuoto požiūrio, siekiama, kad socialinė parama būtų teikiama kuo arčiau žmogaus ir kuo geriau atitiktų asmenų poreikius, padėti ir galimybes.

Didinti nedarbingųjų įtraukimą į darbo rinką, siekiant užtikrinti tinkamą darbą ir pajamų šaltinį, drauge geriau naudoti laisvų darbo išteklių potencialią ir spręsti kvalifikuotų darbuotojų stygiaus problemą. Įgyvendinant uždavinį, didinamas užimtumo rėmimo sistemos efektyvumas, siekiant kuo didesnei daliai nedarbingųjų kuo greičiau rasti tinkamą darbą ir užtikrinti jų užimtumo tvarumą, ilgalaikį išlikimą darbo rinkoje. Uždavinys siejasi su 3 strateginio tikslo uždaviniais, skirtais atitiktai darbo rinkai užtikrinti ir suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą sistemai diegti.

Mažinti energetinį skurdą, kuris Lietuvoje didelis dėl gana brangių energijos išteklių, neefektyvaus energijos vartojimo, santykinai žemesnio nei Vakaruose gyventojų pajamų lygio. Siekiama spręsti socialiai pažeidžiamų ir atskirtų patiriančių gyventojų energetinio skurdo problemą, taip pat mažinti visiems gyventojams tenkančią energijos išlaidų naštą. Uždaviniui įgyvendinti reikia sisteminių, integruotų socialinės, energetikos, aplinkos politikos sričių sprendimų.

Sukurti tinkamą, skatinančią, palankią šeimai aplinką, kuri leistų tinkamai atlikti šeimos funkcijas ir drauge aktyviau ir sėkmingiau įsitraukti į darbo rinką, stiprinti moterų ir vyrų lygias galimybes, skatinti gimstamumą, užtikrinti ir palaikyti šeimų ir vaikų emocinę gerovę, plėtoti kokybiškas, visoms šeimoms, auginančioms vaikus, prieinamas paslaugas.

Geriau pritaikyti aplinką žmonėms su negalia, atliepiančią negalios poreikius. Siekiama užtikrinti fizinės aplinkos (viešųjų erdvių, visuomeninių pastatų, būstų), transporto, infrastruktūros, paslaugų ir informacijos prieinamumą žmonėms su negalia.

Didinti visuomenės socialinį, pilietinį aktyvumą, dalyvavimą savanoriškoje, bendruomeninėje veikloje, tarpusavio pasitikėjimą, visuomenės socialinę atsakomybę – stiprinti pilietinės visuomenės organizacijas, gerinti aplinką veikti nevyriausybiniams organizacijoms, sudaryti galimybes visuomenei įsitraukti ir aktyviai dalyvauti sprendžiant visuomenei aktualius klausimus, per įtraukimą į bendras socialines, kūrybines ir kitas veiklas prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo.

Skatinti atsakingą verslą, didinti įmonių atsakomybę už jų veiklos poveikį aplinkai ir visuomenei.

Stiprinti socialinį dialogą – skatinti kolektyvines derybas ir kolektyvinių sutarčių sudarymą, stiprinti profesines sąjungas, taip pat kitais būdais gerinti darbo vietų kokybę – skatinti darbo užmokesčio augimą, plačiau taikyti lanksčias darbo formas, kurti saugią ir sveiką darbo aplinką, siekiant mažinti nelaimingų atsitikimų darbe.

Stiprinti visuomenės psichologinį, emocinį atsparumą, siekiant mažinti savižudybių, priklausomybių, daug dėmesio skiriant vaikų psichologinei būklei. Gerinti visuomenės sveikatą – visų pirma skatinti sveikatos tausojimą ir stiprinimą, keisti žmonių gyvenimo būdą, elgseną, ugdyti atsakingą požiūrį į sveikatą, didinti vaikų ir suaugusiųjų fizinį aktyvumą, įsitraukimą į sporto veiklas, nes tai mažina žalingų įpročių paplitimą ir lemia sveikatos būklę ir gyvenimo trukmę.

Gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, siekiant didinti gydymo priemonių veiksmingumą ir gerinti rezultatus, gydymo priemonėmis sumažinti išvengiamo mirtingumo lygį. Taip pat numatoma didinti pacientų sveikatos raštingumą ir jų įsitraukimą į gydymo procesą.

Didinti sveikatos apsaugos sistemos efektyvumą ir atsparumą sukrėtimams – stiprinti gebėjimą

reaguoti į kylančius iššūkius, tobulinti žmoniškųjų išteklių kompetencijas, pertvarkyti ligoninių tinklą, mažinti hospitalizacijų, toliau judėti nuo stacionarios priežiūros prie modelio, pagrįsto stipresne pirmine priežiūra, taikyti skaitmeninės sveikatos sistemos sprendiniais grįstas inovatyvias paslaugas, atlaisvinti neefektyviai naudojamus išteklius ir naudoti juos paslaugų kokybei gerinti, ilgalaikės priežiūros modeliui (integruojančiam slaugos ir socialines paslaugas) diegti, ambulatorinės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumui didinti, kitoms prieinamumo problemoms – ilgų laukimo eilių, didelių išlaidų vaistams, dideliame korupcijos mastui – spręsti.

Plėtoti vietos maisto sistemas – didinti vietos maisto produktų pasiūlą ir plėtoti veiksmingą trumpųjų tiekimo grandinių sistemą, skatinti vartotojus naudoti vietos produktus ir sudaryti palankias investicines bei teisinės sąlygas žemės ūkio ir maisto produktų gamintojams tiesiogiai produktus tiekti vartotojams, plėsti gaminamos produkcijos asortimentą. Augant sveikatai palankesnio maisto poreikiui pasaulyje, Lietuva turi galimybes pristatyti save kaip sveiką ir kokybišką maistą gaminančią ir vartojančią šalį.

Antrojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

3 strateginis tikslas – didinti švietimo įtrauktį ir veiksmingumą, siekiant atitikties asmens ir visuomenės poreikiams

Sparčiai kintanti socialinė, ekonominė ir kultūrinė būklė, technologinė ir skaitmeninė pažanga, globalios tendencijos ir 2020 m. pasaulį sukrėtusi pandemija, didėjantys su klimatu susiję iššūkiai ir demografinės tendencijos didina visuomenės poreikį nuolat įgyti naujų žinių ir įgūdžių. Švietimas turi įgalinti kiekvieną žmogų gebėti prisitaikyti ir tapti pokyčių lyderiais. Švietimas priima iššūkį ir vadovaudamasis Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 tikslu „užtikrinti įtraukų ir lygiateisį (lygiavertį) kokybišką švietimą kiekvienam ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi“ atlieka svarbų vaidmenį kuriant valstybės gerovę, užtikrinant socialinį judumą, skatinant asmenybės augimą, visuomenės brandą, įskaitant ir inovacijas, ir darbo vietų kūrimą.

Lietuvos švietimo sistema tarp EBPO šalių vertinama gana gerai – 2019 m. pagal EBPO gerovės indekso (OECD *Better Life index*) švietimo sudedamąją Lietuva užėmė 18 vietą iš 40 šalių (įvertinimas 7,3 iš 10). Pirmąją vietą užėmė Suomija (įvertinimas – 8,9 balo), o Estija užėmė trečiąją vietą (įvertinimas – 7,9 balo). Lietuva turi potencialo pagerinti savo poziciją ir patekti tarp 15 geriausių šalių. Išsamiau analizuojant gerovės indekso švietimo duomenis, matyti, kad pagal formaliojo mokymosi trukmę ir gyventojų išsilavinimo lygį Lietuva vertinama labai gerai (atitinkamai užima 9 ir 4 vietas), tačiau tarptautinio penkiolikmečių tyrimo (PISA 2015) rezultatai rodo, kad mokinių pasiekimai gerokai menkesni – jų gamtamokslinio, matematinio raštingumo ir skaitymo gebėjimų vertinimo rezultatai prastesni už EBPO šalių vidurkį, o pažanga, lyginant PISA 2015 m. ir 2018 m. tyrimus, nėra didelė. Lietuvos penkiolikmečių finansinio raštingumo pažanga

didžiausia, tačiau taip pat nesiekia EBPO šalių vidurkio. Todėl reikia gerinti ugdymo rezultatus⁵⁵.

Stengdamosi suvaldyti COVID-19 pandemijos sveikatai keliamas rizikas, dalis Europos valstybių⁵⁶, taip pat ir Lietuva nusprendė švietimą organizuoti nuotoliniu būdu, naudojantis skaitmeninėmis technologijomis. Dėl šios beprecedentės situacijos valstybių narių švietimo sistemoms ir jose dalyvaujantiems asmenims, tiek besimokantiejiems ir jų šeimų nariams, tiek švietimo paslaugas teikiantiems, kilo įvairių iššūkių. Šie pokyčiai skatina spartesnę skaitmeninę transformaciją, tačiau, kita vertus, drauge išryškėja naujų švietimo kokybės užtikrinimo iššūkių. Vienas iš svarbių švietimo sistemos uždavinių yra užtikrinti įtrauktį ir lygias kokybiško nuotolinio mokymosi galimybes palankių socialinių, ekonominių ir kultūrinių sąlygų neturintiems ir / ar specialiųjų ugdymo poreikių turintiems asmenims. Siekiant užtikrinti įtrauktį ir kokybišką ugdymo (-si) turinį, mokytojams reikia pasirengti dirbti skaitmeninėje erdvėje (2018 m. EBPO TALIS apklausos duomenimis, tik 56 proc. Lietuvos mokytojų jaučiasi gerai pasirengę naudotis IRT mokymo srityje), investicijų į kokybiško skaitmeninio ugdymo turinio kūrimą, reikiamus technologinius sprendimus, tobulėjimo galimybes tiems, kurie turi dirbti skaitmeninėje erdvėje. Šios investicijos prisidės prie švietimo sistemos atsparumo galimoms panašaus pobūdžio grėsmėms ir švietimo sistemos atitikties ateities poreikiams.

Švietimo kokybei didelę įtaką daro daugelis veiksnių – mokytojų, pagalbos specialistų, vadovų kompetencija, ugdymo proceso kokybė, teikiama švietimo pagalba, saugi aplinka, taip pat – ankstyvojo ir neformaliojo ugdymo prieinamumas ir dalyvavimas jame. Tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų (PISA 2015, PIRLS 2016) duomenimis, dalyvavimas ikimokykliniame / priešmokykliniame ugdyme yra vienas stipriausių veiksnių, darančių įtaką geresniems mokinių pasiekimams 4 klasėje ir sulaukus penkiolikos metų⁵⁷. Aukštos kokybės ankstyvojo ugdymo svarbą pabrėžia ir EK ir ragina šalis teikti prioritetą šiai sričiai⁵⁸. Be to, tyrimai ir pasaulinė praktika rodo, kad vien švietimo priemonėmis neįmanoma užtikrinti aukštos ugdymo kokybės, tam reikia priemonių bendrajai vaiko gerovei pasiekti ir dėmesio socialinei lygybei, siekiant vienodos kokybės švietimo prieinamumo kiekvienam vaikui.

Svarbus ne tik mokinių pasiekimų vidurkis, bet ir pasiekimų skirtumai. Lietuvos švietimo sistema nepakankamai įtrauki. Lietuvos didelių ir mažų vietovių mokyklų mokinių skaitymo gebėjimų vertinimo skirtumas pagal PISA 2018 m. tyrimą siekė 78 taškus (palyginti su 2015 m., išaugo 21 tašku). Mokinių pasiekimų skirtumams įtakos turi mokinių socialinė, ekonominė ir kultūrinė (toliau – SEK) aplinka: EBPO šalyse skirtumas tarp žemiausiam ir aukščiausiam ketvirčiui (pagal SEK statusą) priklausančių mokinių rezultatų yra 89 taškai. Lietuvoje šis skirtumas siekė 90 taškų (palyginti su 2015 m., išaugo 11 taškų). Nustatyta, kad tokiam atotrūkiui įveikti reikia daugiau nei dvejų mokymosi metų. Be to, švietimo sistema neužtikrina tinkamo, individualiems poreikiams pritaikyto mokymo. Nors iš viso mokyklą meta nedaug mokinių (2018 m. Lietuvoje mokyklos

⁵⁵ Pastebėtina, kad Lietuvoje, kaip ir beveik visose ES šalyse (išskyrus Daniją ir Švediją), PISA 2015 tyrimo rezultatai suprastėjo, tačiau kiti tarptautiniai tyrimai (TIMSS 2015, PIRLS 2016, ICCS 2016) rodo, kad mokinių pasiekimai gerėja ir Lietuva viršija šalių vidurkį.

⁵⁶ Skirtingose valstybėse švietimas organizuotas nuo 30 iki 50 proc. nuotoliniu būdu, naudojantis skaitmeninėmis technologijomis.

⁵⁷ OECD (2016). *PISA Low-Performing Students Why They Fall Behind and How To Help Them Succeed*. Prieiga internete: <http://www.oecd.org/education/low-performing-students-9789264250246-en.htm>.

⁵⁸ European Commission (2018). *Proposal for a Council recommendation On High Quality Early Childhood Education and Care Systems, {SWD(2018) 173 final}*). Prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0173&from=EN>.

nebaigė 4,8 proc. mokinių, o tai kiek daugiau nei perpus mažiau už siektiną ES 2020 m. tikslą – 10 proc.)¹, mokyklos nebaigusiu asmenų su negalia – kur kas daugiau už ES vidurkį (atitinkamai – 36 ir 24 proc.)². EBPO vertinimu (2020 *Economic Survey of Lithuania*), mokinių pasiekimams didelę įtaką daro ugdymo įstaigų dydis. 2019 m. apie 20 proc. Lietuvos mokyklų mokėsi mažiau nei 50 mokinių, jose ugdymas neretai organizuotas jungtinėse klasėse.

Žemo kultūrinio konteksto iššūkį būtina mėginti įveikti visais švietimo lygmenimis – sudaryti galimybes įgyti kultūrinių ir kūrybinių kompetencijų, įgalinančių žmogų visais jo gyvenimo etapais, geriau integruoti kultūrinį ir kūrybinį turinį, naudoti kultūros įstaigų kuriamas vertes, plačiau taikyti įvairias meno formas formaliajame ir neformaliajame švietime. Per meno kūrinius, kūrybinę veiklą žmogus gali prisiliesti prie aktualių ir sudėtingų visuomenės patirčių, jas permąstyti ir tobulėti. Švietimo sistemoje plėtojamos partnerystės su kultūros organizacijomis gali labai praturtinti formaliojo ir neformaliojo švietimo procesus.

Lietuvos švietimo sistema susiduria ir su kitais iššūkiais – nepakankamu sistemos efektyvumu, atitikties kintančios visuomenės ir darbo rinkos poreikiams stoka. Lietuvai svarbu didinti efektyvumą visais švietimo sistemos lygmenimis. Siekiant reaguoti į demografines permainas, reikia strategijos, suteikiančios galimybes visiems gauti geros kokybės išsilavinimą, o kartu užtikrinančios mokyklų tinklo efektyvumą. Reikia pastangų siekiant konsoliduoti aukštojo mokslo įstaigų tinklą, kurį sudaro daugiau kaip 40 valstybinių ir privačių universitetų ir kolegijų.

Profesinis mokymas Lietuvoje nepakankamai patrauklus, pavyzdžiui, 2019 m. Lietuvoje profesinio mokymo įstaigose mokėsi mažiau nei trečdalis (26 proc.) vidurinio išsilavinimo siekiančių mokinių, o ES vidurkis – 47,8 proc. (2017 m.)⁵⁹. Tai rodo, kad profesinio rengimo ir mokymo sistemos potencialas menkai naudojamas susijusioms su įgūdžiais nacionalinėms ir regioninėms problemoms spręsti, įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktis mažinti Lietuvoje⁶⁰. 2020 m. Lietuvoje aukštąjį išsilavinimą turėjo 59,6 proc., o vidutiniškai ES – 40,9 proc. visų 30–34 metų gyventojų. Viena vertus, aukštas gyventojų išsilavinimo lygis suteikia šaliai konkurencinį pranašumą, kita vertus, rodo neatitiktį darbo rinkos poreikiams, „perteklinės kvalifikacijos“ kūrimą – absolventai dirba darbą, nereikalingą aukštojo išsimokslinimo (nuo 2013 iki 2016 m. Lietuvoje tokių absolventų padaugėjo 7 proc.). Pažymėtina, kad paskutiniaisiais metais įstojusiujų į aukštąsias mokyklas mažėja, todėl ateinančią dešimtmetį siektina išlaikyti bent vidutinį ES aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų lygį. Profesinio mokymo paslaugų teikėjams reikia modernizuoti mokymo programas ir jas labiau pritaikyti prie vietos ir regioninių darbo rinkų poreikių⁶¹. Svarbu atsižvelgti ir į technines kompetencijas, reikalingas specifinių žinių ir įgūdžių, ir į socialines bei problemų sprendimo, kūrybines kompetencijas, pritaikomas bet kuriame ūkio sektoriuje.

Šalies ekonomikoje egzistuoja įgūdžių disbalansas. Lietuva susiduria su darbo rinkai aktualių įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitikties iššūkiu. Lietuvoje trūksta aukštos kvalifikacijos darbuotojų aukštesnių įgūdžių reikalinguose sektoriuose, tokiuose kaip IRT, finansai⁶². Be to, apie

⁵⁹ STRATA, Profesinis mokymas Lietuvoje 2019. <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/svietimo-politika/20200424-profesinis-mokymas-lietuvoje-2019.pdf>.

⁶⁰ Europos Komisija, Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020) 514 final „Šalies ataskaita. Lietuva 2020“, 2020 vasario 26 d. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european_semester_country-report-lithuania_lt.pdf.

⁶¹ Europos Komisija (2019). Tarybos rekomendacija dėl 2019 m. Lietuvos nacionalinės reformų programos su Tarybos nuomone dėl 2019 m. Lietuvos stabilumo programos.

⁶² Tarptautinis valiutos fondas, Šalies ataskaita Nr. 19/253: Lietuvos Respublika, liepa, 2019 m. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/07/30/Republic-of-Lithuania-Selected-Issues-48538>.

penktadalį Lietuvos dirbančiųjų dirba žemesnės įgytos kvalifikacijos darbą. Neatitinkčių priežasčių galima išvėlyti tiek švietimo (absolventų gebėjimai neatitinka egzistuojančios darbo rinkos poreikių), tiek sukuriamų darbo vietų ypatumuose (ne visuose ekonominės veiklos sektoriuose sukuriamas pakankamai darbo vietų, kurioms reikia aukštesnio lygio įgūdžių, prasti vykdomų darbuotojų mokymų rodikliai, darbo vietų kokybės aspektai)⁶³.

Augančio nedarbo laikotarpiu dėl pandemijos pasekmių spartėja automatizacijos tendencija (ne tik gamybos, bet ir paslaugų sektoriuje). Tai lemia mažėjančią žemos kvalifikacijos, rutininėms funkcijoms atlikti skirtų darbo vietų skaičių. Dėl to, nesiimant papildomų priemonių, užimtumas gali ir nesugrįžti į buvusį lygį. Taigi būtini ekonomikos pokyčiai, susiję su pažangių sektorių plėtra, užtikrintys spartų tiek aukštos, tiek ir žemos kvalifikacijos darbo jėgos mokymą kvalifikacijų ir kompetencijų, siejamų su ekonominės veiklos sektoriais, turinčiais augimo potencialą ir pasižyminčiais dideliu produktyvumu. Reikia sprendimų dėl tikslių mokymo programų, kurios būtų skirtos padėti asmenims įgyti aukštą pridėtinę vertę kuriančias kvalifikacijas ir kompetencijas, prioritetą teikiant inžinerinės pramonės ir informacinių technologijų specialistų rengimui.

Lietuvos suaugusiųjų dalyvavimo švietimo programose lygis išlieka žemas: 2020 m. jis siekė 7,2 proc. ir buvo 2 proc. punktais mažesnis nei ES vidurkis (9,2 proc.). Tai lemia ir suaugusiųjų mokymosi tradicijos nebuvimas, ir menka motyvacija, institucinės lyderystės šioje srityje stygius, regioniniai netolygumai, menkas dėmesys nekvalifikuotų ir žemesnės kvalifikacijos asmenų mokymuisi⁶⁴, taip pat, EBPO duomenimis, darbdavių investicijų į personalo mokymą stoka. Pasaulio ekonomikos forumas skelbia, kad ateityje didės socialinių kompetencijų poreikis, todėl svarbu ne tik formaliai perkvalifikuoti žmones, bet ir stiprinti jų turimas bendrąsias kompetencijas⁶⁵. Taip pat, išskiriant kompetencijas, svarbias ateities darbo rinkai, pabrėžiamas kūrybiškumo svarbos augimas ateityje⁶⁶, todėl būtina skirti deramą dėmesį kūrybiškumo ugdymui visose švietimo grandyse.

Kultūros ir meno įstaigos bei organizacijos siūlo suaugusiesiems įvairių neformaliojo švietimo programų bei veiklų, tačiau šios veiklos retai organizuojamos atsižvelgiant į suaugusiųjų kultūrinės edukacijos poreikių analizę, grįžtamąjį ryšį. Būtina kultūros įstaigų siūlomas mokymo (-si) priemonės ir veiklas pritaikyti konkrečios miestų ar regionų auditorijos poreikiams, užtikrinti suaugusiųjų įtrauktį ir tęstinumą. Taip pat svarbu sudaryti sąlygas, kurios leistų plėsti vartotojų auditoriją, didinti kokybiškų paslaugų įvairovę ir prieinamumą visiems Lietuvos gyventojams, įvertinant ir informacinės visuomenės atskirties problemą.

Dar prieš COVID-19 pandemiją EBPO prognozavo, kad ateityje daugiau nei 70 proc. Lietuvos darbų gali būti priskiriami prie patenkančių į didelę riziką dėl galimos procesų automatizacijos⁶⁷. Žemesni už EBPO vidurkį mokinių pasiekimai⁶⁸, neaktyvus dalyvavimas suaugusiųjų mokymosi

⁶³ Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje 2020, STRATA, 2020 m.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (2019). Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““, Rodiklių įgyvendinimo apžvalga, 2019.

⁶⁵ Estep (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Užimtumas ir socialinė įtrauktis.

⁶⁶ *The Future of Jobs Report, World Economic Forum, 2018.*

⁶⁷ <https://strata.gov.lt/images/renginiai/skills-strategy/20200309/20200309-Skills-Strategys-Seminar-Lithuania.pdf>.

⁶⁸ PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Švietimas.

ir kvalifikacijos tobulinimo programose⁶⁹, žemesni už ES skaitmeninių gebėjimų rodikliai^{70,71,72} skatina ieškoti sprendimų, kurie Lietuvos gyventojus darytų atsparius ir leistų jiems prisitaikyti prie ateities darbo rinkos.

Igyvendinant Plano trečiąjį strateginį tikslą siekiama įveikti švietimo sistemos kokybės, įtraukties, prieinamumo, lygių galimybių iššūkius, didinami švietimo sistemos gebėjimai paisyti dabarties ir ateities darbo rinkos ir visuomenės poreikių, technologinių naujovių, pasaulinių švietimo ir mokslo tendencijų. Investuojama į švietimo sistemą, kaip esminį atsakingo ir kuriančio žmogaus, visuomenės gerovės bei šalies konkurencingumo didinimo pamatą.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Gerinti įvairių pakopų švietimo kokybę, švietimo sistemos dalyvių pasiekimus ir mažinti atskirų grupių, pvz., patenkančių į skirtingą SEK kontekstą ar besimokančių skirtingose mokymo įstaigose, pasiekimų skirtumus siekiant labiau individualizuoti ugdymą, geriau pažinti, įvertinti ir atliepti individualius besimokančiųjų poreikius ir galimybes ir sukurti palankią, motyvuojančią, skatinančią mąstyti ir kurti ugdymo aplinką ir ugdymo (-si) turinį, taip pat optimizuoti mokyklų tinklą, kuris neatitinka mokinių skaičiaus mažėjimo tendencijų.

Didinti įvairių pakopų formaliojo ir neformaliojo švietimo įtrauktį ir prieinamumą specialiųjų ugdymo poreikių, negalią turintiems, skurdą, psichologinių ir kitų sunkumų patiriantiems asmenims, siekiant užtikrinti kiekvieno asmens teisę dalyvauti švietime ir gauti kokybišką ugdymą, reikiamą pagalbą, pritaikytą įvairiems ugdymosi poreikiams aplinką. Taip pat siekiama šalinti diskriminaciją, segregaciją, atskirtį sukeliančius veiksnius, kurti saugią aplinką, mažinti patyčių.

Pritaikyti švietimo sistemą besimokančiųjų judumui ir stiprinti švietimo sistemos pasirengimą visapusiškai integruoti į Lietuvą atvykusius (sugrįžusius) vaikus, sudaryti sąlygas jiems tinkamai integruotis į ikimokyklinio ugdymo sistemą, mokyklas, dalyvauti neformaliajame švietime; siekiant paskatinti išeivijos vaikus grįžti į Tėvynę, taip pat pritraukti atvykstančiuosius iš užsienio, sudaryti šiems asmenims palankias stojimo į profesinio mokymo įstaigas ir aukštąsias mokyklas ir mokymo / studijų sąlygas, organizuoti emigravusio iš Lietuvos jaunimo ugdymą kuo įvairesnėmis mokymo / studijų formomis.

Gerinti švietimo sistemos atitiktį darbo rinkai ir kintančiai aplinkai – ugdyti ekonomikos poreikius atitinkančias ir ateities iššūkiams įveikti reikalingas kompetencijas: didinti profesinio mokymo patrauklumą ir gerinti kokybę, plėtoti mokymą pameistrystės būdu, stiprinti profesinį orientavimą, visose švietimo pakopose stiprinti gebėjimus spręsti problemas naudojantis technologijomis, kūrybiniais ir inžineriniais įgūdžiais, informatiniu mąstymu, suteikti žinių ir gebėjimų, reikalingų darniam vystymuisi skatinti, prie žiedinės ekonomikos pereiti.

Didinti suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą lygį – sukurti bendrą mokymosi visą gyvenimą sistemą, kuri integruotų iki šiol atskirų institucijų vykdomas ir nepakankamai tarpusavyje koordinuojamas priemones. Stiprinti suaugusiųjų mokymosi motyvaciją (paklausą) ir sukurti vieną

⁶⁹ Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje 2020, STRATA, 2020 m.

⁷⁰ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020), „Šalies ataskaita. Lietuva 2020“, 2020 vasario 6 d., prieiga internete: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/69cf9040-5944-11ea-8b81-01aa75ed71a1/language-lt/format-PDF/source-search>.

⁷¹ Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Skaitmeninė ekonomika, PwC, 2019.

⁷² 2021–2027 m. visuomenės skaitmeninimo išankstinio poveikio vertinimo paslaugų galutinė ataskaita, UAB „Visionary analytics“, 2020.

suaugusiųjų kvalifikacijos ir kompetencijų suteikimo bei tobulinimo sistemą, kuri turėtų užtikrinti visų suaugusiųjų galimybes mokytis ir įgyti darbo rinkos poreikius atitinkančias kvalifikacijas arba kompetencijas. Taip pat gerinti mokymosi paslaugų kokybę, geriau atliepti besimokančiųjų poreikius, daugiau dėmesio skirti konkrečioms tikslinėms grupėms, siekiant įtraukti tas grupes, kurios iki šiol nesimokė (socialinę atskirtį patiriančius asmenis, vyresnius žmones, kaimo vietovių gyventojus), tikslingai tobulinti suaugusiųjų gebėjimus naudotis informacinėmis technologijomis, ugdyti jų informacinį raštingumą ir kritinį mąstymą.

Stiprinti pedagogo profesiją – spręsti Lietuvai itin aktualią pedagogų senėjimo problemą, siekti pritraukti gabius, kūrybingus, jaunos asmenis, motyvuoti pokyčiams vyresnio amžiaus mokytojus, taip pat pertvarkyti pedagogų rengimą ir profesinių kompetencijų tobulinimą.

Plėtoti mokslu grįstas studijas – skatinti aukščiausio lygio laisvuosius mokslinius tyrimus ir geriau naudoti laisvųjų mokslinių tyrimų potencialą, siekti prisidėti prie Lietuvai ir pasauliui aktualių iššūkių sprendimo.

Trečiojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

4 strateginis tikslas – stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą

Žmogaus, visuomenės ir valstybės tapatumo formavimuisi svarbią reikšmę turi kultūra. Ji ne tik palaiko įprastines ar kuria naujas normas, vertybes, ugdančias asmens sąmoningumą ir moralinį jautrumą, bet yra svarbus veiksnys, stiprinantis piliečių sutelktumą dalyvauti bendruomeniniuose procesuose. Šiuose procesuose aktyviai dalyvaudamas kiekvienas asmuo prisideda prie tautos tapatumo kūrimo. Kultūra yra nacionalinės pažangos veiksnys, be kurio neįmanoma šiuolaikiška valstybės raida, visuomenės gebėjimas kritiškai mąstyti ir socialinė darna. Todėl nacionalinės kultūros raida yra valstybės prioritetas, įskaitant kultūros paveldo vertybių išsaugojimą ateities visuomenei, savo istorijos, Lietuvos tapatybės ir tradicijų puoselėjimą ir išsaugojimą. Kultūra itin svarbi stiprinant visuomenės solidarumą ir bendruomeniškumą, ugdant piliečių kūrybingumą ir socialinę atsakomybę.

Tautinio tapatumo samprata derina pilietinį ir etninį matmenis, neišskirdama kurio nors kaip pranašesnio ar svarbesnio. Tautinis tapatumas yra kontekstualus ir prisitaikantis prie socialinės aplinkos, naujų visuomenės poreikių. Tautinio tapatumo, kaip kolektyvinės bendrystės, stoka trukdo labiau telkti visuomenę. Lietuvos kultūros paveldo, kaip visuotinės vertybės, bei istorinės atminties, didinančios nacionalinį sąmoningumą, puoselėjimas kuria tautinį tapatumą.

2020 m. duomenimis⁷³, tik 43 proc. šalies gyventojų nurodė, kad labai didžiuojasi Lietuvos pilietybe. Pastebima, kad labiausiai Lietuvos pilietybe didžiuojasi vyriausi šalies gyventojai (70+),

⁷³ Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis, 2020. P- 229, <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2021/03/Gyventoju-dalyvavimas-kulturoje-ir-pasitenkinimas-kulturos-paslaugomis-2020-ataskaita.pdf>.

pensininkai, susiję su kultūros sritimi, taip pat geresnėje socialinėje padėtyje esantys gyventojai: įgiję aukštąjį išsilavinimą, dirbantys ne fizinį darbą, gaunantys dideles pajamas, gyvenantys miestuose.

Dalyvavimas kultūroje, be tautinės ir pilietinės tapatybės ugdymo, formuoja socialinį kapitalą plačiaja prasme – visuomenės kūrybingumą, atvirumą naujovėms, kuris tiesiogiai siejamas su ekonomikos pažanga, taip pat tolerancija, bendruomeniškumą, socialinę atsakomybę, kuriančią įtraukia visuomenę, mažinančią atskirtį, prisidedančią prie nelygybės mažinimo. Įsitraukimas į kultūros veiklas siejamas su laimės indeksu ir kitais visuomenės gerovės rodikliais⁷⁴. Jis patenka ir tarp Eurostato gyvenimo kokybės rodiklių, bylojančių, kad žmonių dalyvavimas kultūroje turi didelį poveikį jų laimės, gerovės jausmui ir pasitenkinimui gyvenimu⁷⁵.

Lietuvių naudojimas kultūros paslaugomis, kultūros vartojimas (knygų skaitymas, muziejų, kino, teatro, kultūrinių lankytinų vietų ir pan. lankymas) atitinka ES šalių vidurkį⁷⁶. 2020 m. kultūroje aktyviai dalyvavo beveik pusė (45,5 proc.) Lietuvos gyventojų, o kultūros produkcijos / paslaugų vartojimo lygis yra beveik absoliutus.

COVID-19 pandemija privertė ieškoti inovatyvių kūrybinės raiškos, kultūros sklaidos ir paslaugų prieinamumo būdų⁷⁷. Pasikeitusios kultūros vartojimo aplinkybės neišvengiamai priartino prie skaitmeninės pertvarkos kultūros paslaugų, kultūros paveldo apsaugos⁷⁸ ir kitose srityse. Veikiamas globalios skaitmenizacijos audiovizualinių ir multimedijų sektorius pasikeitė iš esmės: pakito gamybos, sklaidos ir vartojimo būdai, augo paklausa ir jos greitis. Karantino sąlygomis dar labiau išaugo skaitmeninių, virtualių paslaugų paklausa, o KKI sektorius tapo svarbiu ištekliumi ne tik kuriant virtualų, skaitmeninį turinį, bet ir atrandant ir pasiūlant naujus paslaugų sklaidos kanalus bei formas.

COVID-19 pandemija atskleidė ir platesnį kultūros vaidmenį valdant karantino situaciją, kuriant socialinės atskirties ir emocinio pažeidžiamumo prevencijos sąlygas, kontroliuojant socialinių, ekonominių ir kitų netolygumų augimą. Krizės akivaizdoje išryškėjo kultūros potencialas prisidėti prie visuomenės gerovės ir emocinės sveikatos.

Įgyvendinant Plano ketvirtąjį strateginį tikslą siekiama didinti kultūros vaidmenį visuomenėje, didinti gyventojų įsitraukimą ir indėlį į kultūrą, skatinti kūrėjus kurti, stiprinti istorinę atmintį, atgaivinti visuomenei ir vietos bendruomenėms svarbų kultūros paveldą. Šio tikslo indėlis į kūrybingos asmenybės ugdymą ir socialinio kapitalo formavimą aktualus ir daugelio kitų Plano strateginių tikslų, skirtų ekonomikos pažangai ir inovacijoms, gyventojų socialinei gerovei ir sveikatai, švietimo ir viešojo valdymo veiksmingumui, nacionaliniam saugumui bei tarptautiškumui skatinti, įgyvendinimui.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

⁷⁴ Prosperity Institute, Toronto, *The Global Creativity index 2015*, < http://martinprosperity.org/wp-content/uploads/2011/10/Creativity-and-Prosperity_The-Global-Creativity-Index.pdf >.

⁷⁵ Eurostatas. Gyvenimo kokybės rodikliai. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators_-_leisure_and_social_interactions.

⁷⁶ European Union. *Special Eurobarometer on Europeans and cultural heritage*, 2017, < https://europa.eu/cultural-heritage/toolkits/special-eurobarometer-europeans-and-cultural-heritage_en >.

⁷⁷ Pavyzdžiui, UNESCO sukurta COVID-19 atsakui kultūros sričiai skirta platforma: < <https://en.unesco.org/creativity/covid-19> >.

⁷⁸ Pavyzdžiui, Europos paveldo aljanso narių parengtas manifestas dėl Europos paveldo ir jo reikšmės Europos atečiai COVID kontekste: < <https://pro.europeana.eu/post/europe-day-manifesto-cultural-heritage-a-powerful-catalyst-for-the-future-of-europe> >.

Spręsti kultūros paslaugų fizinio ir finansinio prieinamumo bei kokybės problemas, kurios prisideda prie kultūrinės atskirties didėjimo šalyje, trukdo piliečiams įgyti lygias galimybes gyventi turiningą kultūrinį gyvenimą. Taip pat siekiama sudaryti sąlygas formuoti kūrybingai asmenybei, stiprinti individualias kultūrinės kompetencijas integruojant kultūrinį ir kūrybinį turinį į formaliąją ir neformaliąją švietimo sistemą, formuoti kultūros paklausą, didinti jos svarbos suvokimą ir skatinti pačius gyventojus ir verslą prie jos aktyviai prisidėti.

Sudaryti geresnes sąlygas Lietuvoje kuriantiems menininkams ir kultūros profesionalams, skatinti juos kurti ir pristatyti savo kūrinius ir veiklą šalyje ir užsienyje. Uždavinį siekiama įgyvendinti skatinant tolygų visų meno sričių plėtojimą, kūrybines veiklas, talentų ugdymą ir kompetencijų tobulinimą, gerinant kūrėjų, menininkų, kultūros profesionalų veiklos sąlygas, didinant menininko ir kūrėjo veiklos patrauklumą.

Skatinti visapusišką tautinių mažumų integraciją, atvirumą bei pagarbą tautinių mažumų kalboms ir kitų kultūrų savitumui ir įvairovei.

Siekiant sudaryti sąlygas garsinti Lietuvos vardą pasaulyje ir stiprinti pasididžiavimą savo tapatybe ir Lietuvos valstybe, daug dėmesio skiriama talentų ir gebėjimų puoselėjimui per tolygią ne tik kultūros, bet ir sporto sektoriaus plėtrą, gerinant sportininkų rengimo kokybę, prisidedant prie talentingų sportininkų pasirengimo ir aukščiausiojo lygio sportinių pasiekimų gausinimo.

Stiprinti istorinės praeities pažinimą per jos tyrinėjimą, atminties aktualizavimą visuomenėje per bendrą sutarimą dėl pagrindinių valstybės istorijos simbolių, įvykių ir asmenybių įprasminimo, per gimtosios kalbos, kaip dinamiškos ir šiandieninius poreikius atliepiančios raiškos priemonės, puoselėjimą.

Atgaivinti visuomenei reikšmingą kultūros ir tautinį paveldą, plačiau jį naudoti visuomenės poreikiams, derinant tradicines bei šiuolaikines, inovatyvias priemones, skatinant atminties ir profesionalaus meno institucijas, kūrėjus ir vietos bendruomenes aktyviai įsitraukti į domėjimąsi istoriniais įvykiais per šiandienos aktualijų prizmę.

Atsižvelgiant į technologinių pokyčių, globalizacijos iššūkius bei galimybes, itin svarbu išsaugoti lietuvių kalbos, kaip tautinio tapatumo ir vertybinio pagrindo, svarbą ir aktyvų vartojimą, kad ji būtų ir išliktų patogi ir patraukli bendrauti kasdieniniame, profesiniame, viešame ir privačiame gyvenime, o ypač neprarastų savo gyvybingumo naudojantis technologijomis. Uždaviniu siekiama skatinti lietuvių kalbos vartojimą, stiprinti jos statusą ir prestižą, vertės suvokimą.

Ketvirtojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

5 strateginis tikslas – gerinti transporto, energetinį ir skaitmeninį vidinį ir išorinį junglumą

Remiantis šalių konkurencingumo vertinimo metodikomis⁷⁹, vienas iš esminių bet kurios ekonomikos vystymosi veiksnių yra ekonominė infrastruktūra. Be to, šis veiksnys turi didesnę reikšmę konverguojantiems regionams.

Pagal pasaulio konkurencingumo indekso infrastruktūros rodiklį (kuris apima transporto, energetikos ir vandens tiekimo infrastruktūros vertinimą) Lietuva 2019 m. užėmė 39 vietą tarp 141 šalies (prasčiausiai įvertintas pasiekiamumas oro transportu). Lietuvos transporto (kelių, geležinkelių, oro ir vandens) infrastruktūra pagal šį 2019 m. indeksą įvertinta 59,2 balais iš 100, t. y. 21 vieta tarp ES28 šalių. Lyginant Lietuvos ir ES transporto rūšių efektyvumo rodiklius, Lietuvos oro transporto efektyvumo įvertis, kuris nustatomas pagal skrydžių dažnumą, punktualumą, greitį ir kainą, 2018 m. buvo 22 pozicija tarp 28 ES šalių. Lietuvos traukinių transporto efektyvumo įvertis buvo 4,47 balo 7 balų skalėje, 12 pozicija tarp 26 ES šalių, jūrų transportas – 4,58 balo, 17 pozicija tarp 23 ES šalių⁸⁰.

Lietuvos energetikos sektorius susiduria su reikšmingais iššūkiais: didele priklausomybe nuo energijos importo ir energijos tiekimo saugumo užtikrinimo problema. 2019 m. EK šalies ataskaitoje pabrėžiama, kad Lietuvos ekonomika tebėra sąlyginai imli ištekliais, o priklausomybė nuo energijos ir medžiagų importo didelė⁸¹. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuva 2017 m. du trečdalius elektros energijos importavo, o pastaraisiais metais importas augo dėl didėjančio elektros energijos vartojimo. Vietiniai elektros gamybos pajėgumai yra nekonkurencingi ir užtikrina mažiau nei trečdalį visos reikiamos elektros energijos. Negana to, Lietuvos priklausomybė nuo importo iš trečiųjų šalių, tokių kaip Baltarusija ir Rusija, yra didelė. Importas iš šių šalių sudaro trečdalį viso importo⁸². Lietuvos dujų rinkoje konkurenciją sėkmingai sukūrė Lietuvos suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) terminalas. Tačiau reikia didinti dujų tiekimo maršrutų diversifikavimą regione, skatinti didesnę regioninės rinkos likvidumą bei konkurenciją tarp tiekėjų, ieškoti galimybių efektyviau naudoti SGD terminalą. Taigi tikslai, susiję su konkurencijos elektros energijos ir dujų tiekimo rinkoje didinimu ir intensyvesne energetikos integracija į ES rinką ir sistemas, išlieka aktualūs. Taip pat svarbu užtikrinti veiksmingą energetikos politiką, orientuotą į gilesnę vidaus energetikos rinkos integraciją, energijos šaltinių diversifikavimą ir tiekimo saugumo gerinimą, didinant energetikos sektoriaus konkurencingumą ir skatinant tvarią, atsinaujinančių išteklių pagrindu plėtojamą vietinę elektros energijos gamybą.

Junglumo iššūkiai svarbūs ir transporto srityje. Kaip pabrėžiama 2019 m. EK šalies ataskaitoje, nepakankamos transporto jungtys mažina Lietuvos konkurencingumą ir riboja bendrosios rinkos naudą. Tarptautinis Lietuvos susisiekimas geležinkelių, kelių, jūrų ir oro transportu yra ribotas. Geležinkelių transporto srautai daugiausia nukreipti rytų–vakarų kryptimis, o šiaurės–pietų ašis tebėra nepakankamai išvystyta. ES transporto duomenų suvestinėje Lietuva užima 21 vietą, o jos TEN-T pagrindinis kelių ir geležinkelių tinklas vis dar mažiausiai išvystytas. TEN-T pagrindinio

⁷⁹ Pasaulio ekonomikos forumo pasaulio konkurencingumo indekso, Europos Komisijos regioninio konkurencingumo indekso.

⁸⁰ Europos transporto švieslentė, prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/scoreboard/compare/investments-infrastructure/quality-airports-infrastructure_en.

⁸¹ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019, SWD(2019) 1014 final.

⁸² Estep, PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: 11 priedas. Energetika, atliktas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

tinklo dalį Lietuvoje iš esmės dar reikia pastatyti, nes užbaigti tik vidaus vandenų keliai. Lietuvos kelių ir geležinkelių transporto infrastruktūros ir logistikos kokybė artima ES vidurkiui, bet uostų ir oro transporto infrastruktūros kokybė žemesnė už vidurkį⁸³. Transporto ir logistikos sektorius yra strateginė Lietuvos ūkio šaka, sudaranti 13,7 proc. BVP (2019 m.) ir 55 proc. viso šalies paslaugų eksporto vertės (2020 m.), todėl jos efektyvus funkcionavimas turi didelę įtaką visos šalies ekonomikos gyvybingumui ir konkurencingumui.

Dėl COVID-19 pandemijos sustojusi pasaulio ekonomika labai paveikė tarptautinių krovinių vežimo sektorių, o dėl piliečių judėjimo apribojimų beveik visiškai sustojo tarptautinis ir gerokai sumažėjo vidinis keleivių judumas įvairių rūšių transportu. Tai nulėmė nuosmukį ir kituose sektoriuose, pvz., turizmo.

Plačiajuosčio ryšio aprėptis Lietuvoje yra palyginti didelė, tačiau namų ūkiai plačiajuosčiu ryšiu ir įmonės pažangiomis duomenimis grindžiamomis technologijomis vis dar naudojami ribotai; dideli aprėpties ir skverbties skirtumai tarp miesto ir kaimo. COVID-19 pandemija parodė, kad reikia ar netgi būtina greičiau pereiti prie skaitmeninių sprendimų įvairiuose ūkio sektoriuose, kad jie gebėtų išgyventi ar netgi augti sumažėjus gyventojų aktyvumui ir mobilumui, bet išaugus kitiems poreikiams (elektroninė prekyba, maisto pristatymas ir pan.). Kai kurios elektroninės viešosios paslaugos krizės akivaizdoje taip pat pasirodė esančios pažeidžiamos ir netobulos (pvz., nuotolinio mokymosi užtikrinimas), tad viešųjų skaitmeninių paslaugų plėtra ir prieinamumo užtikrinimas taip pat svarbus elementas ruošiantis kitoms galimoms pandemijos bangoms. Skaitmeninės erdvės ir galimybių plėtra gali padidinti interneto tinklų, duomenų saugojimo, apdorojimo, paskirstymo platformų apkrovą, tam būtina pasiruošti iš anksto. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad telekomunikacijų ir duomenų saugojimo objektai gali būti itin jautrūs aplinkos poveikiui, tad būtina išsamiai ir veiksmingai planuoti projektus, susijusius su elektroninių sistemų kūrimu ir diegimu, ir laiku užkardyti grėsmes.

Pažymėtina, kad netvari energetikos ir transporto sektorių plėtra labai veikia aplinką – ypač oro kokybę, taip pat skatina klimato kaitą. Transporto ir energetikos sektoriai išmeta daugiausia ŠESD – 2018 m. duomenimis, Lietuvoje transporto sektorius išmetė 30,2 proc., o energetikos – 28,6 proc. viso ŠESD kiekio. Transporto sektorius Lietuvoje į aplinkos orą išmeta daugiausia azoto oksidų (2018 m. išmetė 71 proc. ir tai iš esmės yra kelių transporto išmetimai (78,5 proc. kelių transporto azoto oksidų išmesta iš sunkiųjų transporto priemonių) ir apie penktadalį kietųjų dalelių KD_{2,5}. Energetikos sektorius yra pagrindinis sieros dioksido taršos šaltinis ir vienas iš pagrindinių taršos nemetaniniais lakiaisiais organiniais junginiais ir azoto oksidais šaltinių (tai naftos perdirbimo veiklos ir namų šildymo kietuoju kuru tarša). Šioms sritims plėtoti per mažai naudojamos energijos vartojimo efektyvumo, atsinaujinančių energijos išteklių potencialu, darnaus judumo formomis.

Įgyvendinant Plano penktąjį strateginį tikslą siekiama sparčiau integruoti šalies energetikos, transporto ir informacinius infrastruktūros tinklus į atitinkamus ES tinklus ir gerinti infrastruktūros junglumą šalies viduje, taip stiprinti šalies ekonomikos konkurencingumą ir gerinti žmonių gyvenimo kokybę – užtikrinti ne tik ekonominių, bet ir asmeninių poreikių tenkinimą, galimybes keliauti, pasiekti darbo vietas ir paslaugas. Šis strateginis tikslas tiesiogiai susijęs ir įgyvendinamas drauge su šeštojo strateginio tikslo uždaviniais, kuriais siekiama spartinti perėjimą prie darnaus ir

⁸³ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019, SWD(2019) 1014 final.

švaraus įvairiarūšio judumo, mažinti energijos ir transporto sektorių sukeltą taršą, didinti atsinaujinančių energijos išteklių dalį, energijos vartojimo efektyvumą.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Integruoti Lietuvos dujų rinką į bendrą ES dujų rinką, sukurti prieigą prie alternatyvių gamtinių dujų šaltinių ir kelių – nutiesti dujotiekių jungtį tarp Lenkijos ir Lietuvos. Taip pat užtikrinti ekonomiškai pagrįstą, tvarią, ilgalaikę Klaipėdos SGD terminalo veiklą – efektyviau jį naudoti ir mažinti jo veiklos sąnaudas.

Integruoti Baltijos šalių elektros energetikos sistemą į Europos sistemą, iki 2025 m. sujungti šias sistemas veikti sinchroniniu režimu. Įgyvendinus uždavinį, bus panaikinta iki šiol trukusi energetinė Lietuvos ir Baltijos šalių izoliacija nuo ES, kai energetikos sistemos dažnį centralizuotai valdo ir koordinuoja dispečerinė Maskvoje.

Pagerinti Lietuvos tarptautinį susisiekimą su ES ir trečiosiomis šalimis kelių, geležinkelių, oro, jūrų ir vidaus vandenų transportu, siekiant didinti keleivių ir krovinių judumą ir plėtoti TEN-T tinklą, įvairių rūšių transporto sąveikai būtiną infrastruktūrą. Taip pat pagerinti šalies vidaus susisiekimo sistemą – didinti junglumą tarp miestų, mažinti kaimo ir mažų ir vidutinių miestų atokumą, transporto srautus miestuose, modernizuoti geležinkelių infrastruktūrą, didinti jos patrauklumą keleiviams ir kroviniams vežti. Įgyvendinant uždavinį, taikomi pažangūs inovatyvūs darnaus judumo sprendiniai, diegiamos intelektinės sistemos. Uždaviniu taip pat siekiama didinti transporto infrastruktūros saugumą ir eismo saugą, mažinti sužeistųjų ir žuvusiųjų eismo įvykiuose

Diegti naujus, pažangius, itin didelio pralaidumo tinklus kaip pagrindą kurti skaitmeninę ekonomiką ir visuomenę, užtikrinti kuo ankstesnę naujos kartos judriojo ryšio (5G) technologijos diegimą bei tolygią esamų elektroninių ryšių plėtrą – sudaryti galimybę naudotis internetu net ir labiau nutolusių vietovių gyventojams bei verslui. Užtikrinti infrastruktūros atsparumą klimato kaitai, efektyviau naudoti transporto infrastruktūrą kroviniams vežti ir Lietuvos, kaip tranzito šalies, potencialą, plačiau naudoti viešosios infrastruktūros tinklą keleiviams vežti ir plėtoti intermodalumą (įvairių rūšių transporto tarpusavio integraciją).

Penktojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

6 strateginis tikslas – užtikrinti gerą aplinkos kokybę ir gamtos išteklių naudojimo darną, saugoti biologinę įvairovę, švelninti Lietuvos poveikį klimato kaitai ir didinti atsparumą jos poveikiui

ES ataskaitose ir strateginiuose dokumentuose⁸⁴ vis labiau akcentuojama blogėjanti aplinkos būklė, sparčiai prastėjanti dirvožemio būklė ar natūralių ekosistemų praradimas ir pabrėžiama, kad būtini

⁸⁴ Europos aplinkos būklė ir raidos perspektyvos 2020 m., Europos aplinkos agentūra, 2019 m. gruodžio 4 d.; Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, Europos žaliasis kursas, Briuselis, 2019 12 11 COM(2019) 640 final.

sisteminiai pokyčiai, siekiant išplėtoti mažo anglies dioksido kiekio konkurencingą, socialiai teisingą ekonomiką, užtikrinti darnų vystymąsi, integruojant aplinkos apsaugos tikslus į visų ūkio sektorių plėtros programas, ir didinti sektorių ir ekosistemų atsparumą klimato kaitos keliamiems aplinkos pokyčiams.

Po COVID-19 pandemijos sukeltos krizės Lietuvoje skatinant ekonomikos atsigavimą aplinkos tvarumas turi išlikti prioritetine kryptimi, o viešosios ir privačios investicijos, skirtos Lietuvai aktualioms su aplinkos tvarumu ir klimato kaita susijusioms problemoms spręsti, gali padėti skatinti ekonomikos augimą bei atsparumą ir užtikrinti tvarų atsigavimą po pandemijos.

Remiantis EK ataskaita Lietuvai⁸⁵, aplinkosaugos srityje Lietuvai daugiausiai sunkumų kyla dėl neefektyvaus išteklių naudojimo bei didelio energijos intensyvumo, o nacionaliniams klimato ir atsinaujinančios energijos tikslams pasiekti reikia papildomų pastangų.

Daugiabučiai gyvenamieji pastatai Lietuvoje sunaudoja daugiausia, t. y. 54 proc., galutinės suvartojamos šilumos energijos. Būtent šioje srityje, kuri sudaro 60 proc. visų Lietuvos pastatų fondo pagal plotą, didžiausias šilumos energijos kiekio taupymo potencialas. Transporto sektoriuje suvartojama apie 38 proc. visos galutinės energijos, todėl būtina šiame sektoriuje didinti energijos suvartojimo efektyvumą ir diegti energijos efektyvumą didinančias priemones. Nors 2019 m. atsinaujinanti energija sudarė 25,4 proc. visos suvartojamos energijos ir viršijo 2020 m. tikslą (23 proc.), atsinaujinančių energijos išteklių (toliau – AEI) dalis transporto sektoriuje tebėra maža, 2019 m. ji sudarė 4,04 proc., o tai gerokai mažiau nei 2020 m. tikslas – 10 procentų. Nors vis plačiau naudojami biodegalai ir plėtojamas elektromobilių įkrovimo punktų tinklas, alternatyviuosius degalus naudojančius lengvieji automobiliai sudaro mažiau negu 1 proc. visų automobilių.

Pastaraisiais metais, išplėtus pirminį atliekų rūšiavimo tinklą, pradėtos taikyti vienkartinį gėrimų pakuočių (plastiko, metalo, stiklo) užstato sistemos, pradėjus eksploatuoti mechaninio-biologinio apdorojimo įrenginius, padaugėjo paruoštų pakartotinai naudoti ir perdirbtų komunalinių atliekų – 2019 m. 63,03 proc. (2011 m. – 19,98 proc.). Tačiau norint pasiekti žiedinės ekonomikos tikslus svarbu užtikrinti pokyčių pramonėje skatinimą – taikyti joje žiedinės ekonomikos principus atitinkantį projektavimą ir gamybą, laikytis atliekų prevencijos ir prioritetų eiliškumo tvarkant atliekas. Siekiant pereiti prie žiedinės ekonomikos, daug dėmesio turi būti skiriama ES žiedinės ekonomikos veiksmų plane⁸⁶ įvardytiems prioritetiniams sektoriams ir probleminėms sritims, tokioms kaip plastikai, pakuotės, tekstilės gaminiai, elektronika, baterijos, transporto priemonės, maisto atliekos, pavojingų cheminių medžiagų vengimas ir valdymas, vartotojų elgsenos ir antrinių žaliavų rinkos pokyčiai.

Pagal naujausias Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės projekcijas⁸⁷ Lietuva iki 2030 m. išmetamų ŠESD kiekį ES ATLPs nedalyvaujančiuose sektoriuose, palyginti su 2005 m.

⁸⁵ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019, SWD(2019) 1014 final.

⁸⁶ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas. Briuselis, 2015 12 02. COM(2015) 614 final.

⁸⁷ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimo Nr. XI-2375 „Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo politikos strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto atšaukimo ir Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės patvirtinimo“ projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ (2021 m. birželio mėn. 2 d. nr. 397). 397 Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 6 d. nu... (e-tar.lt).

kiekiu, privalės sumažinti 25 procentais. Tęsiant dabartinę ūkio sektorių plėtrą, netaikant ŠESD mažinimo priemonių, iki 2030 m. išmetamų ŠESD kiekis, palyginti su 2005 m. kiekiu, Lietuvoje išaugtų bent 6 procentais. Didžiausi iššūkiai laukia Lietuvai ATLPS nedalyvaujančių Lietuvos sektorių, kurie išmeta daugiausia ŠESD (69 proc.) ir kuriuose Lietuva iki 2020 m. turėjo galimybę padidinti išmetamą ŠESD kiekį 15 proc., palyginti su 2005 metais. 2018 m. duomenimis, Lietuvoje į atmosferą buvo išmesta apie 1,7 proc. mažiau ŠESD nei 2017 metais. Daugiausia jų išmetė transporto (30,2 proc.) ir energetikos (28,6 proc.) sektoriai. Trečioje vietoje – žemės ūkis (21,1 proc.), kiek mažiau ŠESD išmetama pramonės (15,6 proc.) ir atliekų (4,5 proc.) sektoriuose. Siekiant įgyvendinti klimato kaitos tikslus, būtina skatinti skubius pokyčius transporto, žemės ūkio, pramonės sektoriuose, drauge sudaryti sąlygas išlaikyti Lietuvoje gamybą.

Remiantis Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimu⁸⁸, Lietuvoje nepakankamai užtikrinama gera aplinkos kokybė, taip pat neužtikrinamas ekosistemų ir kraštovaizdžio savitumo išsaugojimas bei biologinės įvairovės stabilumas. Dėl nedarnios urbanizacijos ir priemiesčių plėtros, aplinkos taršos, neracionalaus gamtos išteklių naudojimo, invazinių rūšių plitimo ir klimato kaitos veiksnių darymas šalies kraštovaizdis, nyksta biologinė įvairovė, didėja buveinių ir rūšių populiacijų fragmentacija ir sutrinka ekosistemų funkcijos bei jų paslaugų teikimas. Tai kelia pavojų visuomenės gerovei ir sveikatai, daro žalą ekonomikai, ir jau šiandien reikia didelių išlaidų invazinėms rūšims valdyti, ekosistemoms atkurti, infrastruktūrai apsaugoti ir gamtinių grėsmių padariniams šalinti.

Vertinant aplinkos kokybę, Lietuvai daugiausiai kyla geros oro kokybės užtikrinimo iššūkių: ne visoje šalies teritorijoje oro kokybė atitinka europinius reikalavimus (didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) dažnai viršijama kietųjų dalelių (KD₁₀) ir benz(a)pireno koncentracijos norma), miestuose, kuriuose neigiamą oro taršos poveikį patiria daugiausia žmonių, viršijami Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau – PSO) rekomenduojami oro užterštumo lygiai, užtikrinantys minimalų poveikį gyventojų sveikatai. Dėl oro taršos poveikio sveikatai patiriami ir reikšmingi ekonominiai nuostoliai – Europos Komisijos ES aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūros 2018 m. ataskaitoje Lietuvai nurodoma, kad su sveikata susiję išorės kaštai dėl oro taršos Lietuvoje viršija 1 mlrd. eurų per metus.

Siekdama gerinti aplinkos oro kokybę, mažinti neigiamą oro taršos poveikį sveikatai, rūgštėjimo ir eutrofikacijos procesams, pagal tarptautinius įsipareigojimus Lietuva iki 2030 m. privalo sumažinti, palyginti su 2005 m., oro taršą penkiais teršalais – azoto oksidais, sieros dioksidu, kietosiomis dalelėmis KD_{2,5}, amoniaku ir nemetaniniais lakiaisiais organiniais junginiais ir bent neviršyti 1990 m. išmesto sunkiųjų metalų ir patvariųjų organinių teršalų kiekio.

⁸⁸ Estep, PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: 9 priedas. Aplinkosauga, atliktas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu
<https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

Kaip rodo situacijos analizė, papildomų pastangų taip pat reikia siekiant gerinti vandenų būklę – geros būklės 2016 m. buvo 53 proc. vandens telkinių. Paviršinių vandens telkinių būklę labiausiai neigiamai veikia pasklidoji tarša, daugiausia iš žemės ūkio veiklos, hidromorfologiniai vandens telkinių pokyčiai bei sutelktoji tarša (miestų ir gyvenviečių nuotekų valymo įrenginių tarša, tarša pavojingomis medžiagomis)⁸⁹. Opi ir požeminių (ypač gruntinių) vandenų taršos problema.

Įgyvendinant Plano šestąją strateginį tikslą visų pirma siekiama užtikrinti aplinkos, tinkamos darniai gyventi visų formų gyvybei, kokybę. Šis tikslas apima tiek darnaus gamtos išteklių naudojimo, tiek atliekų prevencijos ir tvarkymo įgyvendinant žiedinės ekonomikos tikslus, aplinkos oro ir vandens taršos, įskaitant taršą iš laivų, mažinimo, ekosistemų stabilumo, bioįvairovės išsaugojimo bei klimato kaitos švelninimo ir atsparumo klimato kaitos pokyčiams didinimo problemas. Siekiant užtikrinti darnų vystymąsi, šis tikslas apima pramonės pertvarkymo į žiedinę ekonomiką, poveikio aplinkai mažinimo, švaraus transporto ir energetikos sektorių, aplinkai darnių ūkininkavimo metodų plėtros uždavinius, kurie bus įgyvendinami kartu su pirmojo ir penktojo strateginių tikslų uždaviniais.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Didinti atsinaujinančių ir alternatyvių degalų vartojimą transporto sektoriuje, skatinti darnų įvairiarūšį judumą ir mažinti transporto sukeltą aplinkos taršą. Įgyvendinant uždavinį siekiama plėtoti ekologiško viešojo ir krovinių pervežimo transporto infrastruktūrą, plėsti elektrifikuoto geležinkelio tinklo, elektromobilių įkrovimo tinklo bei dviračių ir pėsčiųjų takų ir / ar trasų infrastruktūras, kurti viešojo ir privataus transporto sąveikos ir darnaus judumo sistemas, gerinti judumo (mobilumo) sąlygas ir efektyviau valdyti judumo paklausą, mažinti transporto sukeltą triukšmą.

Plėtoti tvarią ir bioekonomikos principais paremtą veiklą žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuose. Siekiant užauginti sveikatai palankius, visavertės maistinės vertės ir aukštos kokybės maisto produktus, saugoti biologinę įvairovę ir stabdyti jos nykimą, mažinti neigiamą augalininkystės ir gyvulininkystės sektorių poveikį aplinkai bei išmetamų ŠESD ir oro teršalų kiekį, numatoma plėsti gamtai draugišką ūkininkavimą ir skatinti mažai ŠESD ir oro teršalų išskiriančių technologijų diegimą, įgyvendinti tausojančio ūkininkavimo politiką, paremtą tvarium mineralinių trąšų ir pesticidų naudojimu, taip mažinti vandens taršą azoto ir fosforo junginiais bei oro taršą amoniaku, stiprinti ūkio subjektų žinias apie klimato kaitos, oro taršos poveikio ir biologinės įvairovės nykimo pasekmes, investicinę paramą sieti su tvarių gamybos metodų ir technologijų diegimu, tvariai naudoti dirvožemio, vandens ir kitus gamybos išteklius, taip pat skatinti miškų ir kitų daugiamečių augalų įveisimą, šlapynių saugojimą ir atkūrimą, taip didinti žemės naudmenų ir miškininkystės sektorių absorbuojamą ŠESD kiekį, įgyvendinti prisitaikymo prie klimato kaitos priemones žemės ir miškų ūkyje.

Užtikrinti Lietuvos elektros energijos rinkos ir elektros energetikos sistemos adekvatumą bei didinti vidaus energijos gamybos ir bendrojo galutinio energijos vartojimo atsinaujinančių energijos išteklių dalį, skatinti pažangiųjų elektros tiekimo ir kaupimo technologijų, išmaniųjų energijos apskaitos, valdymo ir energijos vartojimo reguliavimo sistemų diegimą, didinti energijos vartojimo efektyvumą, siekiant gerinti gyventojų finansinę būklę, didinti verslo konkurencingumą, mažinti išmetamų ŠESD ir oro teršalų kiekį.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2018). Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas.

Sumažinti energijos vartojimą gyvenamuosiuose ir viešuosiuose pastatuose bei įmonėse, didinti pastatų energijos vartojimo efektyvumą ir diegti įrenginius, gaminančius energiją iš atsinaujinančių, mažiau oro kokybę veikiančių energijos šaltinių ir tinkamai juos prižiūrėti, skatinti atnaujinti (modernizuoti) pastatus, jų šildymo sistemas ir sudaryti tam palankias technines, organizacines ir finansines sąlygas, prioritetą teikti daugiabučiams namams, įvairios socialinės paskirties pastatams ir valstybei bei savivaldybei priklausantiems viešiesiems pastatams.

Sumažinti gamtinių ekosistemų ir šalies ūkio sektorių pažeidžiamumą, sustiprinti gebėjimą prisitaikyti ir padidinti atsparumą klimato kaitos pokyčiams. Numatoma gerinti rizikų valdymą ir apsaugą nuo stichinių gamtos reiškinių, diegti tvarios infrastruktūros sprendinius (taip pat ir miestų viešosiose erdvėse), siekiant mažinti klimato kaitos sukeltų reiškinių riziką ir daromą žalą, didinti ekosistemų, vandens išteklių ir pajūrio krantų atsparumą klimato kaitos poveikiui, tobulinti apsaugos nuo potvynių ir poplūdžių, hidrometeorologinių reiškinių stebėjimo sistemas.

Gerinti vandens telkinių (Baltijos jūros, paviršinių ir požeminių vandenų) būklę – visų pirma mažinti išsklaidytąją taršą iš žemės ūkio sektoriaus, užtikrinti agroaplinkosauginių reikalavimų laikymąsi, mažinti sutelktąją taršą iš taškinių šaltinių, užtikrinti tinkamą surenkamų nuotekų išvalymo kokybę. Taip pat numatoma plėtoti centralizuoto geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemas ir taip didinti paslaugų prieinamumą ir saugą ir sudaryti sąlygas mažinti aplinkos taršą ir racionaliai naudoti vandens išteklius.

Išsaugoti, atkurti ir išlaikyti biologinę įvairovę, ekosistemų, jų paslaugų kokybę, kraštovaizdžio savitumą ir užtikrinti darnų išteklių naudojimą – stiprinti gamtinio karkaso bei ekosistemų funkcijas ir paslaugas, saugoti vietines rūšis, buveines ir genetinius išteklius, naikinti invazines rūšis, plėtoti mokslinius tyrimus ir nustatyti papildomas būtinąsias teises priemones, skatinti tausojantį ir darnumo principais paremtą išteklių naudojimą atitinkamai tobulinant, stiprinant ir atnaujinant reguliacinius mechanizmus.

Mažinti susidarančių atliekų kiekį ir efektyviai jas sutvarkyti – laikytis atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumo, didinti pirminį rūšiavimą atliekų susidarymo vietoje, paruošimą pakartotiniam naudojimui, perdirbimą, atliekų pakartotinį naudojimą, taip pat mažinti sąvartyne šalinamų atliekų kiekį.

Užtikrinti saugų Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimą ir sutvarkyti susidariusias radioaktyvias atliekas taip, kad jos nekeltų pavojaus aplinkai. Uždaviniui įgyvendinti reikia sukaupti unikalias kompetencijas, ieškoti mokslo žiniomis grįstų ir inovatyvių sprendimų, užtikrinti technologinį pasirengimą ir šį potencialą panaudoti ateityje energetikos sektoriaus konkurencingumui ir paslaugų eksportui didinti.

Didinti gyventojų aplinkosauginį sąmoningumą, siekiant elgsenos pokyčių ir mažinti taršą. Švietimas ir informavimas apie aplinkos būklę ir kitus su aplinka susijusius klausimus didina gyventojų sąmoningumą, skatina juos keisti elgseną ir pasirinkti aplinkai ir sveikatai palankų gyvenimo būdą, keisti vartojimo, šilumos energijos gamybos būdo pasirinkimo ir atliekų tvarkymo įpročius ir taip prisidėti prie aplinkosaugos.

Sustiprinti aplinkos taršos ir žalos grėsmių prevencijos, aplinkos monitoringo ir kontrolės sistemą, siekiant tinkamai vertinti aplinkos taršą ir kokybę nacionaliniu ir vietos lygiais, sumažinti žalą aplinkai, neigiamą poveikį žmonių sveikatai ar jų išvengti, taip pat išvengti tolesnio aplinkos elementų funkcijų pablogėjimo.

Šeštojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

7 strateginis tikslas – tvariai ir subalansuotai vystyti Lietuvos teritoriją ir mažinti regioninę atskirtį

Nors vyksta sparti visos šalies konvergencija su ES, skirtumai tarp Lietuvos regionų ir jų viduje išlieka ryškūs. Nuo 2007 iki 2016 m. BVP vienam gyventojui šalyje išaugo nuo 9 tūkst. eurų iki 13,5 tūkst. eurų (33 proc.), tačiau augimas regionų lygiu buvo skirtingas. Nors BVP atotrūkis tarp Vilniaus ir kitų apskričių šiek tiek sumažėjo (nuo 153,9 proc. iki 143 proc. nacionalinio vidurkio 2017 m.), Vilniaus apskritis labai išsiskiria užimtumo augimu (44 proc. įdarbintų naujų asmenų 2010–2016 m. buvo būtent šiame regione), pajamomis (vidutinės disponuojamosios pajamos gyventojui išaugo nuo 118 proc. nacionalinio vidurkio 2007 m. iki 127 proc. nacionalinio vidurkio 2018 m.) ir investicijomis.

Didelė ekonominė ir socialinė nelygybė ir tolesnės plėtros kliūtys sietinos su pajamų nelygybe ir investicijų stoka. Materialiosios investicijos vienam gyventojui prieškrizinį (2007 m.) lygį (2 844 eurai) pasiekė tik 2018 m. (nors prieškrizinį BVP lygį vienam gyventojui pavyko viršyti jau 2011 m.). Tik Vilniaus apskrities materialiosios investicijos reikšmingiau lenkia nacionalinį vidurkį ir tik 4 regionai priartėjo prie jo, palyginti su 2007 metais. Pajamų nelygybė labai aiškiai atsispindi regionų statistikoje. Disponuojamųjų (ar realiųjų) pajamų skirtumai yra žymiai didesni nei atlyginimų (vidutinis absoliutinis nuokrypis – atitinkamai 11 ir 7 proc. punktai).

Investicijos ir pajamos riboja ir darbo vietų kūrimą, ir vartojimą, perėjimą prie darbo jėgai mažiau imlių sektorių ir didesnio produktyvumo ir kitaip didina atskirtį tarp tradicinių bei „naujųjų“ ekonominių veiklų pagrindu besivystančių regionų.

Dideli skirtumai ir pačių regionų viduje – tarp savivaldybių. Pavyzdžiui, Vilniaus apskritis gerokai lenkia kitas apskritis, o darbo pajamos Šalčininkų rajono savivaldybėje ir Vilniaus miesto savivaldybėje skiriasi 1,6 karto.

Darni regionų plėtra siejama su gyventojų poreikius bei lūkesčius atitinkančia gyvenamąja aplinka. Itin didelę reikšmę turi demografinės aplinkybės – gyventojai sensta, jaunimas telkiasi aplink ekonominius centrus, tačiau nebūtinai juose pačiuose (išskyrus Vilnių). Tai lemia, kad vienu metu Lietuva patiria išsyk dviejų problemų – gyventojų skaičiaus mažėjimo tam tikruose regionuose ir chaotiškos miestų plėtros (suburbanizacijos) – neigiamus padarinius. Kitaip nei kiti socioekonominiai rodikliai, kurie savo pobūdžiu cikliški, demografinio senėjimo skirtumai didėja nuolat ir nuosekliai (vertinant amžiaus medianą, senėjimo indeksą). Pritaikyti regioninės plėtros priemones prie gyventojų senėjimo sudėtinga, nes šis reiškinys verčia pripažinti mažėjančią darbo paklausą, didesnę socialinių paslaugų poreikį (nedidėjant biudžeto pajamoms), sunkina regiono plėtrai svarbių sprendimų priėmimą.

Esamų regioninių centrų potencialas ir specializacija nebeatitinka gyventojų poreikių. Nepaisant regioninių skirtumų, išlikusi urbanistinė sistema reiškia, kad kiekviena apskritis turi bent vieną miestą, kuris funkcionuoja kaip administracinis, ekonominis, paslaugų teikimo centras. Tačiau

globalizacijos, kitų šiuolaikinių tendencijų (tolimesnės kelionės į darbą, sezoninė migracija, emigrantų perlaidos ir investicijos) sąlygomis regioninių centrų sąveika ir potencialas smarkiai pasikeičia ir nemažai jų tampa nebepajėgūs atlikti funkcijų, kurių iš jų ilgą laiką tikėtasi (pvz., užtikrinti pakankamai darbo vietų visam regionui). Reikia peržiūrėti regioninių centrų potencialą ir specializaciją, o planuojant regionų plėtrą svarbu atsižvelgti į funkcinės zonas, kurios peržengia savivaldybių, o kartais ir regionų administracines ribas.

Ankstesnė planavimo sistema yra nulėmusi, kad esminių (ypač viešųjų) paslaugų teikėjų tinklas Lietuvoje yra pakankamai tankus ir dažnai vadinamas „pertekline infrastruktūra“. Pvz., yra daugiau nei 1 200 viešųjų bibliotekų, daugiau nei 1 000 darželių, 750 neformaliojo švietimo paslaugų teikėjų, daugiau nei 700 pirminės sveikatos priežiūros įstaigų. 99 proc. Lietuvos gyventojų, net gyvenančių santykinai atokiose vietose, gali pasiekti bent kelis kiekvieno tipo paslaugų teikėjus automobiliu per 30 minučių, tačiau norint naudotis teikėjais, esančiais mieste ir teikiančiais aukštesnės kokybės paslaugas, susiduriama su administracinėmis kliūtimis (pvz., būtinybe deklaruoti gyvenamąją vietą mieste). Būtina ne tik užtikrinti viešųjų paslaugų prieinamumą ir pasiekiamumą, bet ir optimizuoti tam tikrų viešųjų paslaugų tinklą. Viena esminių sąlygų siekiant užtikrinti paslaugų prieinamumą ir pasiekiamumą, o drauge optimalų tinklą – savivaldybių ir kitų paslaugų teikėjų regioninis bendradarbiavimas. Atsižvelgiant į paslaugos pobūdį ir tais atvejais, kai visapusiškai kokybišką paslaugą galima suteikti elektroniniu būdu, turi būti plečiamas ir elektroninės paslaugos prieinamumas arba paslaugų teikimas nuotoliniu būdu, kartu užtikrintos gyventojų galimybės ir gebėjimai tokiomis paslaugomis pasinaudoti.

Tik 77 proc. gyventojų pasiekiamas nuolatinėms kelionėms į darbą tinkamas viešasis transportas. Tai turi neigiamą poveikį ir daliai gyventojų, ypač priklausančių pažeidžiamoms jų grupėms, kurie negali įsidarbinti, ir miestuose daliai darbdavių, kuriems nepasiekiamas esama ir potencialiai tinkama regioninė darbo rinka.

Siekiant užtikrinti darnią ir tvarią regionų plėtrą, tikslinga stiprinti regionų ir savivaldybių bendradarbiavimą, kuris leistų optimaliai organizuoti viešąsias paslaugas, taip pat naudojant kiekvienos vietovės ekonominio vystymosi potencialą kompleksiskai šalinti regionų plėtos ir užimtumo netolygumus.

Formuojant ir įgyvendinant regioninę politiką kyla iššūkis suderinti nacionalines švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos, kultūros, ekonomikos ir inovacijų, susisiekimo ir kitas politikas, siekiant ne vien sumažinti regionų skirtumus, bet ir užtikrinti darnią urbanizuotų vietovių plėtrą, gerinti gyvenamąją aplinką visos Lietuvos teritorijoje ir subalansuoti paslaugų prieinamumo, kokybės bei kainos santykį. Taip pat svarbu tinkamai pasinaudoti vietos plėtos, bendruomeniniu pagrindu kylančiomis iniciatyvomis, įtraukti nevyriausybinį sektorių į paslaugų teikimą. Efektyvus regioninės politikos įgyvendinimo modelis, tinkamai derinantis sektorines nacionalines politikas ir regioninio bei vietinio lygmens iniciatyvas, regioninio ir savivaldybių lygmens kompetencijų stiprinimas – būtina regioninės politikos sėkmės sąlyga (kurią numatoma sudaryti įgyvendinant 8 strateginį tikslą).

Įgyvendinant Plano septintąjį strateginį tikslą siekiama paskatinti vietinę bei regioninę plėtrą ir padidinti teritorinę socialinę ir ekonominę sanglaudą, nes tolygi, tvari ir skirtumams mažinti skirta šalies regionų plėtra laidos tvarų visos valstybės vystymąsi ilgalaikėje perspektyvoje.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Siekti geografiškai subalansuoto ekonomikos vystymosi, atsižvelgiant į atskirų regionų potencialą. Pagrindiniai indikatoriai, matuojantys regionų ekonomikos augimą, šiuo atveju bus gyventojų užimtumo ir sukuriamos pridėtinės vertės stebėjimas kiekviename regione, siekiant, kad kuo daugiau regionų pasiektų aukštesnę už nustatytą minimalią šių rodiklių ribą.

Didinti darbo vietų pasiekiamumą ir viešųjų paslaugų prieinamumą. Šiuo uždaviniu siekiama, kad kiekviename regione mažėtų žmonių, patiriančių socialinę atskirtį ir (ar) skurdą. Daug dėmesio bus skiriama ir tam, kad viešosios paslaugos būtų prieinamos visiems Lietuvos gyventojams, nesvarbu, kur jie gyvena.

Septintojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

8 strateginis tikslas – didinti teisinės sistemos ir viešojo valdymo veiksmingumą

Efektyvus, skaidrus, įtraukus ir atskaitingas viešasis valdymas ir teisės viršenybė yra vienos iš esminių sąlygų, užtikrinančių ilgalaikę šalies ekonominę ir socialinę pažangą bei piliečių pasitikėjimą valstybe ir viešuoju sektoriumi. Šiandienos procesai ir tendencijos – visuomenės senėjimas, mažėjantis gyventojų skaičius ir didėjantys viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų gavėjų lūkesčiai, taip pat atsirandančios skaitmeninės ir technologinės galimybės – kelia nemažai iššūkių viešajam valdymui, turinčiam kuo sparčiau prisitaikyti prie kintančios aplinkos, atliepti visuomenės poreikius ir užtikrinti reikiamą teikiamų paslaugų kokybę, taip pat tinkamai užtikrinti asmens saugumą ir teisių apsaugą.

Pagal bendras viešojo valdymo efektyvumo ir atskaitingumo, kovos su korupcija, teisės viršenybės ir reguliavimo kokybės, e. valdžios vartotojų rodiklių reikšmes Lietuva atsilieka nuo ES šalių vidurkio. 2019 m. valstybės tarnybos veiklos efektyvumo tyrimai parodė, kad pagal tarptautinį valstybės tarnybos efektyvumo indeksą „InCiSE“ Lietuvos valstybės tarnyba užima 20 vietą iš 38 tyrime dalyvavusių šalių. Tarp ES šalių Lietuva užima 11 vietą. Geriausią vertinimą šalies valstybės tarnyba gavo už paslaugų skaitmeninimą (8 vieta iš 38 šalių). Prasčiausią – už gebėjimus (36 vieta iš 38).

Veiksmingo ir kokybiško teisingumo vykdymas, asmens teisių apsauga ir efektyvi teismų ir prokuratūros veikla globalizacijos sąlygomis tampa iššūkiu kiekvienai valstybei. Lietuva – ne išimtis, todėl būtinos sutelktos pastangos didinti teisingumo sistemos veiksmingumą. Lietuvos bausmių vykdymo sistema susiduria su dideliais iššūkiais siekdama užtikrinti įkalintų asmenų laikymo sąlygas, nustatytas nacionalinės teisės aktuose ir tarptautiniuose standartuose.

Lietuvos viešasis sektorius susiduria su nepakankamo viešojo valdymo efektyvumo, kokybės iššūkiais, stokojama į rezultatus orientuoto požiūrio ir sistemiško politikos vertinimo. Pastaraisiais metais pradėti pokyčiai, kuriais tobulinama viešojo sektoriaus įstaigų sistema, gerinamas šių įstaigų valdymas ir gryninama kompetencija ir kuriuos būtina toliau tęsti. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad COVID-19 pandemija bei atsakas į ją išryškino ir naujus sisteminius iššūkius viešajam

sektoriui: nuo gebėjimo sparčiai prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir užtikrinti atskirų valstybės veiklos sričių (sveikatos, švietimo ir kt.) atsparumą ir gyvybingumą iki gebėjimo iniciatyviai ir sutelktai veikti krizinėse situacijose. Pandemijos laikotarpiu ypač išryškėjo poreikis prognozavimui ir politikos stebėsenai sutelkti aktualius informacinius išteklius, o priimamus sprendimus grįsti esamojo laiko duomenų analize, faktais bei įrodymais.

Valdymo efektyvumas ir kokybė labai priklauso ir nuo žmogiškųjų išteklių. Šios srities opiausios problemos: neefektyvi žmogiškųjų išteklių valdymo sistema, sektoriaus nepatrauklumas dirbti, silpna vadovų grandis, lyderystės stoka, kompetencijų, gebėjimų stygius, kuris lemia menką inovatyvumą, įrodymais grįstų valdymo įrankių naudojimą⁹⁰. Vis dar aktualios viešojo valdymo atskaitomybės, visuomenės įtraukimo į sprendimų priėmimą, korupcijos problemos. Korupcijos suvokimo indekso, kuris parodo, kiek šalyje suvokiama valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir politikų korupcija, reikšmė 2015–2018 m. buvo stabili – 59 balai, o 2019 m. pakilo iki 60 balų (100 indekso balų žymi labai skaidrią, 0 balų – labai korumpuotą valstybę). Lietuvos indekso reikšmė kiek didesnė už Latvijos, tačiau atsilieka nuo Estijos ir šiame tyrime pirmaujančių Skandinavijos valstybių. Lietuvai aktuali iššūkiu išlieka kovos su korupcija įstatymų vykdymo užtikrinimas.

Igyvendinant Plano aštuntąją strateginę tikslą siekiama atviros, veiksmingai veikiančios, visuomenės poreikius atliepančios viešojo valdymo ir teisinės sistemos, kryptingai stiprinant teisingumo, bausmių vykdymo, viešojo valdymo sistemos, viešųjų finansų ir turto valdymo efektyvumą ir tvarumą, diegiant inovacijas viešajame sektoriuje, stiprinant pasitikėjimą viešojo valdymo institucijomis, prokuratūra ir teismais, stiprinant žmogiškųjų išteklių viešajame sektoriuje kompetencijas, didinant viešojo valdymo atvirumą, visuomenės įtraukimą į viešojo valdymo procesą bei gerinant viešųjų ir administracinių paslaugų kokybę ir prieinamumą visuomenei.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Didinti teisingumo sistemos efektyvumą, veiksmingumą, teisingumo prieinamumą ir visuomenės pasitikėjimą teismais ir prokuratūra – atsisakyti teismams nebūdingų funkcijų ir kartu mažinti ir balansuoti teismų ir prokuratūrų darbo krūvį, užtikrinti operatyvų teisingumo grandinės darbą, skatinti alternatyvių ginčų sprendimo būdų naudojimą, stiprinti pasitikėjimą vartotojų apsaugos sistema ir užtikrinti vartotojų ir verslo interesų pusiausvyrą.“

Mažinti neproporcingai didelį realia laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičių ir užtikrinti tinkamas, nacionaliniuose ir tarptautiniuose standartuose nustatytas įkalintų asmenų laikymo sąlygas, taikyti pažangias resocializacijos priemones.

Tobulinti viešojo valdymo institucijų sistemą ir optimizuoti viešojo valdymo institucijų tinklą, peržiūrėti atsakomybes, funkcijas ir kompetencijas – atsisakyti viešajam sektoriui nebūdingų funkcijų, vadovaujantis subsidarumo principu išgryninti valstybės ir savivaldybių institucijų atsakomybę. Taip pat didinti viešojo sektoriaus veiklos orientaciją į rezultatus, veiklos efektyvumą, atsakomybę, stiprinti įrodymais grįstų įrankių taikymą, taikyti bendrus projektinio valdymo principus užtikrinant pokyčių valdymą viešajame sektoriuje, Vyriausybės prioritetinių darbų stebėseną, gerinti reguliavimo kokybę ir mažinti administracinę naštą gyventojams ir verslui,

⁹⁰ Estep, PwC (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: 15 priedas. Viešasis valdymas, atliktas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu
<https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

didinti viešųjų pirkimų sistemos efektyvumą. Siekiant didesnio viešojo valdymo procesų atvirumo ir visai visuomenei naudingų sprendimų priėmimo, plačiau įtraukti pilietines organizacijas, sudaryti sąlygas gyventojams aktyviai dalyvauti viešojo valdymo procesuose ir daryti įtaką priimamiems sprendimams, įgalinti juos tai daryti.

Gerinti viešųjų finansų planavimą, paskirstymą, naudojimą ir atsiskaitymą. Užtikrinti teisingą ir subalansuotą mokesčių sistemą, sumažinti mokestinius atotrūkius, gerinti mokestinių prievolių vykdymą, užtikrinti pakankamus viešuosius išteklius kokybiškoms viešosioms paslaugoms teikti – didinti BVP dalį, perskirstomą per biudžetą, iki lygio, artimesnio ES vidurkiui. Tobulinti viešųjų finansų valdymo procesus ir formą – sudaryti galimybes laiku gauti patikimą informaciją sprendimams priimti, kartu tobulinti atsakingų darbuotojų kompetencijas, inicijuoti ir vykdyti veiklas, susijusias su viešųjų finansų ir valstybės turto valdymu susijusių procesų atvėrimu visuomenei, visuomenės įtraukimu. Efektyvaus valdymo priemonėmis optimizuoti valstybės turto apimtį, kad valstybė turėtų jo tiek, kiek reikia valstybės funkcijoms atlikti.

Gerinti gyventojams ir verslui teikiamų paslaugų kokybę, didinti jų prieinamumą ir patrauklumą – mažinti administracinę naštą paslaugų gavėjams, stiprinti viešojo valdymo institucijų atsakomybę ir orientaciją į rezultatus, diegti inovatyvius (ir skaitmeninius) gyventojams patogius teikiamų paslaugų ir aptarnavimo kokybės gerinimo sprendinius, vertinti teikiamų paslaugų ir aptarnavimo kokybę.

Sukurti ir įgyvendinti veiksmingą regioninės politikos sistemą – tobulinti regioninį planavimą ir organizacinę politikos įgyvendinimo struktūrą, kuri leistų suderinti visuomenės ir privačių investuotojų interesus ir sukurtų teises ir finansines paskatas susikurti optimaliam infrastruktūros ir paslaugų tinklui, stiprinti regionų kompetencijas, parengti efektyvias analizės ir valdymo priemones, kurios leistų priimti įrodymais pagrįstus sprendimus.

Aštuntojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

9 strateginis tikslas – stiprinti Lietuvos įtaką pasaulyje ir ryšius su diaspora

Siekdama didinti žmonių gerovę ir įgyvendinama nacionalinius interesus, Lietuva, viena ir padedama koalicijų, siekia dar labiau išplėsti savo įtaką šių organizacijų sprendimams, ypač tiems, kurie tiesiogiai susiję su Lietuva ir jos žmonėmis. Tokių sričių vis daugiau – tai saugumas ir gynyba, tarptautinių normų laikymasis ir teisės viršenybė, žmogaus teisės, lygios galimybės ir lyčių lygybė, ekonominė raida ir prekyba, žemės ūkis ir švietimas, mokslas ir technologijos, aplinkos apsauga ir klimato kaita. Perimant geriausią tarptautinę patirtį, skatinamos permainos ir Lietuvos gyvenime, sudaromos sąlygos sparčiau vykdyti struktūrines reformas.

Tarptautinė geopolitinė ir saugumo aplinka, situacija išorės rinkose nuolat keičiasi, todėl svarbu, kad diplomatinė tarnyba, kitos institucijos, verslas ir nevyriausybinės organizacijos veiktų išvien įgyvendindamos ilgalaikius valstybės interesus užsienio politikos, saugumo ir gynybos, ekonomikos ir inovacijų, mokslo ir kultūros, žemės ūkio ir kitose prioritetinėse srityse. Šalia tęstinio veikimo svarbu ugdyti gebėjimus greitai ir dinamiškai priimti sprendimus ir reaguoti į kylančius iššūkius, ypač COVID-19 viruso ir kitų ateityje galimų pasaulinių pandemijų akivaizdoje, plėsti diplomatinį ir kitokį specializuotą atstovavimą visame pasaulyje, daugiau dėmesio skirti Azijos regionui.

Lietuvos strateginių interesų ES lygiu identifikavimas ir juos atitinkančių nuostatų įtvirtinimas ES sprendimuose yra nuolatinis procesas. Kintanti politinė situacija ES valstybėse narėse, sprendimų priėmimo procesų pokyčiai ir piliečių ambicijos lemia, kad valstybės narės siūlo naujas iniciatyvas, stiprėja poreikis ir tendencija vis plačiau svarstyti teikiamus pasiūlymus, įtraukiant ekonominius ir socialinius partnerius. Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai 2027 m. I pusmetį taps dideliu iššūkiu ne tik Lietuvos valstybės tarnybai, viešajam sektoriui, bet ir verslui.

Lietuvos nacionalinių interesų užtikrinimas, politinis stabilumas, socialinė ir ekonominė gerovė tiesiogiai priklauso nuo Rytų kaimynystėje vykstančių procesų ir Rytų partnerystės valstybių euroatlantinės integracijos reformų įgyvendinimo rezultatų. Rytų partnerystės šalių santykių su ES įtvirtinimas išliks pagrindiniu Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai 2027 m. prioritetu. Lietuva siekia įgyvendinti visus Lietuvai prieinamus veiksmus, skirtus stabdyti agresyviems Rusijos veiksams tarptautinėse organizacijose, remti Rusijos, Baltarusijos pilietinę visuomenę, išdrįstančią nepritarti režimo vykdomai agresyviai politikai.

Svarbiu Lietuvos, kaip patikimos ES ir tarptautinės bendruomenės narės, uždaviniu išlieka tarptautinių įsipareigojimų vystomojo bendradarbiavimo srityje užtikrinimas. Demokratijos ir žmogaus teisių normų laikymasis, skurdo mažinimas, žmogaus veiklos ir gamtos keliamų krizių prevencija prisidės prie gerovės, stabilumo ir taikos pasaulyje užtikrinimo.

Lietuvos valstybės raidai vis svarbesnė tampa Lietuvos diaspora ir jos įtraukimas į valstybei ir visuomenei svarbių sprendimų priėmimą ir įgyvendinimą. Užsienyje gyvena apie 1,3 mln. lietuvių kilmės asmenų, didelė jų dalis yra Lietuvos piliečiai arba siekia jais tapti. Grįžimo skatinimas visuomet bus svarbi migracijos politikos kryptis, tačiau svarbu pripažinti, kad ir gyvendami kitose šalyse jie gali kurti pokytį savo gimtojoje šalyje.

Stiprinant teigiamą Lietuvos įvaizdį pasaulyje, labai svarbi tampa kryptinga strateginė komunikacija. Pasitelkiant kultūrą, kaip įvairialypį, turiningą ir patikimą žinių apie valstybės tapatybę, jos istoriją ir vertybes šaltinį, prisidedantį prie novatoriškų ir efektyvių diplomatinų sprendimų, dedami pasitikėjimo tarp šalių, Lietuvos įvaizdžio gerinimo strateginių partnerių, investuotojų, plačiųjų užsienio šalių visuomenių akyse pamatai.

Įgyvendinant Plano devintąjį strateginį tikslą siekiama stiprinti Lietuvos vaidmenį ir atstovavimą jos interesams pasaulyje, stiprinti ryšį su pasaulyje gyvenančiais lietuviais kuriant globalią Lietuvą.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šį pažangos uždavinį:

Stiprinti atstovavimą Lietuvos interesams tarptautinėje erdvėje ir diasporos politiką. Įgyvendinant uždavinį siekiama:

Stiprinti Lietuvos įsitinklinimą ir atstovavimą jos interesams tarptautinėse organizacijose.

Stiprinti partnerystes su artimiausiais sąjungininkais, siekiant įgyvendinti užsienio politikos, saugumo įtvirtinimo, ekonominio saugumo, ekonominio konkurencingumo ir kitus uždavinius, – palaikyti dialogą ir bendradarbiauti svarbiausiais užsienio ir saugumo bei gynybos politikos klausimais, taip pat ir kitose bendradarbiavimo srityse.

Atsižvelgiant į Azijos veiksnio globaliame pasaulyje stiprėjimą ir didėjančius Lietuvos politikos, saugumo, ekonominius ir kitus interesus, tikslingai plėtoti Lietuvos užsienio politiką Azijos regione, siekiant strateginės partnerystės visų pirma su Japonija ir kitomis vakarietiškas vertybes puoselėjančiomis Azijos šalimis.

Tinkamai pasirengti pirmininkauti Europos Tarybos Ministrų komitetui 2024 m. bei ES Tarybai 2027 m. I pusmetį ir efektyviai atstovauti Lietuvos interesams.

Aktyvinti politinį ir ekonominį dialogą su šalimis partnerėmis, dalyvauti tarptautinių donorų finansuojamose programose ir projektuose – dalytis gerąja reformų patirtimi, užtikrinti, kad pasaulyje būtų pasiekti JT darnaus vystymosi tikslai, ir prisidėti prie žmonių gerovės didinimo. Stiprinant dalyvavimą vykdant vystomojo bendradarbiavimo politiką, bus užtikrintas Lietuvos tarptautinio įsipareigojimo iki 2030 m. oficialiai paramai vystymuisi skirti ne mažiau kaip 0,33 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų laikymasis.

Telkti pasaulyje išsibarsčiusią Lietuvos tautą, stiprinti pasaulio lietuvių ryšius su Tėvyne, vykdyti aktyvią pasaulio lietuvių įsitraukimo į Lietuvos gyvenimą ir vidaus politiką, įtvirtinančią abipusę partnerystę ir pagarba grįstą bendradarbiavimą. Daugiau investuoti į ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais stiprinimą. Dėti pastangas stiprinti ekonominį bendradarbiavimą su diaspora.

Vieningo įvaizdžio formavimo, komunikacijos, kultūrinės diplomatijos priemonėmis kurti teigiamą Lietuvos įvaizdį, pristatyti objektyviais informacijos šaltiniais pagrįstą šalies istoriją, garsinti Lietuvos vardą, didinti jos žinomumą pasaulyje.

Devintojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

10 strateginis tikslas – stiprinti nacionalinį saugumą

Lietuvos nacionalinių interesų užtikrinimas, politinis stabilumas ir socialinė bei ekonominė gerovė neatsiejami nuo nacionalinio saugumo. Tik saugioje aplinkoje įmanoma užtikrinti brandžios demokratinės konstitucinės santvarkos funkcionavimą, tvarų ekonomikos vystymąsi, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, pilietinės visuomenės gyvybingumą. Nacionalinio saugumo stiprinimas laikomas aukščiausiu Lietuvos vidaus ir užsienio politikos tikslu, kuriam teikiamas prioritetas, ir remiantis Nacionaliniu susitarimu „Dėl Lietuvos gynybos politikos gairių“ įsipareigojama nuosekliai didinti Lietuvos valstybės gynybai skiriamas lėšas (2030 m. gynybai skiriant 2,5 proc. BVP).

Stipri ir vieninga NATO, gebanti užtikrinti jai priklausančių valstybių saugumą ir kolektyvinę

gynybą, yra esminis Lietuvos Respublikos saugumo garantas. Naudodama politines, diplomatinės, karines, gynybos ir kitas priemones Lietuva toliau prisidės prie solidarumo ir Aljanso vienybės, NATO kolektyvinės gynybos pajėgumų stiprinimo, remis NATO gynybos planų rengimą ir reguliarių atnaujinimą, dalyvaus stiprinant NATO pasirengimą atsakyti į hibridines grėsmes, prisidės prie NATO pajėgumų naujiems saugumo iššūkiams energetinio, kibernetinio, informacinio saugumo srityse atremti plėtojimo, sieks užtikrinti glaudų ES ir NATO bendradarbiavimą, ypač karinio mobilumo, kibernetinio saugumo ir hibridinių grėsmių srityse, vykdys kitas priemones, įtvirtintas Nacionalinio saugumo strategijoje.

Lietuvos karinis saugumas remiasi patikimu atgrasymu ir efektyviu pasirengimu šalies gynybai tiek savarankiškai, tiek kartu su sąjungininkais. Lietuva toliau stiprina savo nacionalinius karinius pajėgumus, didindama kariuomenės kovinę galią ir pasirengimą atsakyti į kylančias grėsmes. Efektyviam atgrasymui reikia ir stabilaus sąjungininkų pajėgų buvimo Lietuvos teritorijoje, kuris prireikus būtų pastiprinamas atvykstančiomis papildomomis pajėgomis. Lietuvoje nuolat dislokuota sąjungininkų kovinė grupė, kuri kartu su Lietuvos kariais ruošiasi vykdyti kolektyvinės gynybos operacijas. Tęsiama NATO oro policijos misija. Nuolat vyksta tarptautinės pratybos ir kiti kariniai renginiai.

ES išorės sienas (1 077 km) saugančiai Lietuvai svarbu, kad pasienio apsaugos klausimas būtų sprendžiamas ES mastu. Efektyvi sienų apsauga leidžia mažinti neteisėtos migracijos ir kontrabandos srautus, prisideda prie valstybių narių saugumo gerinimo. Išankstinis tinkamas pasirengimas stebėti ir kontroliuoti sienas ypač svarbus siekiant išvengti ateityje krizinių situacijų, neteisėto žmonių ir prekių judėjimo.

Spartūs skaitmenizacijos ir sujungiamumo procesai ne tik lemia teigiamus pokyčius žmogui ir valstybių ekonomikos augumui, bet ir kelia daug kibernetinio saugumo iššūkių. Lietuva nuolat susiduria su įvairaus tipo kibernetiniais incidentais, skirtais valstybei svarbioms funkcijoms, informaciniams ištekliams ir kritinės svarbos infrastruktūrai paveikti. Prognozuojama, kad jų skaičius ir mastas nemažės. COVID-19 pandemijos paskatinta skaitmeninės erdvės ir skaitmeninių galimybių plėtra dar labiau aktualizuoja kibernetinio saugumo svarbą.

Daug dėmesio skiriama visuomenės atsparumo stiprinimui, skatinamas viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas, plėtojama mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtos ir inovacijų sritis, keliama visuomenės kibernetinio saugumo kultūra. Kibernetinei erdvei tampant dar viena erdve galimiems karo veiksams, Lietuva stiprina ir karinius kibernetinio saugumo pajėgumus tiek nacionaliniu lygiu, tiek kartu su sąjungininkais NATO ir ES.

Vienas svarbiausių valstybės ir visuomenės atsparumo didinimo elementų – tinkamas pasirengimas krizinėms situacijoms. Tai pripažino ir NATO, 2016 m. patvirtinusi septynis bazinius civilinio pasirengimo reikalavimus, užtikrinančius valstybės funkcionavimą krizės sąlygomis. Ypač didelis iššūkis – valstybės institucijų pasirengimas veikti krizių ir ekstremaliųjų situacijų metu. Gamtiniai, techniniai, ekologiniai ir socialiniai įvykiai bei ekstremalieji įvykiai gali peraugti į ekstremalias situacijas ir krizes, jie kelia pavojų gyventojų gyvybei, sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir aplinkai, todėl turi būti užtikrintas efektyvus jų prevencijos mechanizmas. Patikimai veikianti priešgaisrinė sauga – vienas svarbiausių visuomenės saugumą lemiančių veiksnių. Lietuvos kaimynystėje pradėjusi veikti aukščiausių tarptautinių aplinkosaugos, branduolinės ir radiacinės saugos reikalavimų neatitinkanti Baltarusijos atominė elektrinė yra nuolatinės grėsmės šaltinis, todėl ypač daug dėmesio reikia skirti pasirengimui grėsmę valdyti.

Siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, svarbūs ne tik kariniai, gynybiniai ir instituciniai pajėgumai, bet ir „minkštosios“ priemonės: Lietuvos visuomenės atsparumas informacinėms grėsmėms, gebėjimų jas atpažinti stiprinimas, piliečių pasirengimas ginti valstybę, tinkamai pasirengti mobilizacijai, būti pasirengusiems visais įmanomais būdais priešintis agresoriui, taip pat – kitų šalių paramos užsitikrinimas, visuomeninės ir politinės opinijos formavimas. COVID-19 pandemija dar labiau išryškino informacinių grėsmių svarbą šiandieniniame pasaulyje. EK komunikate⁹¹, skirtame kovai su dezinformacija apie COVID-19, teigia, kad per pandemiją kilo precedento neturinti infodemija⁹². Užsienio subjektai ir tam tikros trečiosios valstybės vykdė kryptingas su COVID-19 susijusias įtakos operacijas ir dezinformacijos kampanijas ES, jos kaimynystėje ir visame pasaulyje. PSO teigimu, per socialinius tinklus sparčiai skleidžiamos informacijos apie virusą⁹³, dažnai klaidingos ar netikslios, srautas gali sukelti sumaištį, sukurstyti nepasitikėjimą ir sutrukdyti veiksmingai imtis visuomenės sveikatos priemonių.

Visuomenės saugumui rimtą pavojų kelia terorizmo ir nusikalstamumo, ypač organizuoto ir tarpvalstybinio, grėsmių plitimas. Suvaldyti šias grėsmes darosi vis sunkiau dėl nuolat tobulėjančių ir plėtojamų informacinių ir kitų technologijų (pvz., dronų, 3D spausdintuvų) ir globalizacijos procesų.

Dabartinėje saugumo iššūkių aplinkoje reikia kalbėti apie efektyvų, modernų, profesionalų ir arti visuomenės esantį viešąjį saugumą, besiorientuojantį į saugumo grėsmių priežasčių šalinimą, tačiau nepamirštantį ir atsako į jų pasekmes, paremtą tiek nacionalinių, tiek europinių institucijų informaciniu bei technologiniu sąsajumu ir bendra veika.

Efektyvaus ir modernaus viešojo saugumo būtinoji prielaida – efektyvios ir modernios viešojo saugumo institucijos, kurios geba valdyti grėsmes ir dėl to visuomenė jaučiasi saugesnė.

Igyvendinant Plano dešimtąjį strateginį tikslą siekiama formuoti palankią saugumo aplinką, užkirsti kelią galimoms grėsmėms, pavojams ir rizikos veiksniams, o nepavykus jų išvengti – būti pasirengus tinkamai į juos atsakyti visomis valstybei prieinamomis priemonėmis ir būdais.

Siekiant strateginio tikslo, numatoma įgyvendinti šiuos pažangos uždavinius:

Didinti Lietuvos kariuomenės kovinę galią ir atgrasymo potencialą – stiprinti karinius gynybos pajėgumus bei atgrasymo priemones, papildančias nacionalines karines pajėgas. Toliau telkti sąjungininkų karines pajėgas Lietuvoje ir siekti, kad jos aktyviai veiktų regione, užtikrinti Lietuvos pasirengimą jas priimti tiek plataus masto pratyboms, tiek ir nuolatiniam dislokavimui. Igyvendinant nacionalinį susitarimą „Dėl Lietuvos gynybos politikos gairių“ tolygiai didėjantis gynybos finansavimas sudarys palankias sąlygas nuosekliai plėtoti ir stiprinti Lietuvos kariuomenės

⁹¹ Bendras komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, *Kova su dezinformacija apie COVID-19. Svarbiausia – tikri faktai*. Briuselis, 2020 06 10 JOIN(2020) 8 final. Interneto nuoroda: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52020JC0008>.

⁹² Šį terminą vartoja ir aprašo PSO: „infodemijos (informacinės epidemijos) yra informacijos apie problemą perteklius, kuris apsunkina sprendimo paieškas. Per ekstremaliąją visuomenės sveikatos situaciją jos gali reikšti klaidingos informacijos, dezinformacijos ir gandų sklaidą. Infodemijos gali trukdyti veiksmingai reaguoti į visuomenės sveikatos problemas, sukelti painiavą ir žmonių nepasitikėjimą“ (https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-covid-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4).

⁹³ Europos Komisijos kasdien vykdomas žiniasklaidos stebėjimas rodo šimtus tūkstančių su COVID-19 susijusių straipsnių (https://ec.europa.eu/jrc/en/covid-19-mediasurveillance?solrsort=ds_created%20desc) ir milijonus paminėjimų socialiniuose tinkluose visame pasaulyje.

pajėgumus ir užtikrinti būtiną karinių atsargų kaupimą. Įgyvendinant uždavinį, ketinama toliau modernizuoti kariuomenę – įsigyti naujų ginkluotės sistemų, plėtoti šaliai ir sąjungininkams reikalingą infrastruktūrą, kovinės paramos ir kovinio išlaikymo pajėgumus, stiprinti ir plėsti personalo kompetencijas, kvalifikaciją ir motyvacijos sistemą, diegti sisteminių valdymą.

Sukurti ir pritaikyti infrastruktūrą, reikalingą tarptautiniam kariniam judumui, siekiant užtikrinti greitą reagavimą į grėsmes. Uždavinys bus įgyvendinamas Europos infrastruktūros tinklų kontekste, koordinuojant veiksmus su Baltijos šalimis ir Lenkija, siekiant užtikrinti veiksmingą Šiaurės jūros ir Baltijos koridoriaus pralaidumą. Įgyvendinant uždavinį, pagal NATO / ES karinės infrastruktūros standartus bus modernizuojami sausumos keliai ir geležinkeliai, užtikrinant sąveikumą visose Baltijos šalyse.

Stiprinti visuomenės kritinį mąstymą ir atsparumą informacinėms atakoms, informuotumą apie pasirengimą krizėms, mobilizacijai, gynybai ir pilietiniam pasipriešinimui. Įgyvendinant uždavinį bus telkiami skirtingų šalies institucijų, žiniasklaidos, nevyriausybinių organizacijų pajėgumai sistemiškai šviečiant visuomenę apie propagandos keliamas grėsmes, stiprinami valstybės institucijų gebėjimai reaguoti į grėsmes, greitai persitvarkyti ir veikti mobilizacijos sąlygomis, sutelkti gynybai reikalingus išteklius, užtikrinti gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų vykdymą ir piliečių būtinausias reikmes. Visuomenė bus skatinama aktyviau įsitraukti į šiuos procesus.

Stiprinti pasirengimą ekstremalioms situacijoms ir krizėms. Įgyvendinant uždavinį numatoma stiprinti ir investuoti į institucijų pasirengimą efektyviai reaguoti į ekstremalias situacijas, jų pajėgumus ir gebėjimus, remiantis suformuotu krizių prevencijos mechanizmu, adekvačiai reaguoti į grėsmių pokyčius ir nuosekliai didinti valstybės ir visuomenės pasirengimą testuojant per kompleksines krizių valdymo pratybas, atskirą dėmesį skiriant pasirengimui Baltarusijos atominės elektrinės eksploatavimo keliamoms grėsmėms. Taip pat numatoma įveikinti ir sustiprinti ir kitų gamtinių, techninių, ekologinių ir socialinių įvykių bei ekstremaliųjų įvykių, galinčių peraugti į ekstremaliąsias situacijas – visų pirma gaisrų – prevencijos sistemas, jas grindžiant bendradarbiavimu ir koordinavimu.

Stiprinti kibernetinį saugumą, gynybą ir veiksmingai valdyti kibernetinius incidentus. Įgyvendinant uždavinį numatoma skatinti viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą, diegti MTEPI sprendinius, kelti visuomenės (taip pat ir įmonių) kibernetinio saugumo kultūrą, stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą – aktyviai dalyvauti kuriant ES kibernetinio greitojo reagavimo pajėgas ir teikti tarpusavio pagalbą kibernetinio saugumo srityje.

Stiprinti žvalgybos institucijų veiklos veiksmingumą, siekiant numatyti ir iš anksto pašalinti grėsmes, keliamas Rusijos karinės galios, intensyvios žvalgybos tarnybų veiklos, didėjančio aktyvumo kibernetinėje erdvėje, agresyvėjančios Kinijos tarnybų veiklos. Norint laiku nustatyti ir šalinti grėsmes, būtina stiprinti žvalgybos institucijų pajėgumus, nuolat modernizuoti žvalgybos ir kontržvalgybos sistemas, priemones, įrangą ir taip užtikrinti jų atitiktį bendrai technologinei pažangai ir kintančioms priešiškų žvalgybos ir saugumo tarnybų technologinėms galimybėms.

Didinti ES išorės sienos kontrolės veiksmingumą ir stiprinti neteisėtos migracijos prevenciją ir kontrolę – gerinti kompetentingų institucijų sąveikumą, veiklos koordinavimą ir bendradarbiavimą su išorės partneriais, stiprinti jų pajėgumus ir gebėjimus.

Mažinti sunkaus nusikalstamumo ir terorizmo grėsmes nacionaliniam saugumui – stiprinti kompetentingų institucijų ir įstaigų gebėjimą jas nustatyti, veiklos koordinavimą ir operatyvų

tarpinstitucinį ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą, diegti pažangias veiklos technologijas. Didinti viešojo saugumo institucijų veiklos efektyvumą ir veiksmingumą, siekiant visiškai atliepti saugumo grėsmes ir įgyvendinti šioms institucijoms pavestus uždavinius, užtikrinančius gyventojų saugumą.

Stiprinti žvalgybos ir kontržvalgybos pajėgumus.

Dešimtojo strateginio tikslo sąsajos su JT DVT:

V SKYRIUS

PLANO ĮGYVENDINIMO FINANSAVIMAS, FINANSINĖS PROJEKCIJOS

Planą numatoma finansuoti bazinėmis finansavimo lėšomis, nacionalinėmis ir privačiomis lėšomis, taip pat iš papildomų tarptautinių finansavimo šaltinių. Bazinės finansavimo lėšos – tai ES bei kitų tarptautinių fondų lėšos, valstybės biudžeto ir privačios lėšos, naujos dėl reformų įgyvendinimo atsirasiančios biudžeto pajamos. Kitos į bazines finansavimo lėšas neįtrauktos nacionalinės ir privačios lėšos priklauso nuo finansinių priemonių investicijų grąžos dydžio bei privačių lėšų iš verslo įtraukimo į Plano strateginių tikslų įgyvendinimą. Kitų tarptautinių finansavimo šaltinių lėšų finansavimo dydis priklausys nuo Plano strateginius tikslus įgyvendinančių strateginio valdymo sistemos dalyvių motyvacijos ir aktyvumo siekiant pasinaudoti įvairių tarptautinių fondų ir programų finansavimu.

Plano finansavimas modeliuojamas remiantis ilgalaikėmis BVP potencialo ir darbo užmokesčio fondo augimo projekcijomis, bazinių išlaidų projekcijomis, galimais ES ir kitų tarptautinių finansinių investicijų finansavimo šaltiniais, taip pat struktūrinių reformų, diskrecinių mokestinių pajamų ir (arba) išlaidų padidinimų ir (arba) sumažinimų poveikio potencialiam BVP ir finansavimo galimybėms vertinimu. Lėšų dalis, apytiksliai tenkanti ES ir kitoms tarptautinėms finansinėms investicijoms bei šių investicijų bendrafinansavimui, sudaro apie 85 proc. visų planuojamų investuoti lėšų.

Per COVID-19 pandemijos sukeltą krizę padidėjusi valstybės (valdžios sektoriaus) skola ir brangiau kainuosiančios visuomenės senėjimo pasekmės, tikėtina, nulems vidutinio laikotarpio tikslo, reglamentuoto Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstituciniame įstatyme, sugriežtinimą nuo galiojusio prieš pandemiją 1 proc. punkto BVP. Vidutinio laikotarpio tikslo sugriežtinimas užtikrintų nacionaliniu ir ES mastu reglamentuotą įsipareigojimą išlaikyti valstybės finansų tvarumą. Griežtesnis vidutinio laikotarpio tikslas, tikėtina, kels papildomų iššūkių valdant rizikas, susijusias su struktūrinių reformų finansavimu 2021–2030 m. laikotarpiu, nors, kita vertus, drauge didins finansų rinkų pasitikėjimą valdžios sektoriaus finansų tvarumu ir galimybes valstybei skolintis palankiomis sąlygomis.

Plano finansinės projekcijos nustatomos strateginiams tikslams. Skiriant ES ir kitų tarptautinių fondų lėšas Plano strateginiams tikslams pasiekti, taip pat atsižvelgiama į finansavimo šaltinio tikslinę paskirtį ir kitus finansavimo šaltinio reikalavimus, pavyzdžiui, teminę koncentraciją. Kiekvienam Plano strateginiam tikslui įgyvendinti planuojamos lėšos pateikiamos 2 priede.

Išlaidų perskirstymo tarp Plano strateginių tikslų, finansuojamų ES ir kitų tarptautinių fondų lėšomis, galimybės yra ribotos, atsižvelgiant į šių fondų tikslinę finansavimo paskirtį ir teminės koncentracijos reikalavimus. Todėl, planuojant šalies investicijas, labai svarbu nepamiršti būtinybės mažinti tam tikrų sričių finansavimo priklausomybę nuo ES lėšų, efektyviai įgyvendinant struktūrines reformas. Taip pat siekiant užtikrinti tinkamą finansavimą prioritetinėms sritims, būtina pritraukti privačių lėšų Plano strateginiams tikslams įgyvendinti ne mažiau nei iki šiol ir pasinaudoti visomis galimybėmis gauti kitų tarptautinių finansavimo šaltinių finansavimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Plano 7 strateginiam tikslui numatoma finansinė projekcija yra tik dalis visų regionų plėtrai skirtų investicijų. Likusi dalis suplanuota kituose Plano strateginiuose tiksluose.

Regionų plėtrai skiriama ES fondų lėšų dalis nustatoma Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatyme nustatyta tvarka.

VI SKYRIUS

PLANO ĮGYVENDINIMAS, STEBĖSENA IR VERTINIMAS, ATSKAITOMYBĖ

Plano įgyvendinimą koordinuoja Vyriausybė. Planas įgyvendinamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais, rengiant ir įgyvendinant nacionalines plėtros programas. Rengiant ir įgyvendinant nacionalines plėtros programas dalyvauja visi strateginio valdymo sistemos dalyviai, nurodyti Plano 1 priede, nustatant atsakomybę už atitinkamus pažangos uždavinius – taip pat horizontaliųjų principų koordinatoriai, nacionalinių darbotvarkių koordinatoriai ir ministerija, pagal Teritorijų planavimo įstatymą atsakinga už valstybės teritorijos bendrojo plano rengimo organizavimą. Prie atitinkamo Plano pažangos uždavinio nurodytas pirmasis atsakingas strateginio valdymo sistemos dalyvis užtikrina, kad visi kiti dalyvaujantys strateginio valdymo sistemos dalyviai būtų įtraukti į atitinkamos nacionalinės plėtros programos rengimą ir įgyvendinimą. O dalyvaujantys strateginio valdymo sistemos dalyviai turi teikti atsakingam strateginio valdymo sistemos dalyviui siūlomas įgyvendinti priemones, užtikrinančias pažangos uždavinių įgyvendinimą ir prisidedančias prie nustatytų poveikio rodiklių – planuojamų rodiklių ir stebimų krypties rodiklių siekimo, taip pat horizontaliųjų principų įgyvendinimo. Nė viena nacionalinė plėtros programa negali bloginti situacijos nustatytų horizontaliųjų principų atžvilgiu.

Plano įgyvendinimo pažangos stebėseną koordinuoja Vyriausybės kanceliarija, atlieka Finansų ministerija kartu su Vyriausybės strateginės analizės centru (toliau – STRATA).

Plano įgyvendinimo stebėseną vykdoma laikantis Strateginio valdymo įstatymo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose nustatytos tvarkos ir terminų. Plano įgyvendinimo pažanga ne rečiau nei kartą per metus aptariama Valstybės pažangos taryboje, prireikus stebėsenos duomenys įtraukiami į valstybės pažangos ataskaitą.

STRATA nuo trečiųjų Plano įgyvendinimo metų kasmet atlieka dalies Plano strateginių tikslų ir susijusių pažangos uždavinių ir poveikio rodiklių – planuojamų rodiklių ir stebimų krypties rodiklių reikšmių kitimo ir (arba) horizontaliųjų principų įgyvendinimo analizę, analizuoja tendencijas, faktines reikšmes lemiančias priežastis ir tikimybę pasiekti nustatytas siektinas reikšmes ir teikia Vyriausybės kanceliarijai atliktos analizės rezultatus, informuodamas apie rizikas nustatytiems tikslams pasiekti, ir siūlymus dėl priemonių nustatytoms rizikoms valdyti. Atliktų analizių rezultatai skelbiami viešai ir naudojami kasmet svarstant Plano įgyvendinimo pažangą.

Plano įgyvendinimo laikotarpiu du kartus – 2024 ir 2027 m. – atliekami tarpiniai giluminiai ir kompleksiniai Plano įgyvendinimo pažangos vertinimai. Tarpinių vertinimų paskirtis – pateikti sisteminę Plano strateginių tikslų ir pažangos uždavinių įgyvendinimo analizę ir įvertinti kintančią situaciją, kylančius naujus didžiausius iššūkius, kurie gali lemti strateginių tikslų bei pažangos uždavinių peržiūrą. Pasibaigus Plano įgyvendinimo laikotarpiui, 2031 m. atliekamas baigiamasis Plano vertinimas, kurio tikslas – išanalizuoti Plano įgyvendinimo poveikį šalies socialinei ekonominei gerovei ir jos raidai, aplinkai ir nacionaliniam saugumui. Šiuos vertinimus atlieka STRATA. Vertinimų ataskaitos skelbiamos viešai. Tarpinių ir baigiamojo Plano vertinimų rezultatai pristatomi Valstybės pažangos taryboje, socialiniams ekonominiams partneriams, visuomenei ir aptariami per viešąsias konsultacijas.
